

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANA BİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

**ASRI-I SAADET DÖNEMİNDE AİLE VE SOSYAL
HİZMET**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rabia ÜNAL

İstanbul
Ekim - 2022

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANA BİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

ASRI-I SAADET DÖNEMİNDE AİLE VE SOSYAL HİZMET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rabia ÜNAL

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GEDİK

İstanbul
Ekim - 2022

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Sosyal Hizmet Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GEDİK

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KARATAŞ

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Fikri KELEŞOĞLU

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.....

Doç. Dr. Erhan İÇENER

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Asrı-ı Saadet Döneminde Aile ve Sosyal Hizmet**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

İmza
Rabia ÜNAL

ÖN SÖZ

Çalışmamızın tamamlanmasında bilgi, yardım ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, çalışma sürecinin her aşamasında şefkat ve anlayışını eksik etmeyen danışmanım, değerli hocam Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Gedik'e saygılarımı sunar teşekkürü bir borç bilirim. Gerek lisans gerekse yüksek lisans eğitim sürecinde bilgi ve çalışmalarından faydalandığım, üzerimde emeği olan tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Tez sürecinde teknik açıdan destekçi olan sevgili hocalarım ve arkadaşlarıma, manevi olarak beni hiç yalnız bırakmayan aileme ve tez jüri üyelerime de teşekkür eder minnettarlığımı sunarım.

Son olarak çalışmamı tamamlamış olduğum için Yüce Rabbime ham ediyor, çalışmamı başta Hz. Peygamberimiz (sav.) olmak üzere, her geçen gün eksikliğini derinden hissettiğimiz Asr-ı saadet döneminde yaşayan ashabına ithaf ediyorum.

Rabia ÜNAL

İstanbul-2022

ÖZET
ASRI-I SAADET DÖNEMİNDE AİLE VE SOSYAL HİZMET
Rabia ÜNAL

Yüksek Lisans, Sosyal Hizmet

Tez danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GEDİK

Ekim, 2022 – 107 Sayfa

Hz. Peygamber (sav.)’in yaşadığı, İslam’ı tebliğ ederek ashabını yetiştirdiği dönem olarak ifade edilen Asr-ı Saadet dönemi, terim olarak “mutluluk dönemi”, “insanların bahtiyar oldukları dönem” gibi anlamlara gelmektedir. Bu dönemde önemli değere sahip olan aile yapısı ise günümüzde; kişilerin kan bağı ile bir araya gelerek oluşturduğu toplumun en küçük yapı taşı olarak tanımlanmaktadır. Sosyal Hizmet; bireylerin, grupların ve toplumun hayat standartlarını geliştirmek ve iyileştirmek, birey ve toplum arasında uyum sağlaması amacıyla köprü kuracak çalışma, danışmanlık ve uygulamaları kapsayan disiplindir. Aile ise hiç şüphesiz sosyal hizmetin en önemli çalışma alanlarından biridir. Asr-ı Saadet döneminde de aile kurumuna yönelik çeşitli sosyal hizmet çalışmaları yapılmıştır. Bu dönemde Hz. Peygamberin (sav.) yapmış olduğu uygulamalar sosyal hizmet tanımlarının pratiğe dökülmüş hali olarak görülmektedir.

Asr-ı Saadet döneminde aile yapısı ve sosyal hizmet uygulamalarına dikkat çekmeyi amaçlayan bu çalışmada; doküman analizi modeli kullanılmıştır. Belirlenen yöntem üzerinden İslam’ın kaynak ve kuruluşlarına, aile oluşumu ve korunmasına yönelik sosyal hizmet uygulamalarına yer verilmiştir. Çalışma sonucunda günümüzde batı kaynaklı elde edinilen ailede sosyal hizmet uygulamalarının büyük çoğunluğunun Asr-ı Saadet döneminde de var olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular; Asr-ı Saadet döneminde ailenin korunması ve bu bağlamda kurumsallaşmanın günümüzde de üzerinde daha etkin durulmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal hizmet, İslamiyet, Asr-ı Saadet, Aile.

ABSTRACT

ASRI-I SAADET DÖNEMİNDE AİLE VE SOSYAL HİZMET

Rabia ÜNAL

Master, Social Service

Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Mehmet GEDİK

October, 2022- 107 Pages

Hz. The Age of Bliss, which is expressed as the period in which the Prophet lived and brought up his companions by preaching Islam, means "the period of happiness", "the period when people were happy" as a term. The family structure, which received significant value in this period, is today; It is defined as the smallest building block of the society formed by people coming together by blood ties. Social service; It is a discipline that includes studies, consultancy and practices that will build bridges in order to develop and improve the living standards of individuals, groups and society, and to bring harmony between the individual and the society. The family is undoubtedly one of the most important working areas of social work. During the Age of Bliss, various social work activities were carried out for the family institution. During this period, St. The practices of the Prophet are seen as the implementation of the definitions of social work.

In this study, which aims to draw attention to family structure and social work practices in the Age of Bliss; document analysis model was used. Through the determined method, the sources and institutions of Islam, social work practices for family formation and protection are included. As a result of the study, it was learned that the majority of social work practices in the family, which were obtained from western sources, were also present in the Age of Bliss. Obtained findings; It reveals the necessity of protecting the family in the Age of Bliss and in this context, institutionalization should be emphasized more effectively today.

Keywords: Social work, Islam, Asr-I Felicity, family.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
GRAFİKLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Kapsamı	3
1.4. Araştırmanın Konusunun Önemi ve Özgün Değeri	4
1.5. Araştırma Yöntemi.....	5
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1.7. Araştırmanın Soruları.....	7

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. Sosyal Hizmet	8
2.2. İslamiyet.....	9
2.2.1. Asr-ı Saadet.....	11
2.3. Aile.....	11
2.3.1. Sosyal Hizmet ve Aile.....	12
2.3.2. Asr-ı Saadet ve Aile	13
2.3.3. Yahudilikte Aile	13
2.3.4. Hristiyanlıkta Aile	14
2.4. İslam Dini ve Sosyal Hizmet	14

2.4.1. İslam'ın Sosyal Hizmet Kaynakları	15
2.4.1.1. Sadaka	16
2.4.1.2. Zekat.....	19
2.4.1.3. Gönüllülüğe Dayalı Hizmetler	22
2.4.2. İslam'ın Sosyal Hizmet Kuruluşları.....	25
2.4.2.1. Vakıflar	25
2.4.2.2. Suffa	28
2.4.2.3. Akile ve Kasame	29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR.....	32
3.1. İslam'da Ailenin Korunmasına Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları.....	32
3.2. İslam'da Evlilik Müessesesi	35
3.3. Aile Hukukunun İslam Hukukundaki Yeri ve Önemi	40
3.3.1. İslami Sosyal Hizmetin İnsanda Koruduğu 5 Temel Değerden Aile... 41	
3.3.2. Aile ve Rehberlik Hizmetleri	48
3.3.3. Aile İçi Şiddeti Önleyici Hizmetler.....	51
3.4. Çocuğun Korunmasına Yönelik Hizmetler.....	54
3.4.1. İslam'da Koruyucu Aile Modeli	57
3.4.2. İslam'da Evlat Edinme	61
3.5. Ailede Kadına Yönelik Hizmetler	63
3.5.1. Mehir.....	66
3.5.2. Dul Kadınlara Yönelik Hizmetler	69
3.5.3. Kadın ve Ticari Hayat	70
3.6. Asker Ailelerine Yönelik Hizmetler	72
3.7. İslam'da Boşanma Süreci	74

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA VE DEĞERLENDİRME	80
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	83
KAYNAKÇA	86
EKLER.....	94
ÖZGEÇMİŞ.....	95

TABLolar LİSTESİ

Tablo 3.1: İslam'da Ailenin Korunmasına Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları....	33
Tablo 3.2: İslam'da Evlilik Müessesesi.....	36
Tablo 3.3: Aile Hukukunun İslam Hukukundaki Yeri ve Önemi.....	41
Tablo 3.4: İslami Sosyal Hizmetin İnsanda Koruduğu 5 Temel Değerden Aile.....	42
Tablo 3.5: Aile İçi Şiddeti Önleyici Hizmetler.....	52
Tablo 3.6: Çocuğun Korunmasına Yönelik Hizmetler.....	55
Tablo 3.7: İslam'da Koruyucu Aile Modeli.....	59
Tablo 3.8: İslam'da Evlat Edinme.....	61
Tablo 3.9: Ailede Kadına Yönelik Hizmetler.....	63
Tablo 3.10: Mehir.....	67
Tablo 3.11: Dul Kadınlara Yönelik Hizmetler.....	69
Tablo 3.12: Kadın ve Ticaret Hayatı.....	70
Tablo 3.13: Asker Ailelerine Yönelik Hizmetler.....	72
Tablo 3.14: İslam'da Boşanma Sürece.....	75

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 3.1: Ahsen Sosyal Hizmet – İnsanın Islahında Korunması Gereken Beş Değer.....	41
---	----

KISALTMALAR

TC.	: Türkiye Cumhuriyeti
Hz.	: Hazreti
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
IASSW	: Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği
IFSW	: Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonununun
A1 –31	: Kur'an-ı Kerim'den Ayetler
H1 – H32	: Hadisler
D1 – D5	: Durumlar
T1	: Tanımlar

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Sosyal hizmette aile temelli yapılan araştırmaların birçoğu Batı medeniyeti kaynaklı çalışmalardır. Bununla birlikte sosyal hizmette aile ile ilgili konularda İşlam medeniyetinin etkilerinden neredeyse hiç söz edilmemektedir. Günümüzde birey, aile ve toplumlara ilişkin tanımı yapılmış sosyal terimlerin büyük bir kısmının Asr-1 Saadet döneminde uygulamalar noktasında bizzat kullanılmış olduğu gözlemlenmektedir.

Önceki yıllarda bu alanda ele alınan çalışmalar içerisinde yalnızca Osmanlı dönemine ait çok kısa alıntılara yer verilerek geçilmektedir (Çelik, 2017). Bu çalışma içerisinde ise sosyal hizmet uygulamalarında yalnızca aile temelli uygulamalara dikkat çekerek Asr-1 Saadet dönemi sosyal hizmetinin ele alınmasına özen gösterilmiştir. Bu bağlamda günümüzde aile temelli sosyal hizmet uygulamalarına eklektik anlamda teorik ve pratik olarak önemli katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Daha geniş olarak, sosyal devletin sosyal politikalarında ailenin sosyal hizmet temelinde geliştirilmesinde temel kaynak niteliği taşıması hedeflenmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde tezin konusu, amacı, kapsam ve içeriği, önemi ve özgün değeri ile birlikte araştırma yöntemi, soru ve sınırlılıkları kapsamlı olarak açıklanmıştır. Bir sonraki ikinci bölümde tezin kapsamlı literatür analizinin yer aldığı kavramsal çerçeve kısmı bulunmaktadır. Üçüncü bulgular bölümünde ise konu başlıkları sırası ile ele alınmıştır. Dördüncü bölüm içerisinde tartışma ve değerlendirme kısmı işlenmiştir. Sonrasında ise çalışma sonucunda varılan neticelerin yer aldığı sonuç ve öneriler bölümü bulunmaktadır.

“Asr-1 Saadet Döneminde Aile ve Sosyal Hizmet” adı ile ele alınan bu çalışmada temel amaç; sosyal hizmet içerisinde özellikle aile alanında yapılan uygulamaların Batı medeniyeti öncesinde farklı medeniyetlerde ve özellikle de Asr-1 Saadet döneminde de bizzat uygulamalar boyutunda var olduğunu dikkate alarak vurgulamaktır.

1.1. Araştırmanın Konusu

Asr-1 Saadet döneminde gerçekte olan hicret serüveninden yaklaşık otuz sene sonrası kadar kısa bir müddette İşlam Devleti'nin sınırları hızla genişlemiştir.

Günümüzde de bu beldelerin çoğunda İslam Medeniyetinin hala korunmaya çalışıldığı görülmektedir. Hızlı bir sürede geniş bir coğrafyaya yayılmış olmanın ve yüzyıllar sonra dahi aynı topraklarda İslam Medeniyeti etkisinin korunmuş olması elbette yalnızca güçlü bir otorite ile meydana gelmemiştir. İslam Medeniyetinin temellerinin atıldığı Asr-ı Saadet döneminde toplumun en küçük yapı taşını oluşturan ve toplumun temeli olarak kabul edilen mezo yapılanmalı aile kurumu üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Araştırma bulgularında bu çalışmalara yer verilecektir. Öncelikle ailenin oluşturulması ve korunmasına yönelik uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Daha sonra aile içinde yaşanan problemlerin çözülmesi, ailede kadın hakları, asker aileleri ve çocuk korunması ve bakımına yönelik hizmetler safhasında çalışılmıştır. Bu dönemde günümüze de ışık tutacak ailede sosyal hizmet çalışmalarının temelleri bizzat Hz. Peygamber (sav.) tarafından atılmış ve takibi yine kendisi tarafından yapılmıştır.

Çalışmanın konusu “Asr-ı Saadet Döneminde Aileye Yönelik Gerçekleştirilen Sosyal Hizmet Uygulamaları” dır. Yukarıda bahsedildiği gibi eko-sistem içerisinde mezo yapılı aile kurumuna ait çeşitli çalışma ve uygulamaların Hz. Peygamber (sav.) ile ivme kazanmış olduğu bilinmektedir (Ayhan, 2014). Sonraki süreçte İslam Medeniyetinin farklı uygulama ve kurumlarında bu uygulamaların örnek alındığı görülmektedir. Bu doğrultuda çalışma içerisinde 18. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkan Sosyal Hizmet kavramı ve kapsamlarından biri olan aileye yönelik sosyal hizmet uygulamalarının Hz. Peygamber (sav.) döneminde de mevcut olduğu çeşitli belgeler ışığında açıklanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Günümüzde sosyal hizmet kavramının, bu kavramın ne olup olmadığı, hangi konuları kapsadığının çok farklı tanımlamaları yapılmaktadır. Bu tanımların ve sosyal hizmet uygulamalarının neredeyse tamamının Batı’nın kendi dini-manevi ve kültürel değerleri ile içselleştirilmiş olduğu görülmektedir. Sosyal hizmetin temellerinin atıldığı yüzyıllarda gerek Yahudilik (Musevi) ve gerekse Hristiyanlığın bu alanda büyük etkisi olduğu ve bu bağlamda birçok çalışmalar yapıldığı ifade edilmektedir (Çelik, 2017). Türkiye’de sosyal hizmet alanında yapılan araştırmaların birçoğunun hâlihazırda Batı’nın dini-manevi, kültürel ve terminolojik değerleri üzerinden oluşturulmuş kaynak ve literatürlerin etkisinde kalınarak ortaya çıkarıldığı gözlemlenmektedir. Tüm bunlara karşı sosyal hizmet teriminin tanımı ve

uygulamalarında İslam Medeniyeti perspektifinde, dini-manevi, kültürel ve terminolojik değerlerinden maalesef yok denecek kadar az söz edilmektedir. Üniversitelerin ilgili bölümlerinde sosyal hizmetin İslam Medeniyetinde yer alan uygulamalarından sadece Selçuklu ve Osmanlı dönemlerindeki uygulamalardan bahsetmek ile yetinilmektedir (Çelik, 2017). Fakat günümüzde birçok kez tanımı yapılmış olan sosyal hizmet uygulamaları ve benzerleri Asr-1 Saadet Dönemi'nde uygulanmaktadır. Bu uygulamalar incelenirken İslam'ın temel akidesi olan Kur'an-ı Kerim'in ve Hz. Peygamberin (sav.) sünnetlerinin (hadis) dikkate alınmış olduğu ilgili kaynaklar ışığında tespit edilmiştir. Bu dönemde mikro-düzy birey ve mezo-düzy aileye yönelik bütün sosyal hizmet uygulamalarının önemli bir kısmının araştırmamız kapsamında oldukça önem arz ettiğinin tespiti yapılmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı; aile ile ilgili yapılan sosyal hizmet uygulamalarının Batı Medeniyeti öncesinde Asr-1 Saadet döneminde de pratik uygulamalar olarak mevcut olduğunu ortaya koymaktır. Batı Medeniyetinin, Yahudi (Musevi) ve Hristiyan dünyasının bugün benimsemiş olduğu ve tüm dünyada küresel anlamda bir karşılık bulan sosyal hizmet uygulamaları, hiç şüphesiz on dört asır önce Asr-1 Saadet döneminden esinlenerek benimsenen uygulamalardır.

Bu yönde sosyal hizmet uygulamalarının Asr-1 Saadet döneminde atılan teorik ve pratik temellere dikkat çekerek sosyal bilimler kapsamında literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda ailede sosyal hizmet tanımı ve uygulamalarına dair tüm çalışmalara mikro-düzyde bireylere, mezo düzyde aile, kurum, kuruluş ve STK'lara öncelikle Asr-1 Saadet dönemi sosyal hizmet kaynakları ve kuruluşlarının, sonrasında özellikle aile sosyal hizmeti uygulamalarının yol haritası olması amaçlanmaktadır. Makro düzyde ise devlet ve sosyal politika uygulamalarına Asr-1 Saadet dönemi aile hukukuna binaen ortaya çıkan hayat tarzı ve yasal kanun ve hakların ışık tutacağı düşünölmektedir. Aynı zamanda günümüzde başta Türkiye olmak üzere sosyal devlet olma yolunda ilerleyen ölkelere sosyal hizmet uygulamalarını bir prensip olarak hayat modeli yapmış olan Asr-1 Saadet döneminin örnek olması konusunda farkındalık sağlanması hedeflenmektedir.

1.3. Araştırmanın Kapsamı

Sosyal Hizmet; bireylerin, grupların ve toplumun hayat standartlarını geliştirmek ve iyileştirmek, birey ve toplum arasında uyum sağlaması amacıyla köprü kuracak

çalışma, danışmanlık ve uygulamaları kapsayan disiplindir. Toplumun en küçük yapı taşı olan aile ise sosyal hizmet disiplininin en önemli alanlarında biridir. Asr-1 Saadet döneminde de aile kurumuna yönelik çeşitli sosyal hizmet çalışmaları yapılmıştır. Bu dönemde Hz. Peygamberin (sav.) yapmış olduğu uygulamalar sosyal hizmetin tanımlarının pratiğe dökülmüş hali olarak görülmektedir (Çelik, 2017).

Çalışma içerisinde gerekli görülmüş olan literatür araştırmalarına yer verilmektedir. Daha sonra Asr-1 Saadet döneminin kaynağı olarak İslamiyet, Kur'an, Sünnet'lere (Hadis) dikkat çekerek sosyal hizmet kaynaklarına ve kuruluşlarına, bu kaynak ve kuruluşların aile için önemine değinilmektedir. Ana konu olarak ise Asr-1 Saadet döneminde aile ile ilgili yapılan sosyal hizmet uygulamalarından bahsedilmektedir. Bu çerçevede içerisinde ailenin kurulması ve korunmasına, aileye rehberlik hizmetlerine yer verilmiştir. Ailede kadın hakları başlığında evliliğin kurumsal aşamasındaki mehir hakkından dul kadınlara yönelik sosyal hizmet uygulamalarına ve kadınların ticari hayattaki aktifliğine yer verilmektedir. Aile içerisinde yetişip gelişen çocuklar konu edinilerek çocukların koruyucu-önleyici yaklaşımlarla korunmasına yönelik hizmetlerden evlat edinme konusuna kadar çeşitli konular incelenmektedir. Son olarak İslamiyet'te boşanma başlığı altında ailede sağlıklı boşanma süreci incelenmektedir. Tüm konuların incelenmesi ve açıklanmasında hem teorik kaynaklardan hem de pratik uygulamalardan yararlanılmasına özen gösterilmiştir. Günümüzde aile ile ilgili yapılan sosyal hizmet uygulamalarının temelinin Batı kaynaklarında yer alan Avrupa Medeniyetinden yüzyıllar öncesinde Asr-1 Saadet dönemine kadar uzandığı değerlendirilmektedir.

1.4. Araştırmanın Konusunun Önemi ve Özgün Değeri

Çalışma 18. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan sosyal hizmet kavramı ve kapsamlarından biri olan aileye yönelik sosyal hizmet uygulamalarının temelinin Hz. Peygamber (sav.) döneminde başlamış olduğunu ifade etmektedir. Bu amaçla sosyal bilimler çerçevesinde yapılan çalışmalara katkı sağlaması düşünülmüştür.

Çalışma oldukça eski bir tarihe dayanan Asr-1 Saadet Dönemi ve tanımı neredeyse yeni kabul edilmiş olan sosyal hizmet terimini bütünleştirmek ve içselleştirmek adına oldukça önemli bir çalışma olarak düşünülmektedir. Günümüz insanlığının her alanda olduğu gibi aile alanında da fazlaca ihtiyaç duyduğu sosyal hizmet uygulamalarının Asr-1 Saadet dönemi pratik uygulamaları ile içselleştirilerek karşılaştırılması sosyal

hizmet alanında yapılacak yeni çalışmalara da ışık tutacak, katkı sağlayacaktır. Diğer çalışmalardan farklı olarak İslam'da sosyal hizmet kaynak ve kuruluşlarından başlayarak yalnızca aile üzerinde çalışırken çocuk koruması ve bakımı, askerlik ve dul kadınlar ile ilgili başlıkları da içerisine almış olması bakımından önem arz etmektedir. Bununla beraber araştırma Asr-ı Saadet döneminde Aile ve Sosyal Hizmet ile ilgili gerek literatür ve gerekse yapılacak diğer araştırmalara güncel ve aktüel bilgi sunması bakımından ayrıca önemli olduğu düşünülmektedir.

1.5. Araştırma Yöntemi

Araştırma dahilinde aileye yönelik sosyal hizmet uygulamalarının temelinin As-ı Saadet dönemine kadar uzandığı konular dikkatlice incelenmiştir. Bu bağlamda araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizinin uygun olacağı düşünülmüştür. Asr-ı Saadet dönemine ait belgeleri, olayları, olgu ve durumları anlamlandırarak yorumlayacağımız bu çalışmada doküman analizi modeli kullanılmıştır. Doküman analizinde; amaca yönelik olan kaynakları bulma, okuma ve değerlendirme yapılmaktadır. Fiziksel veri olarak da bilinen doküman analizinde bireylere, topluluk ve kültürlere yönelik önemli bilgiler incelenmektedir. Bu yöntemde olay ve durumlarla ilgili dikkate alınan miktar değil nasıl ve niçin sorularına verilecek cevaplardır (Kıral, 2020). Çalışmada konu edilen başlıklarla ilgili ayet, hadis ve günümüze kadar ulaşmış çeşitli durumların anlatımına yer verilmiştir. Öncelikle bu bilgiler bir tabloda bir araya getirilerek kodlanmıştır. Ayetler A1-A31 arasında sırasıyla numaralanarak kodlar almıştır. Hadislerde aynı şekilde H1-H32 arası sırasıyla numaralandırılarak kodlanmıştır. Aynı şekilde durumlar D1-D5 arası kodlanarak tablolara yerleştirilmiştir. T1 ise tanım açıklaması olarak yer almaktadır. Daha sonra konu içerisinde bu kodlar üzerinden bilgi aktarımına detaylı olarak devam edilmiştir. Doküman analizi ile ilgili veri toplarken, analiz ederken, raporlaştırırken, doküman analizindeki etik konular ve dikkat edilmesi gerekenlerde göz önünde bulundurulmuştur. Çalışma içerisinde de ailede sosyal hizmet olgusu ve uygulamalarının özü incelendiğinden ve inceleme yapılırken çeşitli kaynaklarla beraber geçmiş tarihteki kişilerin deneyim ve düşünceleri araştırıldığından dolayı doküman analizi tercih edilmiştir (Kıral, 2020). Çalışma kapsamında da geçmiş tarihe dair olay ve durumlara atıf yapılmaktadır. Aynı zamanda Hz. Peygamber (sav.) ve ashabının deneyimlerinden bahsedilmektedir. Yine Hz. Peygamber (sav.)'in ailede

sosyal hizmet ile ilgili bakış açısı yer almaktadır. Doküman analizi diğer çalışma yöntemlerinden daha az zaman almakta ve daha az maliyet gerektirmektedir. Aynı zamanda araştırmacının özgünlüğünü koruyabileceği bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2016) Tüm bu nedenlerden dolayı çalışma için doküman analizi yönteminin kullanılması en sağlıklı yöntem olarak görülmüştür.

Çalışma Asr-1 Saadet dönemini kapsamaktadır. Bu dönemde Hz. Peygamber (sav.) tarafından mezo-düzey aile ile ilgili pek çok sosyal hizmet içerikli uygulamalara rastlanmıştır. Konu literatür taraması ile incelendiğinde İslam dünyasında sosyal hizmet uygulamalarının Asr-1 Saadet'ten sonraki dönemlere de taşınmış olduğu görülmektedir. Bu döneme ait sosyal hizmet uygulamaları incelemek için kapsamlı bir veri taramasına, kaynak ve literatürlere ulaşılma ihtiyacı duyulmuştur. Aynı zamanda araştırmada eklektik anlamda teorik bilgiler ışığında pratik bilgilere dikkat çekilmesi açısından Asr-1 Saadet döneminde ve özellikle Hz. Peygamber (sav.)'in yaşam tarzına ve pratik uygulamalarına da kısmen değinilmiştir.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Sosyal hizmet teriminin incelenen tarihe istinaden oldukça yeni ve batı kaynaklı bir terim olmasına rağmen konunun yüzyıllar önceki uygulamalar ile bütünleştirilmeye çalışılması araştırmayı zorlaştıran bir konudur. Aynı zamanda Asr-1 Saadet döneminde sosyal hizmet ile ilgili aile dışında pek çok alanda uygulamaların yapıldığı dikkatleri çekmektedir. Bu durum araştırma esnasında sıklıkla konunun asıl başlığından sapma tehlikesine neden olabilmektedir. Bu nedenle başlıklara göre elde edilen literatür kaynakları her defasında yeniden gözden geçirilmiş ve oldukça dikkatli incelenmiştir. Araştırma yalnızca Asr-1 Saadet dönemini kapsamaktadır. Bu nedenle çalışma içeriğinde yalnızca Asr-1 Saadet döneminde kalmak çalışmanın bir diğer sınırı olarak görülmektedir. Bu dönem ile sosyal hizmetin bir arada işlendiği kaynaklar yok denecek kadar azdır. Bu sebeple döneme ait kaynak eksikliği ile karşılaşmıştır. Araştırma kapsamında belirlenen nitel yöntem üzerinden doküman analizi kullanılarak, konuya ilişkin veriler/bulgular detaylı incelenerek değerlendirmeleri ve yorumlanmaları gerçekleştirilmiştir.

1.7. Araştırmanın Soruları

Belirlenen amaç doğrultusunda cevabına ulaşılması hedeflenen araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

- Asr-1 Saadet döneminde sosyal hizmet var mıydı?
- Asr-1 Saadet döneminde (varsa) sosyal hizmet uygulamaları kim tarafından hayata geçirildi?
- Asr-1 Saadet döneminde (varsa) sosyal hizmet uygulamaları yazılı halde mi yoksa pratik uygulamalar olarak mı görülmekteydi?
- Asr-1 Saadet döneminde (varsa) sosyal hizmet uygulamalarının denetlemesi kim tarafından yapılmaktaydı?
- Asr-1 Saadet dönemi sosyal hizmet uygulamaları günümüzde de devam etmekte midir?
- Günümüzde bilinmeyen Asr-1 Saadet dönemi sosyal hizmet uygulamalarını açığa çıkarmak mikro, mezo ve makro düzeyde ne gibi katkılar sağlayacaktır?

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kavramların hangi anlamları ve boyutlarıyla kullanılacağı makalenin bu kısmında yer almaktadır. Özellikle nitel çalışmalarda kritik öneme sahiptir (Çepni, 2021). Bu nedenle bu bölümde araştırmanın anahtar noktası olarak görülen kavramlar ve taşıdıkları anlamlara yer verilmiştir.

2.1. Sosyal Hizmet

Sosyal hizmet bir bilim olarak ortaya çıkması yaklaşık olarak 1800'lü yıllara dayanmaktadır. İlk dönemlerde gönüllüler tarafından hayırseverlik olarak çalışmalar yapılmıştır. Fakat yıllar geçtikçe toplum yapısı ile beraber dönüşüm ve değişime uğrayarak bir bilimsel disiplin ve meslek olarak şekillenmiştir (Yeşilkayalı, 2016).

Sosyal hizmetin tanımı, içeriği ve kapsamı hakkında birçok kaynakta bilgi yer almaktadır. Yapılan en kapsamlı tanımlardan biri 3. Milli Sosyal Hizmetler Konferansı'ndaki tanımdır:

“Sosyal hizmet; kişi, grup ve toplulukların yapı ve çevre koşullarından doğan ya da kendi denetimleri dışında kalan yoksulluk ve eşitsizliklerini gidermek; toplumun değişen koşullarından ortaya çıkan sorunları önlemek ve insan kaynaklarını geliştirmek; kişi, aile ve toplum refahını sağlamak amacıyla düzenlenen hizmet ve programları kapsayan bir alandır. Bu alan, örneğin sosyal yardım hizmetleri, çocuk ve aile refahı hizmetleri, sosyal sigortalar, aile planlaması, konut sorunları ve toplum kalkınması gibi hizmet ve programları kapsar.” (Arıcı, 1999).

Bu çalışmada tanımda yer alan sosyal hizmet uygulamalarından aile üzerindeki hizmetler incelenmektedir.

Ali Seyyar ise birçok sosyal hizmet tanımını bir araya getirerek oldukça kapsamlı bir tanım yapmıştır:

“Sosyal hizmet; kişi, grup ve toplulukların yapı ve şartlarından doğan ya da kendi denetimleri dışında meydana gelen bedeni, zihni ve ruhi

eksikliği, fakirlik ve eşitsizliği gidermek ve ya azaltmak, toplumun değişen şartlarından doğan sosyal sorunları çözümlmek, insan kaynaklarını geliştirmek, hayat standartları iyileştirmek ve yükseltmek, fertlerin birbirleriyle ve sosyal çevresiyle uyum sağlamasını kolaylaştırmak maksadıyla insan şeref ve haysiyetine yaraşır eğitim, danışmanlık, bakım, tıbbi ve psiko-sosyal rehabilitasyon alanlarında devlet ve ya gönüllü-özel kuruluşlar tarafından sistemli bir şekilde ifa edilen hizmet programlarının bütünüdür.” (Seyyar, 2007).

Tanımda sosyal hizmet uygulamalarının bireysel ve özel olabildiği gibi devlet kapsamında da yapılabileceğinden bahsedilmektedir. Asr-ı Saadet döneminde de bu uygulamalar mikro-düzy bireysel, mezo-düzy aile ve kurumlar ve makro-düzy devlet kapsamında ele alınmış olduğu görülmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmetin tek ve basit cevaplamalar ile anlaşılmaya çalışılması ve ifade edilmesinin mümkün olmadığı bilinmektedir (Gedik, 2021).

Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği (IASSW) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonunun (IFSW) 2014 Genel Kurulunda ifadelendirildiği sosyal hizmet tanımına göre sosyal hizmet;

“Sosyal değişme ve kalkınmayı, sosyal içermeyi, insanların güçlendirilmesi ve özgürleşmesini hedefleyen uygulama temelli bir meslek ve akademik bir disiplindir. Sosyal adalet insan hakları, ortak sorumluluk ve farklılıklara saygı sosyal hizmet için temeldir. Sosyal hizmet mesleği insan ve toplum bilimleri ve yerel bilgidan oluşan elektik bilgi temeli aracılığıyla insan refahını iyileştirmek için bireyleri ve sistemleri bir araya getirir.” olarak tanımlanmıştır (IFSW, 2014).

Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği tarafından görevlendirilmiş uzmanlar sosyal hizmetin tanımını genel olarak “Sosyal hizmetler bireylerin birbirleriyle ve çevresi ile uyum sağlamasını kolaylaştırmak amacını taşıyan örgütlenmiş çalışmalardır.” şeklinde ifade etmiştir (Arıcı, 1999).

2.2. İslamiyet

İslamiyet; 7. yüzyılın başında Hz. Muhammet (sav.)’in Peygamber olarak gönderilmesi ile Arap yarımadasında doğmuştur. Akıl sahiplerinin sorumlu olduğu ve

kendi iradeleri ile inandıkları ilahi bir din olarak bilinmektedir. Allah'ın ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Adem'den başlayarak tüm peygamberleri ile insanlara bildirmiş olduğu din İslam Dini'dir. Cenab-ı Allah son peygamber Hz. Muhammed (sav.) ile dinini kemale erdirdiğini ve tamamlanmış olduğunu belirtmektedir. İslam Dini mensubu bireylere ise müslüman denmektedir. Bu bağlamda İslam Dini Âkidesi Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber (sav.)'e 23 yılda peyderpey indirilmiştir (Özbay, Koç, vd., 2016).

İslamiyet hak dinlerin sonuncusu olarak bilinmektedir. Her şeyin sonuncusu öncekiler ile karşılaştırıldığında daha eksiksiz ve güzeldir. İslamiyet'te kendinden önce gelen tüm semavi dinlerden daha güzel ve eksiksiz olarak tanımlanmaktadır (Şentürk ve Yazıcı, 2013).

İslamiyet ile ilgili farklı tanım ve açıklamalar yapılmış olması ile birlikte bu tanımların birbirini tamamlar nitelikte olduğu görülmektedir. Sinanoğlu'nun Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi'ne yazmış olduğu yazısında ise İslamiyet'in genel tanımı;

“İslâm, Hz. Muhammed'in temel öğretisi ve esaslarını vahiy yoluyla Allah'tan aldığı ve ilk uygulamalarını bizzat kendisinin gerçekleştirdiği, zamanla Müslüman toplumlar tarafından insanlığın diğer zihni ve amelî birikimlerinden de istifade ile geliştirilen din ve dünya görüşünün; insan, toplum, devlet gibi insanî konularda kendine has ilkeleri ve felsefesi bulunan tarihî tecrübenin, kültür ve uygarlığın genel adıdır.” (Sinanoğlu, 2001).

Sözlükte boyun eğmek, teslim olmak ve barış yapmak gibi anlamlara gelen İslamiyet'in tanımını ilk olarak yapan alimlerden İbn Kuteybe; *“Boyun eğmek ve iradi olarak uymak suretiyle barış ortamına girmek.”* olarak ifade etmiştir (Sinanoğlu, 2001). Kelimenin tanımını yapan ilk dönem İslam alimlerinden Eş'ari; *“Allah'a tam teslimiyet, emirlerine boyun eğmek ve teslimiyet göstermek.”* olarak ifade etmiştir. Diğer ilk dönem İslam alimi olarak tanınan Maturidi ise; *“Kişinin kendini tamamıyla Allah'a teslim etmesi, sadece O'na kulluk ederek ortak koşmaması.”* olarak tanımlamıştır (Sinanoğlu, 2001). Kur'an-ı Kerim'de ise Allah katındaki “Hak Dinin” ismi olarak ifade edilmektedir. Sekiz ayrı ayette geçtiği bilinmektedir.

2.2.1. Asr-ı Saadet

Asr-ı Saadet; Arapçada çağ, devir ve zaman gibi anlamlara gelen “Asr” ve bahtiyarlık, mutluluk gibi anlamlara gelen “Saadet” kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşan, “Saadet Yılı, Mutluluk Dönemi” gibi anlamlara gelmektedir.

İslam Dini'nin Akidesi Kur'an-ı Kerim'in indirildiği, Hz. Peygamber (sav.)'in yaşadığı ve ashabını yetiştirdiği, İslamiyet'in tebliğ edildiği ve tam olarak hayata geçirildiği dönem olarak bilinmektedir. Müslümanlar gibi Türklerin de saygı ve hayranlıkla andıkları bir dönem olduğundan dolayı bu döneme “*Asr-ı Saadet*” ismini veren bizzat Türkler olmuştur. Genellikle Hz. Peygamber (sav.)'in yaşadığı döneme verilen bu ad nadir de olsa bazı peygamber sonrası devirler için de kullanılmış olduğu görülmektedir (Özaydın, 1991).

Asr-ı Saadet; İslam tarihinde yer alan devirlerin ilk halkasını ifade etmektedir. Türkçe karşılığı “*insanların mutlu oldukları kutlu zaman dilimi*” olarak bilinmektedir. Bu dönemin temelini Hz. Peygamber (sav.)'in önderliğinde Muhacir ve Ensar'ın oluşturulduğu ifade edilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bu devirden bahsetmekte ve bu devirde yaşamış olan insanları övmektedir (Algül, 1996).

2.3. Aile

Aile en kısa tanımı ile toplumun en küçük birimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişi sayısına ve yaşayış durumlarına göre aile çeşitleri mevcuttur. Bunlar çekirdek ve geniş aileler olarak bilinmektedir. İnsanların doğumları ile beraber katıldıkları ilk sosyal grup ailedir. İnsanlar hayatları süresinde bir aile gurubunun üyesi olmaktadır. Toplumun temelleri aile içerisinde oluşmakta ve gelişmektedir (Eyce, 2000). Aile ile ilgili birçok tanım yapılmıştır ve her tanım aileyi farklı şekillerde gruplandırmamıza sebep olmuştur. Ailenin birbirinden farklı çeşitleri ve işlevleri olması hepsini kapsayan geniş bir tanım yapılmasını oldukça zorlaştırmaktadır (İlgar ve İlgar, 2016). Sosyal hizmet uygulamalarının odak noktalarından birisi de ailedir. Sosyal hizmet bakış açısında aile hem bireyi şekillendirici özelliği ile hem de ayrı bir sistem olarak sosyal hizmet uygulamalarının odağında yer almaktadır. İki farklı şekilde de uygulamaların en önemli alanlarından birisini oluşturur.

Aile toplumsal yapının en önemli mezo yapılarından biridir. Toplumlar tarih içerisinde belli değişimlere uğramaktadır. Buna paralel olarak aile yapılarında da

değişimler ve farklılıklar gözlemlenebilmektedir. Nikah bağı ile birbirine bağlanmış, aynı yaşam alanını paylaşan ve aynı ekonomik gelire ortak olan, sahip oldukları çeşitli roller sebebi ile birbirleri ile etkileşim içinde bulunan, kuşaktan kuşağa sürdürülen toplumsal bir yapıdır (Güler ve Ulutak, 1992).

Türk Dil Kurumu ise aileyi; “*Evlilik ve kan bağına, başka bir ifade ile karı-koca, ana-baba, çocuklar ve kardeşler gibi kişilerin arasındaki ilişkiye bağlı olan toplum çekirdeği*” olarak ifadelendirmiştir (TDK, 2021b). Sosyal hizmet uygulamalarının odak noktalarından birisi de ailedir (Seyyar, 2007). Sosyal hizmet bakış açısında aile hem bireyi şekillendirici özelliği ile hem de ayrı bir sistem olarak sosyal hizmet uygulamalarının odağında yer almaktadır. İki farklı şekilde de uygulamaların en önemli alanlarından birisini oluşturur. Çocuğun temel ihtiyaçlarıyla birlikte psikolojik ve manevi ihtiyaçlarının karşılanacağı ilk toplum birimi olduğundan ötürü aile sosyal hizmetin önemli kollarından biridir.

Başka bir tanımda aile; içinde insan türünün belli bir biçimde üretildiği, topluma hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli 'bir biçimde düzenlendiği eşler, ana-babalarla, çocuklar arasında belli bir ölçüde içten, sıcak, güven ilişkilerinin kurulduğu, yine içinde bulunulan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok bir ölçüde yer aldığı toplumsal kurumdur şeklinde ifade edilmektedir (Ozankaya, 1979).

2.3.1. Sosyal Hizmet ve Aile

Ailenin tüm tanımları incelendiğinde ve sosyal hizmetin yukarıda verilen tanımlarda değinildiği gibi bireylerin birbirleri ile ve çevresi ile olan uyumlarına destek olan bir disiplin olduğu düşünüldüğünde; ailenin sosyal hizmet için ne denli önem taşıdığı fark edilmektedir. Sosyal hizmet bireylerin iyilik hallerini arttırmak ve güçlerinin farkına varmalarını sağlamak amacı ile çalışmalar yapmaktadır. Tüm bunların ilk öğrenileceği yer hiç şüphesiz aile ortamıdır. Bu nedenle aile sosyal hizmet disiplininin en önemli parçalarından biridir.

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın en son 2016 yılında yayımlanmış olduğu faaliyet raporunda yapılan uygulamalar ele alınmıştır. Bunlardan birkaçı; aile eğitim programları, evlilik öncesi eğitim programları, boşanma süreci danışmanlığı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki terör mağduru ailelere ve 15 Temmuz

sonrası şehit gazi yakınlarına psiko-sosyal destek hizmetleri, aile sosyal destek programları ve sosyal hizmet merkezleri olarak sıralanmaktadır (Çevik, 2020).

2.3.2. Asr-ı Saadet ve Aile

Türk Dil Kurumu ise aileyi; “Evlilik ve kan bağına, başka bir ifade ile karı-koca, ana-baba, çocuklar ve kardeşler gibi kişilerin arasındaki ilişkiye bağlı olan toplum çekirdeği” olarak ifadelendirmiştir (TDK, 2021b).

Aile hem bireyi şekillendirici özelliği ile hem de ayrı bir sistem olarak Asr-ı Saadet döneminin en önemli alanlarından biri olarak görülmektedir. Çocuğun temel ihtiyaçlarıyla birlikte psikolojik ve manevi ihtiyaçlarının karşılanacağı ilk toplum birimidir. Bu ve benzer nedenler doğrultusunda güçlü bir toplum oluşturmayı hedefleyen İslamiyet’te ailenin kurulması ve korunmasına ciddi anlamda önem vermiştir. Bu doğrultuda Kur’an-ı Kerim’de bekarların evlenmesi için tavsiyelerde bulunulmuştur. Hz. Peygamber (sav.) ise evlenecek olanlara maddi ve psikolojik desteklerde bulunmuştur. Bu konu ileriki başlıklarda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.3.3. Yahudilikte Aile

Diğer tüm dinlerde olduğu gibi Yahudi hukukunda da insanların cinsel ihtiyaçlarını karşılamaları adına meşru ve meşru olmayan sınırlar belirlenmiştir. Meşru birlikteliğin ise temeli aile olarak kabul edilmiştir. Yahudi hukukunda meşru cinsel ilişkinin merkezinde evlilik yani aile hayatı yer almaktadır. Bu bağlamda bekarlık veya ruhbanlık Yahudilikte hoş karşılanmayan yaşam şekilleridir. Soyun korunması ve devamının sağlanabilmesi için en sağlıklı yöntem olarak evlilik tavsiye edilmektedir. Evlilik aynı zamanda kişiyi günahattan koruyan kutsal bir müessese olarak kabul edilmektedir (Yasdıman, 2001).

Yahudi inancında bazı dini faaliyetler bekarken tam olarak yerine getirilememektedir. Bu nedenle bekarlık Tanrı’nın gözünden düşmek gibi görülmektedir. Bekarlığın ibadet edecek ruhların sayısında azalmaya sebep olduğu ve bu nedenle de “*Cennetin Krallığına Müdahale*” olarak kabul edildiği bilinmektedir. Yine Yahudi inancında bekar bir kimsenin tam olarak erkek sayılamayacağı gibi inançlar yer almaktadır. Bununla beraber evlenmemiş erkeklere “*Yarım Adam*” tabiri kullanılmaktadır. Bekar kalmanın tüm bireyler için mutsuzluk ve huzursuzluğa sebep olacağı inancı ileri görülmektedir (Şeker, 2015).

Yahudi geleneğinde erkek dış dünyaya hakim iken kadın sınırları çok sıkı ve keskin çizilmiş kendi evinin önemli bir objesi olarak görülmektedir. Kadınlar güvenilemeyecek ve sır verilemeyecek aynı zamanda mahkemelerde şahitlik edemeyecek nitelikte görülmektedir. Tüm bunların asıl nedeni Hz. Adem'in cennet kovulmasının nedeninin kadın olduğu düşüncesidir (Şeker, 2015).

Yahudi ahlakında aile içi güven ve cinsel ilişkilerin sürekliliği oldukça önemlidir. Ailenin devamına özen gösterilirken boşanma Tanrı tarafından hoş karşılanmayan bir davranış olarak belirtilmektedir. Yahudilikte evlilik kutsaldır. Boşanma bir hakktır. Fakat boşanmaya olumsuz vurgular yapılmaktadır.

2.3.4. Hristiyanlıkta Aile

Hristiyan hukukunda evlilik İsa ve kilise birliğini ifa etmektedir. İki insanın oluşturacağı birliktelik Hristiyanlığa göre yalnızca kilisede, İsa'nın sözleri ile ve Tanrı'nın da katıldığı inancı ile gerçekleştirilmektedir. Kilisede evlenmek bir gelenek değil imanın bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle Hristiyanlıkta aile ve evlilik oldukça kutsaldır.

Fakat günümüz Hristiyan anlayışında Pavlus'un etkisi ile evlilik zinadan korunmak için güzel fakat bekarlık dünya işlerine kapılmamak adına daha da güzel olarak ifadelendirilmektedir. Kızların evlenmesi ise evlendikleri kişinin kendilerini Tanrı'nın yolundan alıkoyacakları endişesi sebebi ile doğru karşılanmamıştır. Hristiyanlıkta bekarlığın üstün tutulması cinsel ahlaksızlara karşı tepki olarak ortaya çıkarılmıştır (Ünal, 2012).

Hristiyanlıkta evliliğin asıl gayesi İsa ve kilise birliğini temsil etmek, ikinci gaye ise çoğalmaktır. Evlilik zinaya karşı kalkan olarak düşünülmektedir. Hristiyan hukukunda 3. Dereceye kadar akrabaların evlenmesi yasaklanmıştır. Yine Hristiyanlıkta evlat edinme kimi ülkeler içerisinde evlenme engeli olarak görülmektedir. Aynı zamanda Hristiyan bir kişinin Hristiyan olmayan birisi ile evlenmesi hoş karşılanmamaktadır. Hristiyanlıkta tek evlilik esastır ve boşanma hoş karşılanmamaktadır (Ünal, 2012).

2.4. İslam Dini ve Sosyal Hizmet

Hz. Peygamber (sav.)'in Asr-ı Saadet döneminde özellikle hicretten sonra Medine'de kurmuş olduğu devlet yapısının günümüzde oluşturulması hedeflenen sosyal devlet yapısı ile oldukça benzer özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Yukarıda verilen

sosyal hizmet tanımlarında ayrıntılı olarak ifade edildiği gibi sosyal hizmet birey ve toplumun iyilik halini arttırmayı amaçlayan bir disiplindir. Bu amaç doğrultusunda kişiye destek hizmetleri sunarken fırsatlarından haberdar etmekte ve toplumda fırsat eşitliği sağlamaktadır. İslam dininde de Asr-ı Saadet döneminde bireyler maddi ve manevi yönden desteklenmiştir. Toplumun gelişmesi ve güçlenmesi hedeflenmiştir. Toplumun ana noktası olan aile de bu sebeplerle İslam dini için hayati öneme sahiptir.

Sosyal hizmet mesleği ve disiplini günümüzde kullandığımız güncel kavramlardan biridir. Fakat hiç şüphesiz sosyal hizmet uygulamalarının aynı isimle olmasa bile Asr-ı Saadet döneminde pratik olarak uygulandığı bilinmektedir. Çalışma içerisinde konuya sıklıkla değinilecek ve çeşitli örneklere yer verilecektir.

2.4.1. İslam'ın Sosyal Hizmet Kaynakları

Bu başlık içerisinde İslamiyet'te sosyal hizmet anlayışının kaynakları üzerinde durulacaktır. Konuya geçmeden önce İslamiyet'in insanların yaşamlarında yalnızca dini perspektifte ibadet ve maneviyatları ile ilgilenmediği aynı zamanda bireylerin sosyalleşmesi noktasında da insan ve toplum ilişkilerine de önem verdiği görülmektedir. Bunlarla birlikte Kur'an-ı Kerim ve Hadis'lerin bireylerin yaşamları boyunca karşılaşılabilecekleri sosyal birçok sorunlara gerek teori ve gerekse pratik anlamda çözüm sunabildiği görülmektedir. Sosyal hayattan ekonomiye, eğitimden sağlığa, adaletten siyasete kadar tüm alanlarda insanoğlunun problemlerini çözebilecek güçlü bir inanç sistemi olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber (sav.)'in de yaşamı boyunca bütün uygulamalarının insanlara yol gösterici, koruyucu-önleyici ve çözüm odaklı örnek bir yaşam sunduğu bilinmektedir.

Hz. Peygamber (sav.) ile başlayan ve Raşit Halifeler ile devam eden dönemlerde İslam'da sosyal hizmet alanında maddi ve manevi anlamda sadaka, fitre, zekât ve gönüllü hizmet hareketlikleri temel örnek kaynaklar olarak gösterilmektedir. Bu kaynakların günümüzde de bireysel, aile ve toplum açısından yardımlaşma ve dayanışmayı güçlendirici, destekleyici faaliyetler olarak nitelendirilmektedir. İslamiyet'in fert ve toplumlara yüklediği çeşitli görevler bir "sorumluluk" bilinci ile anlamlaştırıldığı dikkatleri çekmektedir. İslâm Dini ve temel akidesi Kur'an; Allah'a olan imanın bireyin kendini tanıması ve tanımlaması ile oldukça ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısı ile insan eko-sistemin en değerli varlığı olarak kendi

yaratılışını, fitratını ve sahip olduğu temel hakları bildiğinde yaratıcısının nasıl bir varlık (insan) yarattığına ve bu bağlamda da nasıl bir değer verdiğini görebilecektir (Çelik, 2017).

Birey bu bağlamda; Allah'a imân eder ve yaratıcının bireye (kendisine) sağlamış olduğu potansiyelin farkında olarak kendisini yeryüzünün “*halife*”si olarak görevlendirmesinin farkına varır. Yani insan, birey; “*Halâife fi'l-ard / yeryüzünde birbirlerinin halifesi*¹” olarak görevlendirilmiş olduğu gerek İslâm Akidesi Kur'an-ı Kerim'de ve Hadislerde oldukça sık rastlandığı görülmektedir. Allah, insana bahşetmiş olduğu bütün özelliklerin korunmasını bir “*emanet*” olarak addetmiştir. Sosyal hizmet bağlamında bireysel ve toplumsal ıslaha yönelik insanların birbirlerine karşı faydalı, iyi işlerde (salih amel) bulunmasını ve yeryüzünün imarını bir sorumluluk, görev (misyon) olduğuna vurgu yaptığı görülmektedir (Gedik, 2020).

Sosyal hizmet perspektifinde İslâmi bir yaklaşım gerek Kur'an gerekse Sünnet'ler dikkate alındığında bu her iki kaynağında insanlara fitratı gereği bir sorumluluk yüklediği görülmektedir. Bu yaklaşım, sosyal hizmet ve sosyal devlet anlayışlarını daha kapsamlı ve kalıcı kılmaktadır. Aşağıda İslam'da sosyal hizmet uygulamalarının kaynaklarından önemli olarak görülenler ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

2.4.1.1. Sadaka

Sosyal hizmet terimi tanımında da ifade edildiği gibi toplumun dezavantajlı gruplarını desteklemek amaçlı bir disiplindir. Bu destekleme çalışmalarının en önemli kısımlarından biri ise ekonomik çalışmalar olarak bilinmektedir. Bu nedenle İslam'da sosyal hizmet kaynaklarından olan sadaka toplum temelinde büyük öneme sahiptir (Çelik, 2017).

Sadaka; kelime anlamı olarak gerçeklik, doğruluk, doğruyu söylemek gibi anlamlara gelen “*sıdk*” kökünden türemiştir. Çoğulu ise içten bağlılık, gerçek dostluk gibi anlamlar taşıyan “*sadakat*” kelimesi olarak bilinmektedir. Sadaka kelimesinin sözlük anlamı ise Allah rızasını kazanmak amacıyla karşılık beklemezsizin ihtiyacı olan

¹ Kur'an'da Ayetlerde ifade edilen “*halife*” kelimesi ardıl ve sonradan gelen, birinin yerine geçen kimse anlamında kullanılmaktadır. Cenab-ı Allah'ın kendisini temsil edecek herhangi bir vekile ihtiyacı yoktur. Allah'a yeryüzünde vekâlet edebilecek herhangi bir varlık da söz konusu değildir. Kur'an'da ve bu bağlamda hadislerde yeryüzünün yöneticisi olarak görevlendirilen insan, “*halâife fi'l-ard / yeryüzünde birbirlerinin halifesi*” olarak görevlendirilmiştir (Güngör, 2019, s.22). Bu konuda benzer âyetlere bakılabilir (En'âm 6/165), (A'râf 7/129), (Yunus 10/14), (Fâtır 35/39).

kimselere temin edilen para, mal vb. olarak ifadelendirilmektedir. Sadaka verme eylemine “*tasadduk*” denilmektedir (TDK, 2021a).

İnsanın fitri özelliklerinden biri olan yardımlaşma duygusu ile birlikte dini görevi ve toplumun ahlaki ilkelerinden biri olması sebebi ile başkalarına destekte ve yardımda bulunması toplumda sosyal destek anlayışına büyük katkılar sunmuştur. İslam dininde de farz olmamakla birlikte sürekli teşvik edilmiştir. Kur’an-ı Kerim’de birçok ayette geçerken Hz. Peygamber (sav.)’in hadislerine de sıkça konu olmuştur. Bu noktada Hz. Peygamber (sav.) sadakanın çerçevesini oluştururken kişinin yakınından başlamasını, sadakanın gizli verilmesini ve ailesini zora sokmayacak kadarının verilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Duman, 2008). İslam’da sosyal hizmet kaynaklarından biri olan sadaka temel olarak iki başlık altında incelenmektedir. Bunlardan biri “*fitr sadakası*” yani *sadaka-i fitr*”, diğer bir adı ile “*fitre*” olarak bilinmektedir. İkincisi ise “*sadaka-i cariye*” dir.

İslamiyet’te sosyal hizmet kaynaklarından biri olan sadakanın bir çeşidi “*sadaka-i fitr*”, diğer bir adı ile “*fitr sadakası*”dır. Buna “*fitre*”de denilmektedir. Sözlükte fitr kelimesi iftar etmeyi, oruca son vermeyi ifade etmektedir. Bu sebeple Ramazan Bayramı’na “*idü’l fitr*” denilmektedir. Ramazan ayını tamamlamanın, bu ay içerisindeki güzelliklerden ve bereketinden yararlanmanın sebebiyle şükretmek adına verilen sadakaya da “*sadaka-i fitr*” denilmektedir. Sadaka-i fitr birçok farklı isimle de ifade edilmektedir. Bunlardan bazıları zekatü’l fitr ve sadakatü’l fitr’dir. Bu tamlamalar kısaltılarak ve Türkçeye çevrilerek “*fitre*” olarak kullanılmaktadır. İslam dinine göre bu sadaka çeşidi ailenin bütün fertleri adına verilmesi vacip olan bir ibadettir. Bayram namazı öncesine kadar verilmesi gerekmektedir (Yavuz, 1996).

Fitrenin verilmesi gereken zaman dilimi dikkat çekicidir. Hz. Peygamber’in bu zaman diliminde verilmesini emretmiş olmasının sebebi, ihtiyaç sahibi insanların bir süreliğine de olsa ihtiyaçlarının giderilip bayram coşkusu yaşamaları, en azından bayramda ihtiyaçlarını düşünmekle meşgul olmalarının engellenmesidir. Bu doğrultuda toplumun bir kısmı bayram ederken diğer bir kısmının ihtiyaçları için endişe ve üzüntü içinde olmaları engellenmek istenmiştir (Çelik, 2017).

Sadaka-i fitr şekil ve ayrıntılar olarak genel anlamda zekât ile aynı özellikleri taşımaktadır. Fakat zekâtтан farklı çeşitli noktaları da vardır. Örneğin zekât verilebilecek kimseler sekiz ayrı başlıkta belirtilirken fitre yalnızca fakir ve yoksullara

verilebilmektedir. Bununla birlikte zekât kişinin servet vergisi iken fitre baş vergisi olarak tanımlanmaktadır. Bu sebeple İslam alimlerinin genel kabulüne göre zengin-fakir, hür-köle, büyük-küçük herkes fitre ile yükümlüdür. Fitrenin sahip olduğu bu geniş çerçeve incelendiğinde sosyal hizmetin toplumun bütün bireyleri tarafından yerine getirilmesi gereken bir görev olarak belirlendiği görülmektedir. Bu özellik ile sosyal destek alan kişiler toplum içerisinde sürekli tüketen değil, zaman zaman kendisinden daha ihtiyaç sahibi kimseler için üreten, destek olan bir kesim olarak çalışmaktadır. Buna örnek olarak Hz. Peygamber (sav.) döneminde yaşayan ve Müslüman olmayan kölelerin fitrelerinin sahipleri tarafından ödendiği bilgisi verilmektedir. Herkesin vermekle yükümlü olması sebebiyle fitre miktarı asgari düzeyde tutulmuş ve ödemesinde kolaylıklar sağlanmıştır. Fitre İslam devletinde sosyal hizmet anlayışının temel örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Çelik, 2017).

İslamiyet'te sosyal hizmet kaynaklarından olan sadakanın diğer bir çeşidi ise “*sadaka-i cariyeye*”dir. Sözlük anlamı olarak devam eden, süregelen, sürekli olan gibi anlamlara gelmektedir. Sadaka-i cariyeye ismini Hz. Peygamber (sav.)'in “*İnsan öldüğünde artık onun sevap kazanma imkânı bitmiş olur. Fakat geride sadaka-i cariyeye, insanların faydalanacağı ilim ve kendisine dua eden hayırlı bir evlat bırakanlar sevap kazanmaya devam ederler.*” hadisi şerifinden almaktadır (Duman, 2008).

Bu hadisi şerifte geçen sadaka-i cariyeye terimi ileriki dönemlerde İslam toplumlarındaki *vakıf* yapıları ile özdeşleştirilmiştir. Bunun nedeni İslam toplumlarında yer alan vakıf müesseselerinin halka sağlamış oldukları sosyal hizmetler incelenerek çok daha iyi anlaşılabilir. İslam medeniyetinin her karış toprağında yer alan mescitler, medreseler, camiler, okullar, kütüphaneler, misafirhaneler, hastaneler, çeşmeler, hamamlar, yollar ve köprüler gibi milyonlarca eser sadaka-i cariyeye anlayışının somutlaşmış halidir (Çelik, 2017).

Sadaka-i cariyeye kişilerin maddi imkanları doğrultusunda herkesin verebileceği bir sadaka çeşididir. Örneğin bir cami yapımında caminin yapılacağı arsayı temin etmek ile o cami yapımına cüzi bir miktar da olsa para vermek veya malzeme temin etmekte sadaka-i cariyedir. Hiçbir şekilde maddi imkânı olmayan kişilerin de sadaka-i cariyeye yapması mümkündür. Buna kişinin vefatından sonra arkasında hayırlı bir evlat bırakması örnek olarak verilebilmektedir. Zira kişinin vefatından sonra ailesinin

duaları ve okuttuğu Kur'an-ı Kerim vs. de ölmüş kişiler adına sadaka-i cariye olarak sayılmaktadır.

Sadaka-i cariye çeşitlerinden bir diğeri ise hayırlı bir evliliğe vesile olmaktır. Büyük İslam alimleri kişiyi hayırlı bir evliliğe sevk etmenin, evlenme aşamalarında onlara yardımcı olmanın en üstün sadaka-i cariye çeşitlerinden biri olduğunu ifade etmektedir. Zira böyle bir durumda evlenen kişilerin neslinden olan kimselerin her yaptıkları iyilikten sevap kazanmış olacakları bilinmektedir (Duman, 2008).

Sadaka ile sadaka-i cariye arasındaki fark ise sadakanın tamamen faydalanması veya sahip olması için bir kişiye bağışlanması anlamına gelirken sadaka-i cariyenin vakfetmenin ta kendisi olmasıdır. Günümüzde sadaka-i cariye yerine geçebilecek çok çeşitli ameller vardır. Bunlardan bazıları; hastane, okul ve cami gibi binalar yaptırmak, cami avlusuna okul bahçesine çarşı-pazar yerlerine su sebili koymak, insanları yazın sıcağın kışın ise yağıştan korumak adına halka açık yerlere gölgelikler temin etmek, cami veya Kur'an kurslarına Kur'an-ı Kerim satın alıp iyi bir evlat yetiştirmek vb. olarak çoğaltılabilmektedir.

2.4.1.2. Zekat

Sadaka başlığı altında konu edildiği gibi sosyal hizmet tanımı ve kapsamı toplumda yer alan dezavantajlı grupları desteklemek doğrultusunda özetlenebilmektedir. Bu bağlamda toplumun ekonomik olarak zayıf ve desteklenmeye ihtiyacı olan kesimlerine yardım etmek sosyal hizmetin temel görevlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam'da sosyal hizmet anlayışının içerisinde büyük bir yere sahip olan zekât konusu da bu alanda önemli bir yer tutmaktadır. Hatta konu ile ilgili Çelik, 2017 yılında ele almış olduğu çalışmasında "İslam'da sosyal hizmet alanında; sosyal yardımlaşma ve dayanışma sisteminin en önemli birimidir, denilebilir." demektedir.

Kelime anlamı olarak artmak, çoğalmak, fazlalaşmak, temizlenmek, arınmak, bereket gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise; dinen zengin olarak nitelendirilen insanların mallarından belirli bir payı infak etmesi olarak tanımlanabilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de 30 farklı ayette zekât konusu geçmektedir. İslam'ın beş temel esasından biri olan zekât mali bir ibadettir. Ekonomik boyutu ile birlikte sosyal, psikolojik ve siyasi getirisi mevcuttur. İslam'ın zekatı zengin insanlara bir yükümlülük olarak belirlemiş olması toplumdaki sosyal hizmet anlayışını daha kalıcı ve sürekli hale getirmektedir (Erkal, 2013). Sosyal hizmetin temelini oluşturan yardımlaşma ve

dayanışma insanın fitri yani doğuştan sahip olduğu özellikleri arasında yer almaktadır. Zekât anlayışı da bu özelliklerin gelişmesi ve pekişmesi için var olan dini bir görevdir. İnsanda paylaşma, cömertlik, diğerkâmlık, merhamet gibi duyguları pekiştirirken, bencillik, kibir, cimrilik gibi duyguların körelmesi ve terk edilmesini sağlamaktadır.

Zekâtın tanımlarından biri de “*malın temizliği*” olarak ifadelendirilmektedir. Mal yalnızca zekâtı verildiği zaman bereketlenir ve kirlilerden arınmış olur. Yardımlaşma ile beraber sadece malı veya kişiyi değil tüm toplumu temizlemiş olarak görülmektedir. Fakat zekât zengin Müslümanın fakirlere olan lütfu olarak görülmemelidir. Yalnızca fakir kişilerin zengin kişilerin malı üzerindeki haklarıdır. Bu vesile ile zekât sayesinde zengin ve fakir arasında sağlam, sarsılmaz bir bağ oluşmuş olmaktadır (Erkal, 2013).

İslam dininde bir kişinin zekât ile yükümlü tutulması için çeşitli şartları taşıyor olması gerekmektedir. Bu şartlardan ilki kişinin Müslüman olmasıdır. Zekât bir ibadet olduğundan dolayı kişinin bu ibadetle mükellef olabilmesi için ilk şart Müslümanlıktır. İkinci şart ise özgür olmaktır. Yani kişinin zengin olması yeterli değildir. Bu zenginlikle birlikte sahip olduğu malı kullanabilme imkanına ve yetkisine sahip olması beklenmektedir. Buradan hareketle bir kişi malını el koyulma gibi sebeplerden ötürü kullanamıyorsa o mal için zekât vermekle sorumlu olmamaktadır. Aynı zamanda bazı mezheplere göre kişinin akıl sağlığına sahip ve buluğ çağına gelmiş olması da gerekmektedir. Son şart ise kişinin zengin olmasıdır. Zenginliğin tanımı ise İslam dininde “Kişinin temel ihtiyaçlarını karşılayarak borçlarını ödedikten sonra geriye kalan malının nisap miktarına ulaşması” olarak ifade edilmektedir. Bu şartları taşıyan kişinin malının üzerinden bir yıl geçtikten sonra zekât vermesi farz hükmündedir. Fakat kişinin elinde nisap miktarı malı olsa dahi bunu borçlarını ödemek adına biriktirmiş ise bu durumda o mal adına zekât vermesi gerekmemektedir. Nisap miktarı ise asgari zenginlik ölçüsü olarak tanımlanmaktadır (Sağlam, 2008).

Zekâtın kimlere verilebileceği ise Kur’an-ı Kerim’in Tövbe Suresi 60. ayeti kerimesinde bildirilmektedir. Bu ayete göre zekât fakirler, miskinler, borçlular, yolcular, köleler, Allah yolunda mücadele eden kişilere, zekât memurlarına ve kalpleri İslam’a ısındırılmak istenilen kişilere verilmelidir. Zekâtın İslam dininin temel sosyal hizmet kaynaklarından biri olduğunu göstermek için bu başlıklara kısa ve öz olarak değinmekte fayda görülmektedir.

Fakirler; sahip olduğu mal ihtiyaçlarını karşılamaya yetmeyenler veya nisaba sahip olmayan olarak ifade edilmektedir.

Miskinler; fakirlikten daha ileri bir seviye olarak hiçbir şeyi bulunmayanlar veya bir günlük yiyeceğe bile muhtaç olan kimselerdir. Bazı kaynaklar gayrimüslim olan fakirler için de miskin yani yoksul ifadesini kullanmaktadır. Bu madde bize İslam'da yapılan sosyal hizmetlerin kesinlikle din ayrımı gözetmeden, eşit bir şekilde sağlandığını kanıtlamaktadır (elik, 2017).

Borçlular; her ne şekilde olursa olsun borçlu olan, borcunu temin ettikten sonra nisab miktarı mala sahip olmayan kişilerdir.

Yolcular; kısa veya uzun süreli olarak yolculuk eden kimselerdir. Bu yolcular şayet zenginlerse fakat yolculukları nedeni ile mallarına ulaşabilme imkanları yoksa yine zekât alabilmektedirler. Yolcular için verilecek zaten bizzat kişilere verilebilmekle birlikte yol bakımları ve tesisleri, yollarda güvenliğin sağlanması gibi nedenlerle zekât niyeti ile harcamada bulunmakta yolcular için verilecek zekatlar arasında yer almaktadır (şeker, 2007).

Köleler; burada boyunduruk altından kurtulması gereken herkes ele alınmaktadır. Müslüman ya da gayrimüslim olmalarının önemi yoktur. Düşman elinde esir bulunanlar ve sömürge altındaki Müslümanlar bu zekât fonundan yararlanabilmektedirler. Bu madde ile İslam'da din, dil, renk ve ırk ayrımı yapılmaksızın herkese sosyal hizmet sağlandığı anlaşılmaktadır.

Allah yolunda mücadele edenler; İslam'ın ve Müslümanların geleceği ve saati için her türlü hizmette bulunan kişi veya kuruluşlara zekât verilebilmektedir. Bu zekât fonuna örnek olarak hastane, cami, kütüphane ve okul gibi tesisler yapmak, İslam için savaşarak gazi veya şehit olmak, İslami düşünceleri desteklemek veya tebliğ için akademik çalışmalarda bulunmak denilebilir. Sayılan tüm örneklerin ayrı ayrı sosyal hizmet olduğu görülmektedir.

Zekât memurları; Asr-ı Saadet döneminde başlayarak uzun süre zekatlar devlet memurları aracılığı ile toplanarak gerekli Müslümanlara ulaştırılmaktaydı. Bu görevi yerine getiren zekât memurlarının maaşları da yine toplanmış olan zekatlar içerisinden temin edilmekteydi. Bu sebeple zekât memurlarına da zekat verilebilmekte idi.

Kalpieri İslam'a ısındırılmak istenenler; Müslümanlığa yeni adım atmış fakat kalplerindeki imanın tam sağlamlaşmamış olduğu kişiler, gayrimüslimlerin Müslüman

olmaları için engelleri ortadan kaldıracabilecek güçte olanlar ve Müslüman olabileceği beklenen herkese bu fon altında zekât verilebilmektedir.

Tüm bu fonlara zekât verilirken kişinin zekât verme niyetinde bulunması gerekmektedir. Aksi takdirde bu zekât değil sadaka olarak verilmiş sayılmaktadır. Kısaca Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber (sav.) döneminde İslam'ın en büyük sosyal hizmet kaynaklarından biri olan zekât büyük bir öneme sahiptir. Toplumdaki zenginler ile fakirlerin arasında uçurum olarak nitelendirilebilecek kadar büyük mesafeler olmasını engellemek amaçlanmaktadır. Yani ekonomik dengeyi sağlayacak bir sosyal hizmet aracıdır. Bu konula ilgili Hz. Peygamber (sav.)'in; "*Zekât İslam'ın terazisidir.*" Hadisi yer almaktadır. (Heysemi, 2009).

Aynı zamanda toplumdaki fakir insanların da zekat verebilecek maddi duruma gelmeleri hedeflenmektedir. Bununla İslam'da sosyal hizmet faaliyetlerinin süregelen ve sonuç odaklı faaliyetler olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal hizmet uygulamaları da kişileri ekonomik olarak desteklerken onları bu uygulamaları bağımlı kılmadan, kendi kendilerine yetebilirlik durumuna getirmeyi hedeflemektedir. Hz. Peygamber (sav.)'in vefatından sonra da zekat ile ilgili aynı hassasiyet devam ettirilmiştir. Çeşitli kaynaklar bize Ömer bin Abdülaziz döneminde toplumda zekât verilebilecek kesimin kalmadığını çeşitli örneklerle ifade etmektedir. Çelik, 2017 yılında ele almış olduğu çalışmada zekâtı; "*toplum için servet ve mülkiyetin adil olarak dağıtılması*" olarak ifade etmektedir. Aynı zamanda zekâtı sadece mal ve servet ile yardım olarak değil çeşitli topluma hizmet sistemlerine kaynak olarak nitelendirmekte gerekmektedir. Günümüzde de sosyal hizmetlerin temel amacı ve görevi bu doğrultudadır (Çelik, 2017).

2.4.1.3. Gönüllülüğe Dayalı Hizmetler

İslam'da sosyal hizmet kaynakları dini bir görev olmakla beraber gönüllülük esasına dayanmaktadır. Özellikle Hz. Peygamber (sav.) döneminde sosyal hizmet alanına dahil olan çok fazla gönüllü çalışma mevcuttur. Bunlar arasında ilk başta gelenlerden biri Hz. Peygamber (sav.)'in Mekke'de din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin tüm Müslümanları bir arada yaşayabilecek duruma getirmesi idi. Daha sonra yine Mekke'de İslam'ın ilk yıllarında Müslüman olan köleler çok fazla eziyete maruz kalmaktaydı. Zengin Müslümanlar bu köleleri satın alarak ve azad ederek Müslüman kardeşlerine destek olmaktaydı.

İslam'da gönüllü yapılan sosyal çalışmaların en büyüğü Mekke'de yaşayan Müslümanların bütün mal varlıklarını bırakarak Medine'ye hicret etmeleri sonucu Hz. Peygamber (sav.)'in Medine'de başlatmış olduğu Ensar-Muhacir kardeşliğidir. Bu kardeşlik anlaşması ile evlerini, işlerini, bağ ve bahçelerini Mekke'de bırakıp Medine'ye hicret eden Müslümanları Medine'de yaşayan Müslümanlar evlerine misafir etti. Ekonomik olarak sahip oldukları her şeyi onlarla paylaşarak destek oldu. Böylece bu iki grup arasında sosyal, ekonomik ve psikolojik gibi birçok açıdan sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirilmiş oldu (Dinçer, 2020).

Bunlarla beraber Medine'de Müslümanların faydalanması için kendi mallarını devlet için hibe eden birçok sahabe mevcuttur. Örneğin bazı sahabeler evlerini mescide dönüştürürken bazıları da evlerinde insanlara fayda sağlayacak tedavilerde bulunmuştur. Hz. Peygamber (sav.)'in Medine'de yaptırmış olduğu Ashab-ı Suffa'da kalan öğrencilerin ihtiyaçları da Peygamberimiz (sav.) ile birlikte halk tarafından gönüllü kişilerin kaynaklık etmesi ile karşılanmaktaydı (Çelik, 2017).

Tüm bunlardan hareketle başta Hz. Peygamber (sav.) olmak üzere özellikle Medine'de kurulan İslam Devleti'nde sosyal, psikolojik ve eğitim gibi ekonomik alanlarda da sosyal hizmetlerin kaynağını gönüllü çalışmalar oluşturmaktadır. Bu çalışmalar arasında büyük öneme sahip olan Karz-ı Hasen'i tek başına işlemekte fayda görülmektedir. Bu nedenle aşağıda Karz-ı Hasen'e ayrıntılı olarak değinilecektir.

İslam dininde Müslümanları yardımlaşmaya teşvik eden sosyal hizmet uygulamalarından biri de "*karz-ı hasen*" dir. Medine döneminde nazil olan altı farklı ayet ile İslam dini Müslümanları karz-ı hasene teşvik etmektedir. Bu ayetlerin içeriğinde karz-ı hasen mecazen "*Allah'a güzel bir borç vermek*" ifadesi ile kullanılmaktadır. Bu ifade toplumda borca ihtiyacı olan kişilere destek olmak amacıyla yalnızca Allah rızası niyetiyle yardım etmek, borç vermek anlamında kullanılmaktadır (Cavga, 2021).

Karz kelimesi sözlükte *kesmek* anlamına gelmektedir. Kişinin malından kesmesi, ayırması yani *borç* anlamını ifade etmektedir. Sözlükte *iyi, güzel* anlamlarına gelen *hasen* kelimesi ile birlikte kullanıldığında *güzel borç* şeklinde Türkçeye çevrilebilmektedir. Dünyada hiçbir karşılık beklemeden, herhangi bir menfaat gütmeyen, yalnızca Allah rızasını kazanmak amacıyla harcamada bulunmak, borç

temin etmektir. Kısaca ifade etmek gerekirse faizsiz borç vermek olarak tanımlanmaktadır (Canbaz, 2019).

Karz-1 hasende parasını veya malını ödünç olarak veren kişi borcun ödendiği tarihte geçen süreçteki kar veya zarara kesinlikle karışmaz. Borç veren kişinin borçlu olan kimseyi bu süreçte sıkıştırmaması gerekmektedir. Gerekirse borçlu kimseye fazladan zaman tanımak tavsiye edilmektedir. Hatta Kur'an-ı Kerim'de borcun sadaka olarak bağışlanmasının tavsiye edildiği de görülmektedir. Karz-1 hasenin sağlam bir temel üzerine oturtulması ve ileride yaşanabilecek karışıklıklara mahal vermemek adına borcu kayıt altına almak tavsiye edilmektedir. Bu kaydın şahitler ile birlikte yazılı olarak yapılması gerekmektedir. Şayet borçlu olan bir kişi vefat ederse varsa geride bırakmış olduğu malından bu borcun temin edilmesi gerekir. Eğer geride bırakabilecek bir mal varlığı yoksa yakınlarından birinin bu borcu ödemesi gerekmektedir. Zekât ve sadaka ile karz-1 hasen arasındaki fark; zekât ve sadakada ihtiyaç sahibi kişilerin direk ihtiyaçlarının karşılanması sağlanırken, karz-1 hasen uygulamasında kişinin ihtiyacını karşılayabilmesi için ona zor zamanında geri ödemeli olarak destek olunmasıdır (Cavga, 2021).

Bu uygulama sosyal hizmetin mikro çalışma alanında kişiye kendi kendine yeterlilik ve aynı sorunla tekrar karşılaştığı zaman baş edilebilirlik gibi hisler vererek güçlendirmektedir. Makro alanında ise toplumda yardımlaşma ve dayanışmaya destek olurken, hazıra alışma, tembellik gibi işten ve çalışmadan kişiyi uzaklaştırmadığı görülmektedir. Aynı zamanda toplum ekonomisini de güçlendirmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de çokça teşvik edilmesiyle beraber Hz. Peygamber (sav.) imkân oldukça borçlanmamak gerektiğini de söyleyerek bu durumun su-i istimal edilmesinin önüne geçmiştir. Karz-1 hasen ile ihtiyaç sahibi, borca ihtiyacı olan Müslümanların haram yollara başvurmaları engellenmiştir. Müslümanların faize bulaşmalarının önüne geçilmiştir. Günümüzde ne yazık ki kişilerin cimrilik ve bencillik gibi rahatsızlıklarından dolayı mal varlıklarını biriktirme veya saklama sorunları nedeniyle karz-1 hasen neredeyse unutulmuş bulunmaktadır. Aslında toplumların ekonomik olarak yükselmesini sağlayacak ve yardımlaşmaya vesile olacak bu sosyal hizmet uygulaması ekonomik olduğu gibi sosyal ve psikolojik olarak da topluma katkı sağlayacak bir sosyal hizmet kaynağı örneğidir.

2.4.2. İslam'ın Sosyal Hizmet Kuruluşları

Bu başlık içerisinde İslam'da sosyal hizmet anlayışını benimseyen kuruluşlardan bazıları üzerinde durulacaktır. Konuya geçmeden önce İslamiyet'in insanların yaşamlarında yalnızca ibadet ve maneviyatları ile ilgilenmediğini söylemek gerekmektedir. Bunlarla birlikte insanların hayatları boyunca karşılaşılabilecekleri her türlü soruna çözüm yolu bulabilecek bir kaynak olduğunu söylemek mümkündür. Sosyal hayattan ekonomiye, eğitimden sağlığa, adaletten siyasete kadar tüm alanlarda insanoğlunun problemlerini çözebilecek güçlü bir inanç sistemidir. Hz. Peygamber (sav.)'in (sav.) de tüm bu alanlarda insanlara yol gösterdiği ve çözüm yolu sunduğu bilinmektedir.

Hayatın her alanı ile ilgili Hz. Peygamber (sav.)'in uygulamaya koymuş olduğu çeşitli sosyal hizmet uygulamaları mevcuttur. Bazı alanlarda ise yapılan sosyal hizmet uygulamalarının kurumlaşmış olduğu görülmektedir. Bunlardan biri İslam döneminde kurulan ve geniş yelpazelere sahip olan vakıflardır. Bir diğeri ise özellikler Medine Dönemi'nde eğitimden ekonomiye siyasetten sosyolojiye kadar toplumun neredeyse her alanı ile ilgilenen ve devletin merkezi haline gelen suffalardır. Bunlardan ilki ve en önde geleni Hz. Peygamber (sav.)'in Medine'ye hicret ettikten sonra inşaatında bizzat kendisinin de çalışarak kurmuş olduğu Mescid-i Nebevi'de yer alan suffadır. Kuruluşlar arasında diğeri önemli olanlar ise akile ve kasame olarak bilinmektedir. Bunlarla beraber Medine Pazarı gibi çeşitli kuruluşlarda mevcuttur (Bozkurt ve Küçükaşçı, 2003). Fakat çalışmanın konusundan kopmamak adına yalnızca en önemlileri olarak görülen kuruluşlar aşağıda ayrıntılı olarak incelenmiştir.

2.4.2.1. Vakıflar

İslam'da sosyal hizmet uygulamalarının yapıldığı en önemli kuruluşlardır biri vakıflardır. Vakıf; sözlükte “*durmak, durdurmak, alıkoymak*” gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise “*Bir malın sahibi tarafından çeşitli nedenlerden dolayı ebediyen tahsis edilmesi.*” anlamına gelmektedir. Vakıflar İslam Medeniyeti'nde hukuki yollarla yürütülen hayır müesseseleridir (Günay, 2012). Başka bir tanıma göre, “*Kendisinden yararlanmak mümkün ve caiz olan bir malı devamlı olarak Allah'ın mülkü olmak üzere temlik ve temellükten menetmek ve gelirini yalnızca Allah rızası için bir hayır cihetine bağışlamak, hibe etmektir.*” olarak ifade edilmiştir (Kazıcı, 2010).

Bu ifadelerle göre söz konusu olan mal, vakfeden kişinin mülkiyetinden ayrılarak Allah'ın yani halkın mülkü olarak belirlenmektedir. Bunun ardından vakıfnamede yer alan koşullara göre yönetilmektedir. İlk yıllarda vakıf tabiri yerine “*sadaka*” ifadesi de kullanılmaktadır. Ardından “*habs*” edilenler anlamına gelen “*ahbas*” kelimesi de kullanılmıştır (Günay, 2012).

Vakıf yani vakfeden kişinin sahip olması gereken bazı özellikler vardır. Bunlar bizzat Hz. Peygamber (sav.) tarafından belirlenmiştir. Hasılı hiçbir vakıf kişilerin kendi istedikleri gibi kurulan ve yönetilen, kendi menfaatleri doğrultusunda hareket edilen müesseseler olmamıştır. Kurulan vakıflar da İslam medeniyetinin temel ilkelerine uygun olarak kurularak yönetilmiştir. İslam medeniyetinin temel ilkeleri ise kişilerin sosyal, ekonomik, psikolojik ve akademik gibi her alanda refahını sağlamaktır. Aynı zamanda toplumdaki gelir dağılımını dengelemekte bu ilkeler arasında yer almaktadır. Yine İslam medeniyetinde devlet yöneticileri ile toplum arasında hiçbir zaman tabakalaşma olmamış, aksine iç içe yaşanan bir ortam sağlanmıştır. Böylece İslam medeniyetinde olduğu gibi vakıflarında hem kişisel hem de toplumsal olarak refah sağlamayı amaçlayan bir yapısı mevcuttur (Çelik, 2017).

Hz. Peygamber (sav.) döneminden günümüze kadar gelmiş olan vakıf kültürü tarihin her döneminde toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında oldukça etkili olmuş bir hayır kurumları ve sosyal hizmet müesseseleri olarak kendilerini göstermişlerdir. Günümüzde konu ile ilgili çalışmakta olan araştırmacılardan bazıları vakıfların İslam medeniyetinde henüz müesseseleşmemiş yapılar olduğunu savunsa dahi bunun doğru olmadığı yalnızca İslam kaynaklarında değil Yunan, Roma ve Bizans gibi medeniyetlerin de kaynaklarından alınan bilgilerle kanıtlanmaktadır. Konu ile ilgili 1942 yılında ele almış olduğu çalışmasında Köprülü, eski Şark medeniyetlerinde, Yunan ve Roma'da veya Hristiyan dünyasında İslam medeniyetinde yer alan mükemmel vakıf şekillerinin benzerine bile rastlanmamış olması, vakıfların İslam medeniyetinde müesseseleşmemiş olduğunu savunan görüşleri çürütmektedir (Köprülü, 1942).

Toplumların günümüzde de olduğu gibi tarihin her döneminde birbirlerinden etkilenmeleri kaçınılmaz olmuştur. Müslümanlarda Raşit Halifeler döneminde çevrelerinde yer alan Mısır ve Suriye'deki Hristiyanların vakıf kültürlerinden etkilenmişlerdir. Fakat bu etkilenme yalnızca örnek alma şekli olarak kalmış, birebir uygulamaya konulmamıştır. Örnek alınan uygulamalar Müslümanlar tarafından

geliştirilerek vakıflarda uygulanmış ve toplumda sosyal hizmet uygulaması konumuna gelmiştir.

Hz. Peygamber (sav.) ise her konuda olduğu gibi vakıf konusunda da Müslümanlara örnek olarak onları kendi yapmış olduğu uygulamalar suretiyle teşvik etmiştir. Ashabı'da kendisinin yolunu izleyip vakıflar kurarak topluma hizmet etmişlerdir (Çelik, 2017).

Asr-ı Saadet döneminde ilk vakfın ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı ile ilgili çeşitli yorumlar mevcuttur. Yıldırım, 2011 yılında ele aldığı çalışmasında ilk vakıf örneğinin Daru'l Erkam olduğunu ifade etmektedir. Tartışılabilir bir konu olmasına rağmen bu görüş bizlere ilk vakıf örneğinin veya benzerinin hicretten yıllar önce ortaya koyulduğunu göstermektedir (Yıldırım, 2011).

İlk vakıf örnekleri ile ilgili farklı görüşlerde mevcuttur. Bunlardan bir tanesi Uhud Gazvesi sırasında Yahudilerden olan Muhayrik'in yedi bahçesini öldükten sonra Hz. Peygamber (sav.)'e bağışladığını söylemesidir. Diğerisi ise Hz. Ömer'in Hayber'de sahip olduğu "Semg" isimindeki araziye Hz. Peygamber (sav.)'e danışarak vakfetmesidir (Çelik, 2017).

Yukarıdaki ilk örneklerden sonra Hz. Peygamber (sav.) döneminde birçok sahabe toplumda sosyal hizmet sağlayacak çeşitli vakıflarda bulunmuşlardır. Bu vakıflar günümüz sosyal hizmet uygulamalarında birçok farklı alanda ele alınarak incelenmektedir. Bazı sahabeler ise bireysel olmakla birlikte aile vakfı denilebilecek çeşitli vakıflarda bulunmuşlardır.

Bu vakıflara örnek olarak Abdurrahman bin Avf'ın Hz. Peygamber (sav.)'in misafirleri için vakfettiği "Daru'l Kübra ve Daru'd Difan", Sad bin Ubade'nin annesi adına vakfettiği "Mihraf" adındaki bostanı ve su küpleri, Ebu Talha'nın en çok sevdiği mallarından olan "Beyruha" adındaki bahçesini vakfetmesi, Hz. Osman'ın su sıkıntısı çeken Müslümanlar için Yahudilerin elinde olan "Rume Kuyusu"nu satın alarak vakfetmesi ve birçok sahabenin evlerini ve bineklerini belli şartlarda vakfetmesi buna örnektir. Bu örnekler çoğaltılabilmektedir. Fakat konunun dışına çıkmamak adına bu kadarından söz etmek yeterli görülmüştür (Çelik, 2017).

Yukarıda verilen örnekler ve çok daha fazlası, yine Hz. Peygamber (sav.)'den sonraki dönemde yapılan vakıflar sosyal hizmet uygulamalarının yerini ve önemini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu vakıflar ve uygulamalar Hz. Peygamber (sav.)'in

teşviki doğrultusunda yapıldığı için süregelen çalışmalar olmalarını sağlamıştır. Bununla ilgili Güngör; “İslam’da vakıf kurumunun, toplumda sosyal adaleti, barışı, dayanışmayı, ilkelerle bütünleşmeyi ve paylaşmayı temsil eden çağdaş sosyal organizasyonların, gönüllü kuruluşların en eski ve en canlı örneğini oluşturmaktadır.” ifadesini kullanmıştır. Hasılı İslam’da vakıf çalışmaları halihazırda da modern toplumlarda uygulanılmaya çalışılan sosyal hizmet çalışmaları olarak görülmektedir (Güngör, 2010).

2.4.2.2. Suffa

İslam’da sosyal hizmet kuruluşlarından biri de Suffa’dır. Suffa; evin önünde ya da çevresinde yer alan avlu, gölgelik veya buna benzer yapılar olarak kullanılan bir kelimedir. Fakirler, evi olmayanlar, göç etmiş olanlar, öğrenciler ve kimsesizler gibi çeşitli gruplara hizmet eden bir kuruluş olarak bilinmektedir. Sayılan tüm bu gruplar halihazırda da sosyal hizmetin alanları arasında yer almaktadır.

Suffa’yı diğer kuruluşlardan ayıran en temel özellik yalnızca Hz. Peygamber (sav.) döneminde ve Peygamberimiz (sav.)’in vefatından sonra çok kısa süre kullanılmakla sınırlı olmasıdır. Fakat kısa süreli kullanılmış bir yapı olmasına rağmen oldukça büyük etkiler ortaya çıkarabilmiştir (Baktır, 2009).

Hicretten hemen sonra Peygamberimiz (sav.)’in Mescid-i Nebevi’nin güney kısmında bulunan giriş bölümüne inşa ettiği bir kuruluş olarak çalışmaları başlamıştır. Daha sonra kiblenin değişmesi ile güneyden kuzey tarafa geçirilmiştir. İlerleyen zamanlarda ise Mescid-i Nebevi’nin genişletilmesi ile birlikte Mescid’e dahil edilmiştir. Burada göç etmiş ve Medine’de akrabası bulunmayan göçmenler ve kimsesizler, toplumun fakir olarak ifade edilen kesiminden kişiler kalmakta idi. Bu kimselere “*Ashab-ı Suffa*” veya “*Ehl-i Suffa*” denilmektedir. Bununla beraber ihtiyaçları Müslümanlar tarafından karşılandığı için “*Müslümanların Misafirleri*” anlamlarına gelen “*Edyafu’l İslam*” veya “*Edyafu’l Müslimin*” de denilmektedir (Çelik, 2007).

Yukarıda çeşitli özellikleri yer alan Suffa’da çeşitli nedenlerle farklı gruplar kalmaktaydı. Tüm bu gruplar günümüzde de sosyal hizmet alanında desteklenmesi ve güçlendirilmesi gereken gruplardır. Günümüzde göç edenlere yapılan sosyal hizmetlerin benzer uygulamaları o zaman Mekke’den Medine’ye göç edenler için Suffa’da yapılmakta idi. Yine günümüzde kimsesi olmayan fakirlerin devlet yurtlarına yerleştirilmesi gibi o günde bu kimseler Ashab-ı Suffa’da misafir edilmektedir. Yine

bekarlar ve ilim öğrenmek isteyenler de Hz. Peygamber (sav.) ile daha çok vakit geçirebilmek adına burada kalmaktaydı. Bunun için de günümüzde yatılı okul kuruluşları benzetmesini yapmak mümkündür. Bu örnekler çoğaltılabilir. Fakat konunun dışına çıkmamak adına bu kadar ile sınırlı kalınacaktır (Köten, 2010). Suffa Ashabı'nın sayıları ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Bir dönem 70 kişi olduğu söylenen bu gurubun bir dönemde 400 kişiye kadar çıktığı söylenilmektedir. Bu ashabın ihtiyaçları başta Hz. Peygamber (sav.) olmak üzere Müslümanlar tarafından karşılanmaktadır. Bu topluluğa verilen zekatlar ise başta fakirlik daha sonra da talebelik şartı ile verilmektedir (Yeniçeri, 2013).

Bazı kaynaklarda “*Suffatü'n Nisa*” adında kadınlar suffası bölümü olduğu yer almaktadır. Hz. Peygamber (sav.) kadınların ilgisi ve özel talebi üzerine Mescid-i Nebevi'de kadınlara özel bir bölüm ayarlamış ve ayrı bir kapı açtırmıştır (Gözütok, 2002). Kısaca toplumun sosyo-kültürel ve eğitim gibi alanlarda gelişmesini hedefleyen Suffa, birçok farklı guruba hitap eden bir sosyal hizmet müessesesi olarak Asr-ı Saadet'te kendini göstermektedir. Buradan hareketle Suffa'nın sosyal hizmetin alanlarına girdiğini açıkça söylemek mümkündür. Bu kuruluş ile Medine'de çeşitli dezavantajlı grupların desteklenmesi sağlanmıştır.

2.4.2.3. Akile ve Kasame

İslam'da sosyal hizmet kuruluşları arasında sayılan akile ve kasame oldukça önemli iki müessese olarak bilinmektedir. Sosyal hizmetler herhangi bir nedenden dolayı zor durumda olan kişi ve toplumlara destek olmayı amaç edindiği için akile ve kasamede İslam'da bu amaç ile çalışma gösteren iki grup olarak tanımlanabilmektedir.

Öncelikle akile kelimesi sözlükte; “*akl*” mastarından türetilen ve diyeti ödemeyi üstlenen kişi veya kişiler olarak bilinmektedir. Terim olarak ise; kasıt olmaksızın öldürme veya yaralama olaylarında suçlu adına diyeti ödemeyi üstlenen kişi veya kişiler olarak tanımlanmaktadır. Buradan hareketle akilenin insanın yaşama hakkı ve vücut bütünlüğünü korumak adına zararların tazmini için kurulan bir müessese olduğunu söylemek mümkündür (Sağlam, 2011).

Hz. Peygamber (sav.)'den önceki yıllarda Mekke ve Medine devletinin esası akile sistemine bağlı iken, toplumdakiler de akile adı verilen gruplar halinde yaşamaktaydı. Kastın anlaşılması veya hata yoluyla gerçekleşen bir ölüm söz konusu ise maktulün diyeti katilin akilesine ödetilmektedir. Bu durum öncelikle diyeti bir kişinin değil de

topluluğun ödemesi sebebiyle toplum içerisinde bireylerin aniden fakirleşmesinin önüne geçilmiştir. Akile bu açıdan önemli bir sosyal hizmet kuruluşudur (Aktan, 1989).

İslamiyetten önce sosyolojik bir yapı olan kaile Hz. Peygamber (sav.) tarafından tamamıyla reddedilerek ortadan kaldırılmamıştır. Fakat ıslah edilip düzenlemeler yapılarak kullanılmaya devam edilmiştir. Bu bakımdan akile müessesesinin Hz. Peygamber (sav.) tarafından İslam ahlakına uyarlandığı söylenebilmektedir. Yeniçeri, akile ile ilgili olarak Hz. Peygamber (sav.) tarafından zekâttan sonra resmiyete konulan ilk dayanışma ve paylaşma müessesesi olduğunu belirtmektedir. Hatta akilenin zekâttan daha önce zorunlu hale getirilmesi ile ilk dayanışma ve paylaşma kurumu olarak değerlendirilebileceğini söylemektedir (Yeniçeri, 2013).

Kişinin akilesi öncelikle bağlı olduğu divan üyeleri olarak bilinmektedir. Fakat kişi bir divana bağlı değilse akilesi akrabaları olmaktadır. Şayet kişinin akrabaları yoksa ve bir divana bağlı değilse akilesi bizzat devlet olmaktadır. Azad edilen kölelerin akilesi ise onu azad eden kişi ve akrabalarıdır (Bardakoğlu, 1994).

Akile sistemi aynı zamanda bir otokontrol sistemidir. Akile içerisinde olanlar diyet ödememek amacıyla birbirlerini koruyup uyararak kontrol etmektedirler. Böylece toplum genelinde insan hayatına sebep olacak suçlardan uzaklaşma görülmektedir. Bu doğrultuda da toplumda önemli bir sosyal hizmet müessesesi olarak kendini göstermektedir (Çelik, 2007).

Kasame ise sözlükte; *barış, yemin etmek ve yemin eden topluluk* gibi anlamlara gelmektedir. İslam hukukundaki anlamı ise; kişinin kesin bir delil olmaksızın bir cinayet işlediğinde işlenen suçun çevresindeki sınırlı sayıdaki gurubun haklarındaki suç dayanağını ortadan kaldırmak için mahkeme huzurunda yapılan özel yeminlerin adıdır. Bir diğer yöntem olarak da faili meçhul cinayetlerde ölen kişinin akrabaları cinayeti bir kişinin işlediğine kanaat getiriyorlar ise onlardan yemin istenir ve yemin ettikleri takdirde sanığa diyet ödetilme yöntemi olarak bilinmektedir. Bu uygulamalardan hangisinin öncelikli olduğu konusunda fikir ayrılıkları mevcuttur. Ayrıca bu uygulamanın benzerlerine İslamiyet öncesi Hicaz Yarımadası'nda Yahudi ve Hristiyan toplumlarda rastlanmaktadır. Buradan hareketle kasamenin çeşitli düzenlemeler ve iyileştirmeler yapılarak İslam hukukunda yer aldığı görülmektedir (Aktan, 1989).

Kasamenin mezheplere göre çeşitleri ve şartları mevcuttur. Fakat konunun dışına çıkılmamak için yalnızca tanımına ve daha iyi anlaşılması için aşağıdaki örneğe yer verilecektir. Öncelikle Kur'an-ı Kerim'de kasame ile ilgili bir açıklama ve örneğe rastlanmadığını söylemekte fayda görülmektedir. Fakat hadis rivayetlerinde Hz. Peygamber (sav.)'in uygulamalarında kasameye başvurduğu tespit edilmektedir. Bunlardan birinde Abdullah bin Sehl bin Zeyd'in Hayber hurmanlıklarında ölü bulunması üzerine yakınları cinayeti Yahudilerin işlemiş olacağını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav.) bu düşüncede emin olduklarının kesinliği adına 50 kişiden yemin istemiştir. Abdullah bin Sehl bin Zeyd'in Yakınları yemin edecek kadar emin olmadıklarını söyledikleri için Hz. Peygamber (sav.) bu kez de cinayeti işlemediklerine dair Yahudilerden yemin almıştır. Böylelikle Yahudiler cinayet suçundan beraat edilmiştir. Fakat aradaki sorunun ortadan tamamen kaldırılması adına Hz. Peygamber (sav.) diyeti devlet kasasından ödemiştir (Bardakoğlu, 1994). Bu olayda Hz. Peygamber (sav.)'in kişileri psikolojik baskıdan koruması ve aynı zamanda mağduriyetinin sebebi belli olmasa da mağdur kişilerin devlet tarafından desteklenmesini sağlaması sosyal hizmet uygulamalarına örnek olacak niteliktedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1. İslam’da Ailenin Korunmasına Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları

“İslam’da Ailenin Korunmasına Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları” Kategorisine İlişkin Bulgular

Tablo 3.1: İslam’da Ailenin Korunmasına Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları

Kodlar	Bulgular
A1	<i>“İçinizden evli olmayanları, köle ve cariyeleriniz arasından da elverişli olanları evlendirin. Yoksulluk içinde iseler Allah lütfu ile onları ihtiyaçtan kurtarır. Allah’ın hazinesi genişdir, her şeyi bilmektedir.”</i> /Nisa-32.
H1	<i>“Ey gençler! Sizden evlenmeye güç yetirenler evlensin.”</i> /Buhari- Nikah,3
H2	<i>“Nikahın hayırlısı külfetsiz olanıdır.”</i> /Ebu Davud- Nikah,32
H3	<i>“Dul kadın emri olmadan evlendirilemez. Bekar kıza izni sorulmadan evlendirilemez.”</i> /Buhari- Nikah,41

Aile; en kısa tanımı ile toplumun en küçük birimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişi sayısı ve yaşayış durumları ailenin çeşitlerini ortaya çıkarmaktadır. Bunlar çekirdek ve geniş aileler olarak bilinmektedir. Kişiler dünyaya geldikleri ilk andan itibaren bir aileye aittirler. Bu aitlik onların katıldıkları ilk sosyal gurubu oluşturmaktadır. İnsanlar hayatları süresinde bir aile gurubunun üyesi olmaktadır. Toplumun temelleri aile içerisinde oluşmakta ve gelişmektedir (Eyce, 2000).

Aile kurumunun oluşması evliliğin en önemli sonuçlarından biridir. Ailenin kurumu ise başta bireylerin gelişimi daha sonra da toplumun kalitesi için büyük öneme sahiptir. Birey ve toplum için her zaman önemli bir yere sahiptir. Birey için sadece fiziksel güçlerden korumak ve bakımını sağlamak amaçlarının yanında onu kendisi yapan tüm özellikleri de bireye vermektedir. Bireyin doğup büyüdüğü süreçte en önemli evrelerde onunla olması ve gelişiminde büyük paya sahip olması kaçınılmazdır. Bireyin kişiliğinin gelişmesi toplumun da gelişmesini sağlamaktadır. Bu nedenle birey kadar toplumun kalitesine gösterdiği etki bakımından da önemlidir.

Buradan hareketle bireylerin ve toplumun gücü ve kalitesini arttırmayı hedefleyen İslamiyet için aile kurumu oldukça önemlidir. Bu nedenle İslam’da bireyler evliliğe ve aile kurumuna teşvik edilmektedir. Buna örnek olarak yukarıda İslam’da ailenin korunmasına yönelik sosyal hizmet uygulamaları kategorisine ilişkin bulgular tablosunda yer alan A1 kodunda olduğu gibi; *“İçinizden evli olmayanları, köle ve cariyeleriniz arasından da elverişli olanları evlendirin. Yoksulluk içinde iseler Allah lütfu ile onları ihtiyaçtan kurtarır. Allah’ın hazinesi geniştir, her şeyi bilmektedir”* şeklindeki ayetler gibi birçok ayet verilebilmektedir. Peygamber Efendimiz (sav)’in de gençleri evliliğe teşvik edecek çeşitli hadisleri mevcuttur. Evliliğe teşvikin yanı sıra buna gücü yetmeyenlere maddi ve manevi desteklerde de bulunmuştur. Bunu yaparken ise eşlerin birbirine olan uyumlarına oldukça dikkat etmiştir. Bu şekilde evliliklerde ileride yaşanabilecek sorunların önüne geçilmeye çalışılmıştır. Hz. Peygamber (sav)’in gençleri evliliğe teşvik etmesine dair fazlasıyla örnek mevcuttur. Bunlardan biri yukarıdaki tabloda yer alan H1 kodunda yer alan; *“Ey gençler! Sizden evlenmeye güç yetirenler evlensin”* hadisi şeriftir. Örnekleri daha detaylı incelemek için Çelik’in *“İslam’da Sosyal Hizmetler”* adlı eserini incelemek verimli olacaktır.

Hz. Peygamber (sav.) engellilerin evlenmesi konusunda da çeşitli teşviklerde bulunmuştur. Bununla beraber yetimlerin evlenmesine de önem vermiştir. Evliliği tavsiye ettiği bir diğer grup ise devlet memurlarıdır. Bu konu ile ilgili memuriyet görevi olan kimselerin bekar ise evlenmesini, evi yoksa ev, bineği yoksa binek ve hizmetçisi yoksa hizmetçi edinmesini buyurmuştur (Kallek, 2018).

Hz. Peygamber (sav) evliliğe niyet etmiş veya yeni evlenmiş kişilere çeşitli tavsiyelerde bulunmuş, rehberlik etmiş, maddi ve manevi desteklerde bulunmuştur. Evlilik ve düğüne dair hadisi şeriflerden bir tanesi de yukarıdaki tabloda H2 kodunda yer alan hadisi şeriftir. Hz. Peygamber (sav) bu tavsiyelerinin hepsini kişiyi rencide etmeden yapmış olması dikkat çekicidir.

Evliliği teşvik eden Hz. Peygamber (sav) aynı zamanda evliliklerin sağlam bir temel üzerine inşa edilmesi için cahiliye döneminde yer alan bazı yanlış uygulamaları yasaklamış bazılarında ise değişikliğe gitmiştir. Yasakladığı uygulamalardan bazıları Müt’a nikahı ve Şigar nikahıdır. Düzenleme getirdiği konulardan biri ise mihir konusudur. Bu konuda İslamiyet’ten önceki toplumlarda evlenecek kızın ailesine ödenen mihir İslamiyet ile birlikte evlenecek olan kızın bizzat kendisine ödenmeye başlanmıştır. Hz. Peygamber (sav) mihrin öneminden sıkça bahsetmiş ve bu konuda

kesinlikle taviz vermemiştir. Aşağıda mihir başlığında daha detaylı değinilecektir (Çelik, 2017).

Evlilikte kadınlarla ilgili yapılan diğer bir uygulama ise kadınların onayının alınmasıdır. Bu doğrultuda babaları tarafından zorla evlendirilen kızların nikahlarının geçersiz olacağı Hz. Peygamber (sav)'in hadislerinde yer almaktadır. Bu hadislerden bir tanesi yukarıdaki tabloda yer alan H3 kodlu ile belirtilen; *“Dul kadın emri olmadan evlendirilemez. Bekar kıza izni sorulmadan evlendirilemez.”* hadisi şeriftir. Kendisi de kızlarını evlendireceği dönemde bizzat kendilerine danışmış ve onaylarını almıştır. Yine kızların evlendirilmesi konusunda annelerin görüşlerinin alınmasına da büyük önem gösterilmiştir. Evliliğe atılan adımlarda da din ve ahlaka aykırı davranışlar kesinlikle yasaklanmıştır. Bunlar arasında başta gelenlerden biri kimsenin Müslüman kardeşinin talip olduğu kıza talip olmaması yönündedir (Çelik, 2017). Günümüzde evliliklerde yaşanan sorunlardan birçoğu da Asr-ı Saadet döneminde uyarıda bulunulan ahlaki problemlerdir.

Ailenin kurulmasına ve evliliğe teşvik eden Hz. Peygamber (sav) evliliğin devamı ve ailenin korunması, şayet ayrılma gerçekleşecekse de bunun en zararsız bir şekilde olması için tavsiyelerde bulunarak rehberlik etmiştir. Ayrılma kararı almış çiftlerin evlilikleri ile bizzat ilgilenmiş, devam ettiği takdirde aileyi zarara uğratacak evliliklerin zorlaştırılmadan sona erdirilmesine yardımcı olmuştur. Evlilik sürecinin sona ermesi söz konusu ise özellikle ergenlik çağına ulaşmamış çocukların annelerinden ayrılmaması için özen göstermiştir (Özel, 2014).

Günümüzde boşanmaların hızla artması (Kaya ve Tan Eren, 2020) nedeniyle aile bireylerinde meydana gelen psikolojik sorunlar, bunun getirisi olarak toplumda oluşan sosyolojik sıkıntılar sosyal hizmetin önem verdiği alanlardan biridir. Bu sorunlar üzerinde daha etkili çalışmalar yapabilmek için Hz. Peygamber (sav)'in asırlar öncesinden aile bütünlüğünün korunmasına dair göstermiş olduğu tavsiye ve hassasiyetlerin dikkatle incelenmesi gerekmektedir.

3.2. İslam’da Evlilik Müessesesi

“İslam’da Evlilik Müessesesi” kategorisine ilişkin bulgular

Tablo 3.2: İslam’da Evlilik Müessesesi

Kodlar	Bulgular
H4	“ <i>Nikah benim sünnetimdir.</i> ” /İbn-i Mace- Nikah, 1.
H5	“ <i>Kimin evlenmeye gücü yetiyorsa evlensin. Çünkü evlilik gözü haramdan alıkoyar ve iffeti en iyi şekilde korur...</i> ” /Buhari- Savm, 10.
A2	“ <i>Vaktiyle siz birbirinizle haşır-neşir olduğunuz ve onlar sizden sağlam bir teminat almış olduğu halde onu nasıl geri alırsınız!</i> ” /Nisa-21.
H3	“ <i>Dul kadın emri olmadan evlendirilemez. Bekar kıza izni sorulmadan evlendirilemez.</i> ” /Buhari- Nikah, 41
H6	“ <i>Zenginlerin davet edilip fakirlerin çağırılmadığı düğün yemeği ne fena bir yemektir.</i> ” /Müslim- Nikah, 107.
A1	“ <i>İçinizden evli olmayanları, köle ve cariyeleriniz arasından da elverişli olanları evlendirin. Yoksulluk içinde iseler Allah lütfü ile onları ihtiyaçtan kurtarır. Allah’ın hazinesi geniştir, her şeyi bilmektedir.</i> ” /Nisa-32.

Asr-ı Saadet’ten önce cahiliye döneminde her konuda olduğu gibi aile konusunda da ciddi bozulmalar meydana gelmiştir. Resmi evliliklerin yerini gayri-resmi ilişkiler almıştır. Hatta bu durum gayri-resmi ilişkilerde bulunan kadınların toplum içinde gözde olmalarına kadar ilerlemiştir (Çelik, 2017). Toplumda resmi evliliklerin azalması metres hayatlarının çoğalması, yeni doğan çocukların neseplerinin belirlenmemesine, ırz ve namus sorunları yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Yeni doğmuş kız çocuklarının babaları tarafından diri diri toprağa gömülmesinin bir sebebi olarak da görülmüştür.

İslamiyet’in gelmesi ile Asr-ı Saadet dönemi ve sonrasında öncelikle kadına verilen değer yükseltilmiş daha sonra kadın ve erkek arasında birbirlerinin tamamlayıcısı olduklarını gösteren evlilik tavsiye edilmiştir.

Hz. Peygamber (sav) nikahın kendisinin bir sünneti olduğunu ifade etmiştir. Bu hadisi şerif yukarıda İslam’da evlilik müessesesi kategorisine ilişkin bulgular tablosunda H4 kodlu Hadis-i Şerif’de “*Nikah benim sünnetimdir.*” şeklinde yer almaktadır. Evliliğin

toplumda yaşanması muhtemel olan gayri-resmi cinsel ilişkilere engel olacağını, bireyi bu noktada ciddi bir şekilde koruyacağını belirtmiştir (Geçioğlu ve Döner, 2019). Bu konu ile ilgili çeşitli hadisi şeriflerden bir tanesi de yukarıda yer alan H5 kodlu; “*Kimin evlenmeye gücü yetiyorsa evlensin. Çünkü evlilik gözü haramdan alıkoyar ve iffeti en iyi şekilde korur...*” hadistir.

İnsanın yaratılışında cinsellik ve hayat arkadaşlığı arzusu yer almaktadır. Nesillerin devamlılığı da ancak fitri olarak sahip olunan bu duygu ile sağlanmaktadır. Bu nedenle Hz. Peygamber (sav.) gücü yeten tüm Müslümanların evliliğe başvurmasını tavsiye etmiştir. Mecburi olmadığı sürece bekarlığı hoş karşılamamıştır. Fitri olarak sahip olunan belirli ihtiyaçlara cevap olabilmesi ve insanı manevi hastalıklardan koruyabilmesi bakımından evlilik oldukça önemlidir. Bununla beraber sağlık alanında da bireyi ve toplumu çeşitli hastalıklardan korumaktadır. Evlilik dışı gayri-ahlaki yollarla dünyaya gelen çocuklarda da psikolojik, sosyal, ahlaki anlamda büyük sorunlar yaşamaktadır. Toplumsal ahlakın ve sağlığın korunması için de kadın-erkek birlikteliklerinin evlilik zeminine oturtulması oldukça önemlidir (Yatkın, 2010).

İslam’da aile hukuku evlilik müessesesine dayanmaktadır. İslam hukukunda evliliği ifade etmek için kullanılan kelime ise “*nikah*” tır. Sözlükte *cinsi münasebet*, *cinsi münasebeti meşru kılan akit* gibi anlamlara gelmektedir. İslam hukukunda ise, eşler arasında beraber yaşamaya ve yardımlaşmaya müsaade eden ve taraflara karşılıklı hak ve vazifeler yükleyen bir akittir (Cangır, 2011).

Nikah akdinin İslam dininde önemli bir yeri vardır. Öyle ki çeşitli durumlara göre farz, vacip, mekruh, haram gibi hükümler alabilmektedir. Bu özelliği ile çeşitli bakımlardan ibadette sayılabilmektedir. Tüm bunlara rağmen İslam hukukunda dini bir akit olmadığını ileri süren hukukçularla birlikte aksini ifade edenler de mevcuttur. Nikâhın rükün ve şartlarını İslam hukuku belirler. Bu nedenle hem medeni bir muamele hem de ibadet olarak sayılabilmektedir (Cangır, 2011).

Müslüman bir bireyin dünyadaki sığınaklarından birisi aile hayatı olarak görülmektedir. Bireyin dünya hayatında aradığı lezzetlerin tümünü aile hayatında helal yollar ile bulması mümkündür. Bu nedenle İslam’da evlilik gerekli görülmüş ve önemsenmiştir. İnsan evlilik ile huzura kavuşabileceği gibi neslinin devamını da sağlamış olacaktır. Bu doğrultuda nikah, meşru izdivaç olarak kendini göstermektedir.

Kur'an-ı Kerim yukarıda yer alan A2 kodlu ayette yer verildiği gibi; *“Vaktiyle siz birbirinizle haşır-neşir olduğunuz ve onlar sizden sağlam bir teminat almış olduğu halde onu nasıl geri alırsınız!”* evliliği misak-ı galiz yani ağır ve önemli bir söz veriş olarak vasıflandırmıştır. Bu önemli müesseseye adım atmadan önce eşlerin gereken tedbirlerin hepsini alması beklenmektedir. Ayrıca toplumda kimsesiz, yetim ve engelli dahi olsa tüm bireylerin evlenmesine yardımcı olmak ve evliliği kolaylaştırmakta gerekmektedir.

Evliliğin diğer bir önemi ise neslin korunması ilkesini gerçekleştirici olmasıdır. Bu konu zaruret-i hamse yani beş zorunluluktan biri olarak bilinmektedir (Gedik, 2021). Eşlerin birlikteliğinden meydana gelen soyun korunması sağlanmaktadır. Dolayısıyla evlilik ailenin olduğu gibi toplumun ve dinin korunmasını da sağlayacaktır. Hiç şüphesiz ki Kur'an-ı Kerim'de emredilen bir meselenin faydasından ve yasaklatılan bir meselenin zararından emin olmak gerekmektedir.

Evliliğin beşerî, sosyal, hukuki ve manevi gibi birçok boyutu bulunmaktadır. Toplumun temelini oluşturan en küçük yapı taşı ailedir. Şayet aile sağlam temeller üzerine kurulmaz ise toplumun temelinde de bozukluklar meydana gelir. Gelecek nesiller de bu bozukluğun içerisinde yetişerek bedelini ödemek zorunda bırakılmış olur. Bu sebeple evlilik sağlıklı nesillerin oluşması ve devam ettirilmesi için oldukça büyük öneme sahiptir. Kişinin kendisini ve eşini haram yollardan koruması, insan neslinin çoğalarak sürdürülmesinin sağlanması neslin bekası, nesebin muhafazası, toplumun düzeni ve kalitesi için ailenin kurulması yani evlilik akitlerini gerçekleştirilmesi oldukça önemlidir. Evlilik hayatın yükünü taşıma noktasında eşler arasında yardımlaşma ve dayanışmaya örnek olurken, toplumda sevgi ve saygı bağlarının kurulmasında da ciddi anlamda değerlidir (Atar, 2022).

Toplumların evlilik anlayışları, evlilikten beklentileri ve evlilik hakkındaki düşünceleri evlilik hukuklarını ortaya koymaktadır. İslam hukukunda evlilik müessesesinin yegâne amacı bireyin huzuru, toplumun refahı ve neslin devamını sağlamaktır. Nikah akdi ile çiftler her koşulda bir ömür boyu birlikte yaşama sözü vermiş olurlar. Bireyler birbirlerine olan sevgi ve saygıları ile aralarındaki yardımlaşma ve dayanışma ile kurdukları aileleri huzurlu bir yuva haline getirmeye çalışacaklardır. Şayet mümkün değilse o takdirde boşanmanın en sağlıklı şekilde gerçekleşmesi için çabalayacaklardır.

İslam dininde boşanma Hristiyanlıkta olduğu gibi imkânsız hale getirilmemiştir. Fakat son başvurulacak müessese olarak görülmüş ve helal olsa dahi hoş karşılanmamıştır.

Nikah akdinin ise cami gibi dini bir kurumda ve bir din görevlisi tarafından yapılması şart değildir. Medeni bir mesele olarak sayılarak dini müesseselerden ayrı tutulmuştur (Karaman, 1994).

Aile toplumun temelidir. Bu nedenle eşler evlilikle toplumsal bir görevlerini de yerine getirmiş olur. Ailenin huzur ve mutluluğu toplumsal mutluluğa da vesile olacağından aile içi huzur çok önemsenmiştir.

İslam aile kurumuna tamamen dini bir kurum olarak bakmamıştır. Toplumun devamı olarak kabul edildiği için ayet ve hadislerle teşvik edilerek önerilmiştir. Bir taraftan bireyin huzuruna vesile olurken haram yollardan bireyleri korumuş diğer taraftan da toplumun huzuruna vesile olmuştur (Atar, 2022).

Bekarlık, kendini ibadete vermek ve kendini dine adanmak amacıyla dahi olsa İslam dininde uygun görülmemiştir. Nikah İslam dininde Yahudilik ve Hristiyanlıkta olduğu gibi çeşitli çeşit ve formlara sokulmamıştır. Evlilik tarafların rızası ile kısılmıştır (Ünal, 1998).

Özellikle kadının rızasının alınması önemsenmiştir. Konu ile ilgili hadisi şerif yukarıda H3 şeklinde kodlanarak “*Dul kadın emri olmadan evlendirilemez. Bekar kıza izni sorulmadan evlendirilemez.*” yer almıştır. Ayrıca şahitler huzurunda yapılarak topluma duyurulması gerekmektedir. Bununla beraber mehir tayin edilerek kadına ekonomik güvence verilmiştir (Atar, 2022).

Nikah törenlerinin ise toplumların örf ve adetlerine göre değişiklik göstermektedir. İslam hukukunun çeşitli konularda olduğu gibi evlilik törenlerini de belirli bir kalıba sığdırmamış olması hiç şüphesiz onun evrenselliğini korumak amaçlıdır (Ünal, 1998). Evlilik törenleri ile ilgili tavsiyelerin yer aldığı hadisi şeriflerden biri yukarıdaki tabloda H6 kodu ile verilmiş olan “*Zenginlerin davet edilip fakirlerin çağırılmadığı düğün yemeği ne fena bir yemektir.*” hadisidir.

Asr-ı Saadet ile beraber Arabistan yarımadasında evlilik düzensiz bir müessese olmaktan çıkmıştır. Ayet ve hadislerde çeşitli hükümler getirilerek serbest birlikteliklerin önüne geçilmiş ve çeşitli düzenlemeler getirilmiştir. Kadının hukuki

yönde hakları ile ilgili de çeşitli değişikliklere başvurulmuştur. Kadın haklarını koruyabilen ve kişiliğine değer verilen bir birey olarak kendini göstermektedir. Özellikle kadının rızası olmadan evliliğe başvurulmaması önemli bir gelişme olarak kendini göstermektedir. Kadınlar cahiliye devrinde satılıp alınan bir mal gibi görülürken, Asr-ı Saadet ile birlikte kocasının miraslarına dahi ortak olacak ekonomik özgürlük kazanmışlardır. Çok kadınla evlilik yasaklanmış ve bu sayı dörde indirilmiştir. İkinci eşlilikte ancak ilk hanımın rızası alınarak yapılmıştır. Başka bir ekonomik özgürlük olarak kadına mehir hakkı tanınmış ve mehirsiz evlilik kabul edilmemiştir (Cangır, 2011).

Her konuda olduğu gibi evlilikte de kadına söz hakkı verilmiş boşanmada da kadının rızası gözetilmiştir. Hatta bazı durumlarda evliliğe son verme hakkı kadına da bırakılabilmektedir (Çelik, 2017).

Buradan hareketle bireylerin ve toplumun gücü ve kalitesini arttırmayı hedefleyen İslamiyet için aile kurumu oldukça önemlidir. Bu nedenle İslam’da bireyler evliliğe ve aile kurumuna teşvik edilmektedir. Buna örnek olarak yukarıdaki tabloda A1 kodlu ayette olduğu gibi; *“İçinizden evli olmayanları, köle ve cariyeleriniz arasından da elverişli olanları evlendirin. Yoksulluk içinde iseler Allah lütfu ile onları ihtiyaçtan kurtarır. Allah’ın hazinesi geniştir, her şeyi bilmektedir.”* ayeti gibi birçok örnek verilebilmektedir. Peygamber Efendimiz (sav)’in de gençleri evliliğe teşvik edecek çeşitli hadisleri mevcuttur. Bir önceki başlıkta H1 kodlu; *“Ey gençler! Sizden evlenmeye güç yetirenler evlensin.”* hadisi şerif konuya bir örnek teşkil etmektedir.

Günümüzün gündeminde yer alan kadın-erkeğin İslam’da eşit olmaması konusu kesinlikle yanlış bir yorumdur. Her konuda olduğu gibi evlilik akitlerinde de erkeğin söz sahibi olan kadının ise geri planda bırakılan birey olduğu görüşüne sahip kişilerin İslam’ı ve Asr-ı Saadet evliliklerini daha detaylı araştırarak yorum yapması gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki İslam’da eşler eşit değil eştir. Biri diğerini tamamlayarak bir bütünün parçaları konumundadırlar. Bu şekilde olması en adetli şekil olarak görülmektedir.

3.3. Aile Hukukunun İslam Hukukundaki Yeri ve Önemi

“Aile Hukukunun İslam Hukukundaki Yeri ve Önemi” kategorisine ilişkin bulgular

Tablo 3.3: Aile Hukukunun İslam Hukukundaki Yeri ve Önemi

Kodlar	Bulgular
A3	<i>“Ey inananlar kendinizi ve ailenizi ateşten koruyunuz.”</i> /Tahrim- 6.
A4	<i>“İnsanı sudan yaratıp, onu soy ve evlilik bağlarıyla büyük bir nesil haline getiren de O’dur. Senin Rabbinin gücü her şeye yeter.”</i> /Furkan- 54.
A5	<i>“Biliniz ki mallarınız ve çoluk çocuğunuz birer deneme aracıdır. Allah katında ise büyük bir mükafat vardır.”</i> /Enfal- 28.
H7	<i>“Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanıyım.”</i> /Tirmizi- Menakıb,63.
H8	<i>“Bir kişi sevabını Allah’tan umarak ailesine harcama yaptığında, bu harcama onun için sadaka olur.”</i> /Buhari- İman, 41.
H9	<i>“Ailesini müdafaa ederken öldürülen şehittir.”</i> /Tirmizi- Diyat, 21.

Aile hukuku İslam hukukunun önemli bölümlerinden biridir. İslam hukuku kitaplarında bu bölüm “nikah-talak” başlıkları altında konu edilmektedir. İslam hukukunun aile sistemi diğer hukuk çeşitlerinin tümünden önemli ölçüde farklılık göstermektedir. İslam hukuku “*ibadat, muamelat ve ukubat*” olarak üç temel başlıkta incelenmektedir. Aile hukuku da üç başlık içerisinde genellikle muamelat kısmında konu edilmektedir. Bununla beraber aile hukukunu ibadat kısmında inceleyen hukukçular da vardı. Fakat çağdaş İslam hukukçuları bu üç ayrımı kabul etmeyerek daha kapsamlı ayrımlar yapmakta ve aile hukukunu “*ahval-i şahsiyye*” içerisinde incelemektedir. Diğer hukuk sistemlerinden farklı olarak aile hukukunun İslam hukukunda diğer dallardan ayrı olarak konu edilmesi ve teferruatlı ve özenli çalışmalar yapılmış olması oldukça önemlidir.

İslam hukukunun temel kaynağı Kur’an-ı Kerim’de aile ile ilgili ayetler büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Bununla beraber Hz. Peygamber (sav.)’in hadislerinde de üzerinde önemle durulan konulardan biridir. Konu ile ilgili ayet ve hadis örnekleri

yukarıda yer alan “Aile Hukukunun İslam Hukukundaki Yeri ve Önemi” kategorisine ilişkin bulgular tablosunda yer almaktadır. Kuran-ı Kerim’de ve Hz. Peygamber (sav.)’in hadislerinde aile konusuna sıklıkla yer verilmesinin nedeni hiç şüphesiz insanların hayatları boyunca bu alana çok fazla başvurmaları ve ihtiyaç duymalarıdır (Aydın, 1989).

İslam’da aile hukukunun kaynakları diğer alanlarda olduğu gibi sırasıyla Kur’an-ı Kerim, Hz. Peygamber (sav.)’in sünneti, icma ve kıyastır (Cangır, 2011). Öncelikli olarak İslam hukukunun ilk ve ana kaynağı Kur’an-ı Kerim’e başvurulur. Şayet orada aranılan hükme rastlanmazsa diğer kaynaklara sırası ile başvurmak gerekmektedir.

Cangır’ın kaleme aldığı araştırmasında dediği üzere; İslam aile hukuku, genel olarak “*ahval-i şahsiye*” deyimiyile ifade edilmektedir. Bu deyim, İslam hukukunda çok geniş bir anlam ifade eder. Evlenme, boşanma, velayet ve vesayet müesseseleri “*ahval-i şahsiye*” nin ana konuları olduğu gibi, şahsın hukukuna ilişkin bütün meseleler, tüm miras hukuku ve bazı borçlar hukuku müesseselerini de bünyesinde barındırır (Cangır, 2011).

3.3.1. İslami Sosyal Hizmetin İnsanda Koruduğu 5 Temel Değerden Aile

“İslami Sosyal Hizmetin İnsanda Koruduğu 5 Temel Değerden Aile” kategorisine ilişkin bulgular

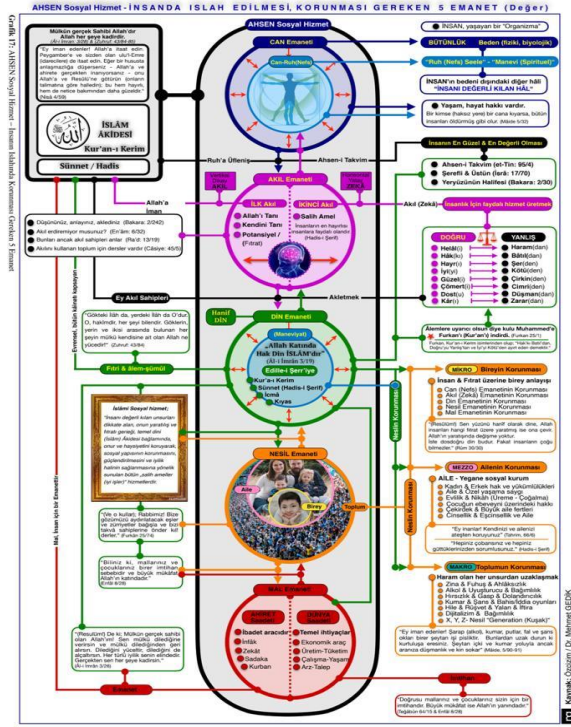
Tablo 3.4: İslami Sosyal Hizmetin İnsanda Koruduğu 5 Temel Değerden Aile

Kodlar	Bulgular
A6	<i>“Ey insanlar! Sizleri tek bir nefisten yaratan, ondan da eşini yaratan ve o ikisinden de birçok erkek ve kadın türetip(yeryüzünde) yayan Rabbinizden korkup sakının...”</i> /Nisa- 1
A7	<i>“Zinaya yaklaşmayın. Zira zina yapmak, bir hayasızlık olup çok kötü bir yoldur.”</i> /İsra- 32.
A8	<i>“Sizin onların üzerinde maruz haklarınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakları vardır...”</i> /Bakara- 187
A9	<i>“Yoksulluk endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin; onlara ve size Biz rızık veririz. Şüphesiz onları öldürmek büyük bir hatadır.”</i> /İsra- 31.

Tablo 3.4: İslami Sosyal Hizmetin İnsanda Koruduğu 5 Temel Değerden Aile (Devamı)

Kodlar	Bulgular
A10	<i>“Ey Peygamber, mümin kadınlar, Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleri ve ayakları arasında bir iftira düzüp uydurmamak konusunda isyan etmemek üzere sana biat amacıyla geldikleri zaman, onların biatlarını kabul et ve onlar için Allah’tan mağfiret iste. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok esirgeyendir.”</i> /Mümtehine- 12.
H10	<i>“Allah kimi sâliha bir hanımla merzuk kılsa ona dininin yarısını tamamlamış olur. Geriye kalan yarısı için de Allah’a saygılı davranın.”</i> /Suyuti- Camius Sağir, 932

İslami sosyal hizmet uygulamalarının kişinin dünya ve ahiret afiyetini sağlaması ve korumasına yönelik çeşitli koruyucu, önleyici ve ıslah edici yaklaşımlar mevcuttur. Konunun kavramsal derinliğinin anlaşılması için Gedik, “Ahsen Sosyal Hizmet Modeli” isimli çalışmasında “İslami Sosyal Hizmet’in İnsanda Koruduğu 5 Temel Değer”den bahsetmiş ve bu grafik tasarımında “Neslin Korunması (Aile)” konusuna yer vermiştir. Konunun daha iyi yansıtılabilmesi ve karşılaştırılabilir açısından grafik tasarım çalışmasına “Ekler” bölümünde yer verilmiştir.

Grafik 3.1: Ahsen Sosyal Hizmet – İnsanın İslahında Korunması Gereken Beş Temel Değer

İnsan yaratılışında her ne kadar akıllı ve olgun olsa da acizlikleri ve güçsüzlükleri görmezden gelinmeyecek kadar çok olan bir varlıktır. Bu nedenle önce kendi eksiklerini daha sonra toplumda bulunan eksikleri giderme noktasında iş birliğine ihtiyaç duymakta yardım ve desteğe muhtaç olmaktadır. Bu nedenle Gedik'in ele almış olduğu Ahsen-Model, bireyin anne karnından vefatına kadar süren hayat yolculuğunda koruması ve ıslah etmesi gereken, Allah'ın kendisine bahsetmiş olduğu 5 temel değerden söz etmektedir. Bu beş temel İslam'ın ana kaynağı değer Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber (sav.)'in sünnetleri ışığında belirlenmiştir.

Kaynaklarının Kur'an-ı Kerim ve sünnet olması Ahsen Sosyal Hizmet modelinin yeni bir yaklaşım olmadığı ile birlikte günümüzde sosyal hizmetlere holistik anlamda dini-manevi bakış açısı ile yorumlandığını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda bu yaklaşım insanın elle tutulup gözle görülen maddi yönleri ile birlikte manevi yönleri ile de dikkate alarak oluşturulmuştur. Dünyada insanın karşılaştığı tüm sorunların kaynağının yine kendisi olduğu görülmektedir. Asr-ı Saadet döneminde uygulanan sosyal hizmet ve aileye yönelik sosyal hizmet uygulamalarını bir perspektif olarak ele alan kazan Sosyal Hizmet modelinin hedefi ise insanı yaratılış kodlarına geri dönderilmesi ve uzaklaştırılmış olduğu temel değerlerin insana yeniden kazandırılması

olarak aktarılmaktadır. İnsanı değerli kılan beş temel faktörün bu yeni sosyal hizmet modelinin, insana ilişkin sunulması gereken hizmetleri holistik sosyal hizmetin ayrılmaz parçaları olduğunu ileri sürmektedir. Aynı doğrultuda İbni Sina'nın da insanın yaratılış sebebini ve yaratılıştan itibaren kendisine Allah tarafından bahşedilmiş olan bu beş temel emaneti (değer) insana olan hizmet yaklaşımında sıkça vurgulamış olduğu görülmektedir (Gedik, 2021).

İnsan ve toplumlara yönelik, özellikle aile bireylerine yönelik sosyal hizmet sunan her bir birey, Allah'ın dünyada eşsiz ve mükemmel olarak yaratmış olduğu insana fitratı gereği hak ettiği hizmetlerin ulaştırılması bir sorumluluk olarak görülmektedir. Dolayısı ile sosyal hizmet perspektifinde bu beş temel değer insanların koruyucu-önleyici yöntemler üzerinden hizmetlerin sunulması sağlıklı aile ve toplum yapısının güçlendirilmesine de oldukça katkı sağlayacaktır. Gedik'in "Ahsen Sosyal Hizmet Modeli" isimli çalışmasında Sosyal Hizmetin İnsan ve Toplamların İslahında Koruduğu Beş Temel Değer adı altında aşağıdaki beş ana maddeyi sıralamaktadır:

- 1) Can-Ruh (Nefs) emanetinin korunması,
- 2) Akıl & (Zekâ) emanetinin korunması,
- 3) Din (Maneviyat) emanetinin korunması,
- 4) Nesil (Aile) emanetinin korunması,
- 5) Mal & (Emek) emanetinin korunması.

Bu beş temel değer bütün dinlerin ana odakları olan beş temel madde olduğu görülmektedir. Bu temel değerlerden bahsetmenin asıl amacı ise insanı dünya ve ahirette refaha erdirebilmek ve toplumun saadetini sağlayarak korumaktır. İslam dibi de diğer dinler gibi bireyin dünya ve ahiretteki huzurunu, toplumun refahını, insan neslinin sağlıklı oluşum gelişimini oldukça önemsemektedir. Bu nedenle bu beş temel değer sosyal hizmet uygulamalarında olmazsa olmazlarından olarak nitelendirilmektedir. Öyle ki bu beş temel değer İslam dininde "*Zarureti Diniyye*" yani dinden olduğu kesinleşmiş hususlar içerisinde sayılmaktadır (Gedik, 2021).

Sosyal hizmet yalnızca mevcut olaya müdahale eden bir yaklaşım olmaktan ziyade koruyucu önleyici ve ıslah edici bir disiplindir. Bu nedenle bu beş temel değer insanı ve toplumsal huzuru korumak, olumsuz koşulları ıslah etmek bakımından da önem arz etmektedir. Örneğin aileye rehberlik edici hizmetler boşanma ve ailenin

parçalanmasını koruyucu niteliktedir. Yine zekat gibi çeşitli ibadetler zengin olarak görülen kişiler için ıslah edici sayılırken fakir kişiler için de önleyici niteliktedir. Bu örnekler çoğaltılabilir.

“İnsanda Korunması Gereken Beş Temel Değer” ele alındığında; birey, aile ve toplumun güvenli ve daha kaliteli bir yaşam idame ettirebilmesi için, mutlu, huzurlu ve sosyal refahın sağlandığı bir toplum elde edebilmek için can ve ruh, akıl, din, nesil yani aile ve mal emanetlerinin korunması oldukça önemlidir. Buradan hareketle kişinin sağlıklı gelişim ve geleceği için aile emanetinin korunması sosyal hizmette olduğu kadar tüm dinlerde büyük öneme sahiptir. İnsanlık adına yapılan bütün araştırmaların başlangıç noktası olarak kabul ettiğimiz İslamiyet, insanı dolayısı ile de aile ve toplumu ıslah edici, koruyucu yaklaşımlara önem vermiştir.

Aile toplumun en küçük yapı taşıdır. Bu nedenle eşler evlilikle toplumsal bir görevlerini de yerine getirmiş olur. Ailenin huzur ve mutluluğu toplumsal mutluluğa da vesile olacağından aile içi huzur çok önemsenmiştir.

İslam aile kurumuna tamamen dini bir kurum olarak bakmamıştır. Toplumun devamı olarak kabul edildiği için ayet ve hadislerle teşvik edilerek önerilmiştir (Gedik, 2021). Bir taraftan bireyin huzuruna vesile olurken haram yollardan bireyleri korumuş diğer taraftan da toplumun huzuruna vesile olmuştur.

Bu beş temel değer içerisinden ailenin yani neslin korunması Ahsen Sosyal Hizmet Modelinin mezo düzeyde ele aldığı değerlerden biridir. Bu modelde birey ve ailenin sağlıklı olmasından kasıt maddi açıdan fiziksel ve biyolojik olarak korundukları gibi manevi yönden de ruhsal olarak korumaktır. İnsanı asıl değerli kılan da ruhudur. Her insanda var olduğu gibi aile ve toplumlarda da manevi, ruhsal kimlikler yer almaktadır. Buradan hareketle sağlıklı bir birey, aile ve toplum için fiziki ve biyolojik kimlikler kadar ruhsal kimliklerin de iyileştirilmesi önemlidir.

İnsanın ve insanlığın sağlığı ve sürdürülebilirliği için mikro alanda bireyin, mezo alanda ailenin ve makro alanda toplumun korunması İslam dini için de oldukça önemli olarak görülmektedir. Sağlıklı bir aile ve toplumun temelinde ise sağlıklı bireyler yer almaktadır. İstenilen sağlıklı bireylere ulaşma konusunda aile en önemli etken olarak kendini göstermektedir. Bu sebep doğrultusunda ailenin oluşumundan devamına ve hatta sonlandırılmasına kadar önemli olan her etken korunmalıdır. Özellikle aileyi aile yapan evlilik müessesesinin korunması gerekmektedir. Ailenin korunması ile ilgili

ayetlerden biri yukarıdaki tabloda A7 kodlu; *Zinaya yaklaşmayın. Zira zina yapmak, bir hayasızlık olup çok kötü bir yoldur.*” ayetidir. Sağlıklı bir toplumun vazgeçilmez unsuru sağlıklı ailelerdir (Gedik, 2021).

Sosyal devlet anlayışında da aile kurumdan en önemli beklenti her aile ferдинin fitrata uygun şekilde yetiştirilmesini sağlamaktır. İnsan neslinin devamı ancak üreme ile gerçekleşmektedir. Bu nedenle her ne kadar bazı dinler cinselliğe günah bir eylem olarak baksalar da İslam dini insan yaşamının değerli bir parçası olarak görmektedir (Canatan, 2014).

İslam’da insanın cinsel ihtiyacı olarak üremesi ve çoğalması önemli görülmektedir. Neslin devamının sağlanması ve toplumların sağlıklı bireylerden meydana gelmeleri için cinsellik konusu önemli bir konu olarak görülmektedir. Buradan hareketle evlilik müessesesi insanın cinsel arzu ve ihtiyaçlarının haram yollara bulaşmadan helal daire içerisinde korunması ve ıslahı için hayati öneme sahiptir. Evlilik dışı meşru olmayan birliktelikler İslam dininde kesinlikle kabul edilmemiş ve haram sayılmıştır. Ailenin korunması ilkesi bu sebeple koruyucu ve önleyici bir yaklaşım olarak görülmektedir. Ailenin korunması ve evlilik ile çoğalma konuları ile ilgili ayetlere yukarıdaki tablodan A6 kodlu; *“Ey insanlar! Sizleri tek bir nefisten yaratan, ondan da eşini yaratan ve o ikisinden de birçok erkek ve kadın türetip(yeryüzünde) yayan Rabbinizden korkup sakının...”* ve A3 kodlu; *“Sizin onların üzerinde maruz haklarınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakları vardır...”* ayetleri ile ulaşılabilmektedir. İslam fikhında evlilik dışı tüm birliktelikler “zina” olarak isimlendirilmektedir. Zina ile ilgili Kuran-ı Kerim’de yer alan ayetlerden biri de yukarıdaki tabloda A7 kodlu; *Zinaya yaklaşmayın. Zira zina yapmak, bir hayasızlık olup çok kötü bir yoldur.*” ayeti ile yer almaktadır. Bu yoldan aile kurmaya çalışmak hem birey sağlığı hem de neslin geleceği için sakıncalıdır. Bu nedenle haram kılınmıştır. Aile kurumunun en doğru ve etkili başlangıcı karşılıklı rıza ile evlilik akdinin yapılmış olmasıdır. İslamiyet bu anlaşma ile nikahın bireylere hak ve sorumluluklar yüklemektedir. Nikah akdi karşılıklı rıza ve anlaşmalar ile oluşturulduğu takdirde bireylerin yaratılış özelliklerine uygun olarak haklarının korunmasını sağlamaktadır. Ailenin korunması noktasında din ve maneviyatın büyük payı vardır (Gedik, 2021).

Evlilik dinin bir yarısını sağlamak kadar değerli kılınmıştır. Öyle ki bununla ilgili Hz. Peygamber (sav.) yukarıda bir önceki başlıkta tabloda yer alan H7 kodlu; *“Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı*

olanınızım.” hadisi şerifi buyurmaktadır. İnsan neslinin aile kurumu üzerinden devamının sağlanması Ku’an-ı Kerim’de de üzerinde durulan önemli bir konudur (akt. Çelik, 2017). Bununla ilgili yukarıdaki tabloda yer alan A6 kodlu; *“Ey insanlar! Sizleri tek bir nefisten yaratan, ondan da eşini yaratan ve o ikisinden de birçok erkek ve kadın türetip(yeryüzünde) yayan Rabbinizden korkup sakının...”* ayet incelenebilmektedir.

Bireylerin dinden uzaklaşmaları ile aile yapılarında da çeşitli bozulmalar meydana gelecektir. Öyle ki cinsel arzularını helal sınırlar içerisinde ıslah etmeyen bireyler gayr-i meşru ilişkiler içine girebilecektir. Aynı şekilde gayr-i meşru nesebi belli olmayan çocuklar dünyaya gelecek ve bu çocuklarda sadece dini yönden değil psikolojik, sosyal gibi her alanda sorunlar gözlemlenecektir. Bunlarla beraber kadınlar hamile kalmak istemeyecek hamile olsalar dahi çocuk dünyaya getirmek istemedikleri için bebeklerini aldırma yöntemine başvuracaklardır. Bunlar ve daha fazla sorunun yaşanmaması adına bireyin dini yönden helal saydığı yöntemler ile, aile kurarak ve evlilik müessesesine başvurarak neslini devam ettirmesi gerekmektedir.

Bugün Batı-Avrupa ülkelerinin en büyük sorunlarından biri oldukça hassas olan evlilik müessesine gereken değeri vermemiş olmalarıdır (Gedik, 2021). Yanlış sosyo-politikalara sahip olmalarının bir sonucu olarak da nitelendirilebilmektedir. Günümüzün en büyük sorunlarından biri olan eşcinselliğin savunulması ve meşrulaştırılması aile müessesesinin hızla çöküşüne neden olmaktadır. Almanya ve Hollanda gibi çeşitli batı ülkelerinde doğal kadın-erkek birlikteliğinden ziyade eşcinsel bireylerin evlendirilmesi yasalaştırılmıştır (Gedik, 2021). Daha da ilerisi bu birlikteliğin aile olarak nitelendirilebilmesi adına koruyucu aile statüsüne ulaşabilmeleri için evlat edinme hakkı tanımlanmıştır. Tüm bunlar başta Avrupa olmak üzere toplumlarda aile kurumunun geri dönüşü olmayacak ciddi yaralar almasına neden olmaktadır.

Neslin devamını ancak ailenin çocuk sahibi olması ile meydana gelecektir. Kutsal sayılan aile müessesesinin eşcinsellik gibi gayri-meşru ilişkiler ile birliktelik göstermesi İslami sosyal hizmet anlayışının kesinlikle kabul edeceği bir konu değildir. Çocuğun böyle bir birlikteliğe emanet edilmesi gibi bir durumda yeni neslin psikolojik, sosyal ve bedensel sağlığının korunamayacağı düşünülmektedir. Bu birlikteliğe teslim edilen çocuklar insana doğuştan bahşedilen cinsiyetin kabul edilmesi gereken zaruri bir durum gibi görerek çeşitli sorunlar yaşamaktadır.

Çocukların huzur ve sağlığını koruyamayan hiçbir toplum sağlıklı ve huzurlu olamayacaktır.

Günümüzde nikah ile yapılan evliliklerin sayısı hızla azalmakta ve gayr-i meşru ilişkiler artmaktadır. Evlilikler oldukça geç yaşlarda yapılmakta ve çocuk sahibi olmak olumsuz karşılanmaktadır (Kaya ve Tan Eren, 2020). Bunun bir getirisi olarak çocuklar ya anne karnında aldırılmakta ya da doğduktan sonra korumaya teslim edilmektedir. Çocuklara sahip çıkmamanın bir diğer nedeni ise gayr-i meşru ilişkilerden meydana gelmiş olmalarıdır. Çünkü aile olmak ve çocuk sahibi olmak kutsal bir görev olmaktan ziyade kişiyi yıpratıcı ve özgürlüğünü kısıtlayan bir durum olarak değerlendirilmektedir. Tüm bunlar önce birey ve ailelerin daha sonra da toplumsal yapıların geleceğinden endişe edilmesine neden olmaktadır (Hüseyinoğlu, 2017).

Tüm bu sorunların asıl nedeni yeni nesillerin dini inançlarından koparılmış olmalarıdır. Hatta dinsizlik tahmin edilemeyecek derecede artış göstermektedir. Alkol, kumar, fuhuş, eşcinsellik gibi haramlar çok küçük yaşlardan itibaren görülmeye başlanmıştır. Bu gibi durumların önüne geçebilmek için çocukların sağlıklı ailelerde yetişmesi oldukça önemlidir. Öyle ki çocuğun ilk ve en önemli eğitim kurumu ailesidir. Kur'an-ı Kerim'de de ailelerin çocukları koruması gerektiği ile ilgili İsrâ Nahl ve Mümtehine surelerinde olduğu gibi kesin hükümler yer almaktadır (Gedik, 2021). Konuya örnek teşkil etmesi açısından yukarıdaki tabloda A4 kodlu; *“Yoksulluk endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin; onlara ve size Biz rızık veririz. Şüphesiz onları öldürmek büyük bir hatadır.”* ve A5 kodlu; *“Ey Peygamber, mümin kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleri ve ayakları arasında bir iftira düzüp uydurmamak konusunda isyan etmemek üzere sana biat amacıyla geldikleri zaman, onların biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret iste. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok esirgeyendir.”* ayetlerine yer verilmiştir.

3.3.2. Aile ve Rehberlik Hizmetleri

Evlilik hayatımızda yer alan diğer süreçler gibi inişleri ve çıkışları ile devam ettirmek adına emek verilen bir süreçtir. Kusursuz ve sorunsuz hiçbir evlilik yoktur. Bu nedenle her çift evlilik süreçleri içerisinde zaman zaman desteğe ihtiyaç duyabilmektedir. Tarih boyunca da evlilik sürecinde yaşanan sorunları giderebilmek için çiftlere destek

olabilecek kişi veya kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu alan sosyal hizmetin de uzerinde durduğu önemli bir konudur.

Müslüman bir bireyin dünyadaki sığınaklarından birisi aile hayatı olarak görölmektedir. Bireyin dünya hayatında aradığı lezzetlerin tümünü aile hayatında helal yollar ile bulması mümkündür. Bu nedenle İslam'da evlilik gerekli görölmüş ve önemsenmiştir. İnsan evlilik ile huzura kavuşabileceği gibi neslinin devamını da sağlamış olacaktır. Daha önceki zamanlarda eşlere destek olma görevini toplum içerisinde sevilip saygı duyulan, sözü dinlenen kişiler tarafında yapılmakta idi. Günümüzde ise daha bilimsel yollar kat etmek adına bu görevi psikolog, psikiyatri, aile danışmanları ve sosyal hizmet uzmanları yapmaktadır. Asr-1 Saadet döneminde ise toplumun bu önemli ihtiyacı Hz. Peygamber (sav) tarafından bizzat karşılanmakta idi. Hz. Peygamber (sav) aile ve evliliklerin parçalanmaması için çeşitli tedbirler olarak problemlere çözüm yolları göstermiştir.

Hz. Peygamber (sav) yapmış olduğu bu rehberlik hizmetlerini kadın-erkek ayrımı gözetmeksizin adaleti koruyarak sonuca ulaştırmıştır. Bu rehberlik hizmetlerine birçok örnek verilebilir. Bunların en başında ise evlenmek isteyenlere rehberlik ve yardım hizmetleri gelmektedir. Bu konuda Hz. Peygamber (sav)'in kocasından boşanan ve gebe iken kocasının vefat haberini alan hanımlara yeniden evlenmeleri için yol göstermiştir. Bunlarla beraber babasının vefat etmesi üzerine kardeşlerine bakan Hz. Cabir bin Abdullah'a ve birçok sahabeye evlilikleri adına tavsiyelerde bulunmuştur (Başaran, 1995). Aile içi şiddeti önlemek amacıyla birçok hadis rivayeti yer almaktadır. Bunlardan en çok bilinen hadisi şeriflerden biri ise *"En hayırlınız ailesine karşı en iyi davranmanızdır."* hadisidir. Konu bir sonraki başlıkta ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Hz. Peygamber (sav) eşler arasında şiddetli geçimsizlik veya sevgisizlik varsa eşlerin ayrılmaları tavsiye edilmiştir (elik, 2017).

Hz. Peygamber (sav)'in aile içinde rehberlik ettiği bir diğer konu ise cinsellik konusudur. Bu konuda eşinden yeterli ilgiyi göremeyen hanımlar için önce eşleri ile görüşerek çözüm üretmeye çalışmıştır. şayet beklenen gelişme yaşanmaz ve hanım boşanmak isterse onlara da bu konuda tavsiyelerde bulunulmuştur. Bu konuda verilebilecek en büyük örnek Hz. Osman bin Muaz'ın örneğidir. Osman bin Muaz'ın eşi kocasının ibadete olan düşkünlüğü nedeni ile kendisine olan alakası azaldığı için giyimini ihmal etmeye başlamıştır. Durumu fark eden Hz. Aişe bu konuda Peygamber Efendimiz (sav)'den yardım istemiştir. Hz. Peygamber (sav) ise Osman bin Muaz ile

görüşerek her konuda olduğu gibi ölçülü olması gerektiğini tavsiye etmiştir (Kandemir, 2007).

Hız. Peygamber (sav) çiftlerin evliliklerini etkileyebilecek kişiler problemlerine de çözüm yolu göstermiştir. Özellikle kadınları özel sorunları ile ilgili gerekli kişi veya kurumlardan destek almaları için teşvik etmiştir. Bunu engellemek isteyenleri de kesin bir dille uyarmıştır. Bununla beraber evli kişilerin evdeki özel durumlarını gerekli kişi veya kurumlardan başkalarına anlatmamaları konusunda da uyarmıştır. Bu gibi durumların aile içerisinde gizli kalması gereken konuları açığa çıkaracağı bilinmektedir. Birbirlerini sevmeyen ve bir türlü gönülleri ısınamayan evli çiftlerle ilgili de ailenin dağılmasını önlemek amacıyla rehberlik hizmetleri yapılmıştır. Hız. Peygamber (sav)'in eşleri de özellikle hanımlarla bizzat ilgilenerek özel konuları hakkında onlara destek olmuşlardır (Çelik, 2017).

Buna örnek vermek gerekirse Hız. Peygamber (sav)'e gelerek kocasının cinsel açıdan iktidarsız olduğunu söyleyip yardımcı olmasını isteyen kadına Hız. Peygamber (sav)'in çözüm önerisinde bulunduğu söylenebilir. Yine Hız. Peygamber (sav)'e gelerek cinsel konuda kocası ile mutlu olmadığını söyleyen kadına Efendimiz (sav)'in verdiği tavsiyeler başka bir örneği oluşturmaktadır. İbadet etmek maksadı ile hanımını ihmal eden Osman bin Maz'un'u Hız. Peygamber (sav)'in uyardığı da bilinmektedir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür (Çelik, 2017).

Peygamber Efendimiz (sav) zamanın evlilik problemlerinden biri olan çocuk yıkama konusunda da hanımlara uygulamalı tavsiyelerde bulunmuştur. Aile içinde meydana gelen ufak sorunları büyük problemler haline gelmeden ve evliliğin zedelenmesine sebebiyet vermeden çözüme ulaştırmıştır. Hız. Peygamber (sav)'in eşleri de Efendimiz (sav)'in vefatının ardından erkek-kadın ayrımı yapmadan evlilik konusunda danışmak isteyen, sorusu ve problemi olan herkese yardımcı olmaya çalışmışlardır. Evlilik konusunda Hız. Peygamber (sav)'in yapmış olduğu rehberlik görevini O (sav)'nun ardından devam ettirmişlerdir. Hız. Peygamber (sav)'in vefatından sonra özellikle Hız. Aişe annemize bu konuda çokça danışan olmuştur. Örneğin Ebu Musa El Eşari cinsel konular ve gusül meselesinde Hız. Aişe 'ye sorular sormuştur (Çelik, 2017).

Günümüzün gündeminde yer alan kadın-erkeğin İslam'da eşit olmaması konusu kesinlikle yanlış bir yorumdur. Her konuda olduğu gibi evlilik akitlerinde de erkeğin söz sahibi olan kadının ise geri planda bırakılan birey olduğu görüşüne sahip kişilerin

İslam'ı ve Asr-ı Saadet evliliklerini daha detaylı araştırarak yorum yapması gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki İslam'da eşler eşit değil eştir. Biri diğerini tamamlayarak bir bütünün parçaları konumundadırlar. Bu şekilde olması en adaletli şekil olarak görülmektedir.

3.3.3. Aile İçi Şiddeti Önleyici Hizmetler

“Aile İçi Şiddeti Önleyici Hizmetler” kategorisine ilişkin bulgular:

Tablo 3.5: Aile İçi Şiddeti Önleyici Hizmetler

Kodlar	Bulgular
A11	<i>“Allah ’ın (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Saliha kadınlar Allah ’a itaatkardır; Allah ’ın korumasına uygun olarak kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar. Evlilik hukukunda baş kaldırmamasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve bunlarla yola gelmezlerse onları döviün. Eğer size itaat ederlerse onların aleyhine başka bir yol aramayın; Çünkü Allah yücedir, büyüktür.”</i> /Nisa- 34.
A12	<i>“Diri diri toprağa gömülen kız çocuğunun hangi suçla öldürüldüğü kendisine sorulduğu zaman...”</i> /Tekvir- 8,9.
A13	<i>“Ortak koştukları şeyler müşriklerden çoğuna, çocuklarını öldürmeyi süslü gösterdi.”</i> /En’am-137.
H11	<i>“Gündüz karısını köle gibi kırbaçlayan birisi akşam onunla aynı yatağa nasıl girecek?”</i> /Buhari- Nikah, 93.
H12	<i>“Eşini döven sizin hayırlınız değildir.”</i> /Hazimi- El-itibar, 142.
H7	<i>“Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanıyım.”</i> /Tirmizi- Menakıb,63.

Aile; kişinin doğumu itibari ile üyesi olduğu ilk sosyal grup ve toplumun en küçük yapı taşı olarak bilinmektedir. Bu sebeple aile içerisinde yaşanan hadiseler hem bireylerin kişisel hayatlarını hem de toplumu önemli oranda etkilemektedir.

Aile içi şiddette aynı şekilde hem bireyleri hem de toplumu etkisi altına alan ciddi bir problemdir. Aile içi şiddetin en bilinen iki çeşidi kadına yönelik şiddet ve çocuğa yönelik şiddetlerdir. Şiddetin türü, süresi ve seviyesi ne olursa olsun bireyi ve toplumu uzun soluklu olarak etkisi altına almaktadır. Kişi üzerinde bıraktığı izler ve ortaya çıkan sonuçlar yalnızca yaşanan süre içerisinde değil gelecek yaşamlarında da etkisini göstermektedir. Şiddete maruz kalan veya aile içerisinde şiddet gören çocukların ileriki yaşlarda şiddet eğilimi göstermeleri bunun en bilinen örneklerinden biridir. Aile olmanın temellerinden olan sevgi, saygı ve güven gibi kavramlar aile içinde yaşanan şiddet olaylarıyla yerini korku, endişe ve nefrete bırakmaktadır. Bu da ailenin temellerinin bozulmasına ve ailenin parçalanmasına sebep olabilecek önemli bir konu olduğunun göstergesidir (Çelik, 2017).

Sağlıklı birey ve toplumu hedefleyen İslam devleti şiddetin her türlüşünü yasaklamıştır. Öncelikle Asr-ı Saadet öncesi cahiliye toplumlarında kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesi uygulamalarını haram kılmıştır. Bunu yapmaya devam edenler hukuki cezanın yanı sıra uhrevi ceza ile de karşılaşacakları konusunda uyarılmıştır. Konu ile ilgili yukarıdaki tabloda A12 kodlu; *“Diri diri toprağa gömülen kız çocuğunun hangi suçla öldürüldüğü kendisine sorulduğu zaman...”* ve A13 kodlu; *“Ortak koştukları şeyler müşriklerden çoğuna, çocuklarını öldürmeyi süslü gösterdi.”* ayetler yer almaktadır. Kadınların haklarının hiçe sayılmasının önüne geçen İslam medeniyeti erkeklerin kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi kadınların da erkekler üzerinde haklarını olduğunu belirtmektedir.

Şiddete maruz kalan kadınlar toplumda özgüven eksikliği gibi çeşitli problemlerle karşılaşmaktadır. Böylelikle başta çocukları olmak üzere kimse ile sağlıklı iletişim kuramamakta ve sosyalleşememektedir. Şiddete şahit olmuş çocuklar ise ileriki yaşlarında şiddet eğilimi olan çocuklar olarak kendilerini göstermektedir. Böylelikle toplumda da şiddet eylemlerinin artmasına ve çatışmacı grupların çoğalmasına sebep olmaktadır (Çelik, 2017).

Hz. Peygamber (sav.) aile içi şiddete uğrayan veya uğrama ihtimali yüksek olan hanımlar için çeşitli önlemler almış, önlemlerin yeterli olmadığı durumlarda ise boşanmaları için rehberlik etmiştir. Hz. Peygamber (sav.) aile içi şiddet konusunda uyguladığı önlem ve cezaları geciktirmeye uğratmadan aceleci davranmıştır. Hz. Peygamber (sav.)’in kadına şiddeti engelleyici çeşitli hadisleri mevcuttur. Bunlardan en çok bilinenleri H12 kodlu; *“Eşini döven sizin hayırlınız değildir.”* ve de H7 kodlu;

“Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı en hayırlı olanınızım.” hadisi şerifleridir. Diğer örnekler için yukarıdaki tabloda A11 kodlu; *“Allah’ın (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Saliha kadınlar Allah’a itaatkardır; Allah’ın korumasına uygun olarak kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar. Evlilik hukukunda baş kaldırmamasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve bunlarla yola gelmezlerse onları dövün. Eğer size itaat ederlerse onların aleyhine başka bir yol aramayın; Çünkü Allah yücedir, büyüktür.”* ayet ve H11 kodlu; *“Gündüz karısını köle gibi kırbaçlayan birisi akşam onunla aynı yatağa nasıl girecek?”* hadisi şerif yer almaktadır.

“Lian” denilen karı-kocanın birbirini lanetlemesi durumlarında ise evliliğin sona erdirilmesine yönelik hükümde bulunulmuştur. Bunun sebebi ile zoraki evliliklerin önüne geçilmesi olarak bilinmektedir. Böylelikle evliliklerin mecburiyetten doğan devamı sebebi ile ortaya çıkabilecek aile içi şiddetin önüne geçilmiş olmaktadır (Çelik, 2007).

Peygamber Efendimiz (sav) aile içi şiddet konularında cezayı geciktirmeden vermiş ve oldukça hassas davranmıştır. Kasti bir durum olmasa dahi aile içinde ortaya çıkan şiddet veya ölüm durumlarında da cezaya gidilmiş ve diyete başvurulmuştur. Bu gibi durumlarda diyetle yetinilmesi kasti olmaktan kaynaklanmaktadır. Bu konudaki çeşitli örneklerden yola çıkarak İslam hukukçuları karısına vurarak dahi olsa yaralayan erkeğin diyet ödemesi gerektiği kanısına varmıştır (Çelik, 2007).

Hz. Peygamber (sav.) ve sonrasında Hz. Ömer, karısını kasten öldüren eşlerinde öldürülmelerine hükmetmiştir. Şayet kasıtlı öldürme yoksa da diyet ile cezalandırılmışlardır. Bu örnekten yola çıkılarak Asr-ı Saadet sonrasında İslam hukukçuları, erkeğin karısına vurması ve yaralaması gibi durumlarda da erkeğe diyet cezası hükmetmiştir (Çelik, 2007).

Buradan hareketle Hz. Peygamber (sav.)’in söz ve uygulamalarının kendisinden sonra Raşit Halifeler döneminde de devam ettirildiği tespit edilmektedir. Fakat daha ileri dönemlerde ve günümüzde de bazı toplumlarda Asr-ı Saadet döneminin aksine İslami uygulamalar adı altında kötü duruma düşürülmektedir. Yukarıda açıklandığı gibi bu uygulamaların Asr-ı Saadet dönemi ile ilgili alakası bulunmamaktadır.

3.4. Çocuğun Korunmasına Yönelik Hizmetler

“Çocuğun Korunmasına Yönelik Hizmetler” kategorisine ilişkin bulgular

Tablo 3.6: Çocuğun Korunmasına Yönelik Hizmetler

Kodlar	Bulgular
A14	<p>“Emzirmeyi tamamlatmak isteyen (baba) için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların örfe uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir. Bir insan ancak gücü yettiğinden sorumlu tutulur. Hiçbir anne çocuğu sebebiyle, hiçbir baba da çocuğu yüzünden zarara uğratılmamalıdır. Onun benzeri (nafaka temini) varis üzerine de gerekir. Eğer ana ve baba birbiriyle görüşerek ve karşılıklı anlaşarak çocuğu memeden kesmek isterlerse, kendilerine günah yoktur. Çocuklarınızı (süt anne tutup) emzirtmek istediğiniz takdirde süt anneye vermekte olduğunuzu iyilikle teslim etmeniz şartıyla, üzerinize günah yoktur. Allah’tan korkun. Bilin ki Allah, yapmakta olduklarınızı görür.” /Bakara- 233.</p>
H13	<p>“İnsan ölünce artık onun sevap kazanma imkanı bitmiş olur. Ancak geride sadaka-i cariye, insanların faydalandığı ilim ve bir de kendisine dua eden hayırlı bir evlat bırakanlar sevap almaya devam eder.” /Müslim- Vasiyye,14.</p>
H14	<p>“Kim bir anne ile çocuğunu ayırırsa Allah da kıyamet günü onunla sevdiğini ayırsın.” /Tirmizi- Büyu,52.</p>
D1	<p>“3 yada 5 yaşlarında olan Zeyd’in çok bağlandığı Umeyr adını koyduğu bir kuşu vardı. Hz. Peygamber Zeyd’i gördüğünde Umeyr’in babası manasında “Ebu Umeyr” derdi. Bir gün Zeyd’in kuşu Umeyr öldü. Hz. Peygamber (sav.) kuşu ölen Zey’e başsağlığına giderek kendisini neşelendirdi.” /Paslı, 2012.</p>
D2	<p>“Hz. Peygamber (sav.) kendisine hizmet eden Yahudi bir çocuk hastalandığında onu ziyaret etmiş, başucuna oturmuş ve halini hatrını sorarak onunla sohbet etmiştir.” /Buhari- Merda, 11.</p>
D3	<p>“Hz. Peygamber (sav.) namazda çocuk ağlaması sesi duyduğunda annesine meşakkat olmasın diye namazını kısaltırdı.” /Buhari- Ezan, 66.</p>
D4	<p>“Ümmü Kays bt. Mihsan adındaki bir hanım sahabi yemek yememe probleminin çözümü için çocuğunu Hz. Peygamber (sav.)’e getirmiş, çocuk ise Hz. Peygamber (sav.)’in kucığına idrarını yapmıştı. Hz. Peygamber (sa.) ise bu durumu gayet doğal karşılamış ve su isteyerek idrarın olduğu yeri temizlemiştir.” /Çelik, 2017.</p>

Tablo 3.6: Çocuğun Korunmasına Yönelik Hizmetler (Devamı)

Kodlar	Bulgular
D5	<i>Ümmü Halid ismindeki kız çocuğu babasıyla birlikte Hz. Peygamber (sav.)'in yanına geldikleri bir zamanda, Peygamberlik mührüne dokunduğu için babasından azar işitmişti. Hz. Peygamber (sav.) Ümmü Halid'in babasına çocuğu azarlamaması konusunda hatırlatmada bulunmuş, kız çocuğuna Peygamberlik mührüne dokunması için izin vermiş ve sohbet etmiştir.”</i> <i>/Buhari- Edep, 17.</i>

İnsan hayatı doğumla başlayıp ölüme kadar devam eden bir süreçtir. Bu süreçte insan hem bedenen hem de ruhen çeşitli gelişim evrelerinden geçmektedir. Bu evreler dört temel başlık altında incelenmektedir. Bunlar ise; bebeklik, çocukluk, yetişkinlik ve yaşlılıktır. Her bir evre kendisinden önceki evrenin etkisini taşımaktadır. Bu evreler arasında ise çocukluk dönemine bilhassa özen gösterilmektedir (Hökelekli, 1993).

Resmi olarak on sekiz yaşına gelinceye kadarki sürece çocukluk evresi denmektedir. İslam hukukunda ise ergenlik çağına gelinceye kadar her birey çocuk olarak kabul edilmektedir. İslamiyet bu dönemi iki ayrı başlık altında incelemektedir. Bunlardan ilki “*gayri mümeyyiz*” ikincisi ise “*mümeyyiz*” dönemidir (Aydın, 1993).

Çocukluk kavramı her ne kadar evrensel ve statik gözükse de bu dönem zamanın ve kültürün özelliklerine göre şekil alan değişken bir süreçtir. Bu nedenle her çocuk çocukluk dönemini aynı şartlarda geçirmemektedir. Nitekim çocukluk döneminde dezavantajlı durumda olan çocukların desteklenmesi hem devletin hem de toplumun vazifesi olan önemli bir sosyal hizmet alanıdır (Çelik, 2017).

Hz. Peygamber (sav.)'in çocuklarla ilgili sosyal hizmet uygulamalarının başında çocuk yetiştirmenin hem dünya için hem de ahiret için çok özel mükâfatlar getireceğini söylemiş ve çocuk yetiştirmenin önemine sıkça değinmiştir. Bu konuda yukarıdaki tabloda yer alan H13 kodlu; “*İnsan ölünce artık onun sevap kazanma imkanı bitmiş olur. Ancak geride sadaka-i cariye, insanların faydalandığı ilim ve bir de kendisine dua eden hayırlı bir evlat bırakanlar sevap almaya devam eder.*” hadisini incelemek gerekmektedir. Hz. Peygamber (sav.) hangi cinsiyette, yaşta ve ya dinde olursa olsun çocukları ayırt etmez hepsi ile özel olarak ilgilenirdi. Onlarla çok nazik ve eğitici konuşurken problemlerini ciddiyetle dinler onlara şefkatini asla esirgemezdi. Çelik 2017 yılında kaleme aldığı çalışmasında bu konu ile ilgili birçok hadise de yer vermiştir. Bunlardan bazıları; kuşu ölen bir çocuğa baş sağlığına gitmesi, kendisine

hizmet eden Yahudi bir çocuk hastalandığında ziyaret etmesi, namazda ağlayan çocuk sesi duyduğu için annesi rahatsız olmasın diye namazı kısa tutması ve hatta üzerine idrarını yapan bir çocuk olduğunda normal karşılayarak su ile bizzat temizlemesi sayılabilmektedir. Tüm bu durumların detayları yukarıdaki “Çocukların Korunmasına Yönelik Hizmetler” adlı tablodan incelenebilir.

Savaşlarda ise kesinlikle zarar verilmemesini emrettiği grupların başında çocuklar gelmektedir. Esir olarak alınan çocukların ise annelerinden ayrılmamasına talimat vermiştir. Yukarıdaki tabloda H14 kodlu; *“Kim bir anne ile çocuğunu ayırırsa Allah da kıyamet günü onunla sevdiğini ayırsın.”* hadisi şerif konu ile ilgili olarak yer almaktadır. Bu uygulamalar Hz. Peygamber (sav.)’den sonra da devam eden uygulamalar arasındadır (Özel, 2014). İslam hukuku çerçevesinde boşanma durumlarında ise bakıma muhtaç küçük çocukların annelerinin yanında kalması gerekmektedir. Bununla beraber çocuklar babadan da tamamen ayrı tutulmamalıdır. A14 kodlu; *“Emzirmeyi tamamlatmak isteyen (baba) için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların örfü uygun olarak beslenmesi ve giyimi baba tarafına aittir. Bir insan ancak gücü yettiğinden sorumlu tutulur. Hiçbir anne çocuğu sebebiyle, hiçbir baba da çocuğu yüzünden zarara uğratılmamalıdır. Onun benzeri (nafaka temini) varis üzerine de gerekir. Eğer ana ve baba birbiriyle görüşerek ve karşılıklı anlaşarak çocuğu memeden kesmek isterlerse, kendilerine günah yoktur. Çocuklarınızı (süt anne tutup) emzirtmek istediğiniz takdirde süt anneye vermekte olduğunuzu iyilikle teslim etmeniz şartıyla, üzerinize günah yoktur. Allah’tan korkun. Bilin ki Allah, yapmakta olduklarınızı görür.”* ayeti kerime bu konu ile ilgilidir. Hz. Peygamber (sav) boşanma durumlarında kendisini ifade edebilecek çocuklarda anne ya da baba tercihini bizzat kendilerine sorarak karar vermiştir.

Çocukların eğitimine de büyük önem veren Efendimiz (sav.) Bedir savaşı sonrası esirlerin serbest bırakmanın bir şartı olarak 10 çocuğa okuma yazma öğretme uygulamasını getirmiştir (Çelik, 2017).

İslam hukuk kuralların göre cezai uygulamalar reşit olmayan yani buluğ çağına erişmemiş çocuklar üzerinde uygulanmamaktadır. VII. Yüzyıl kadar çok yakın bir zamanda Batı’da çocuklar büyüklerle eşit tutulup aynı şekilde ağır cezalara çarptırılabilirken Hz. Peygamber (sav.) asırlar öncesinden önemli uygulamalar

getirmiştir. Aynı zamanda çocuklar para kazanmaya, çalışmaya ve savaşa katılmaya kesinlikle zorlanmamaktadır (Sancaklı, 2008).

İslam’da anne-babaların çocuklar üzerinde olduğu gibi çocukların da anne-babalar üzerinde çeşitli hakları vardır. Bunlardan en temel birkaçı çocuğa güzel isim koymak, terbiyesine önem vermek, buluğ çağına geldikten sonra yuva kurması için kendisine yardımcı olmak ve tüm çocuklar arasında ayırım yapmadan eşit davranmak olarak sıralanabilmektedir. Aynı zamanda kız çocuklarını bir yük ve uğursuzluk olarak gören, diri diri toprağa gömen Arap toplumlarına karşı İslamiyet bu uygulamaları yasaklamış ve kız çocuklarına büyük önem vermiştir (Hökelekli, 1993).

Sosyal devletin asli görevlerinden olan çocuklara sosyal hizmet uygulamalarının on dört asır önce Asr-ı Saadet döneminde temellerinin atıldığı görülmektedir. O güne kadar hiçbir toplumda görülmemiş uygulamalar Hz. Peygamber (sav.) tarafından uygulamaya konulmuştur. O’nun vefatından sonra da devam etmiş, hatta günümüzdeki uygulamalara da yol göstermiştir.

3.4.1. İslam’da Koruyucu Aile Modeli

“İslam’da Koruyucu Aile Modeli” kategorisine ilişkin bulgular

Tablo 3.7: İslam’da Koruyucu Aile Modeli

Kodlar	Bulgular
T1	<i>“Öz aile tarafından bakılamayacak durumda olan ya da öz ailesi yanında kalması bedensel, ruhsal ve sosyal gelişimi bakımından sakıncalı olduğu kabul edilen, evlatlık verilmesinin olanaklı olmadığı ya da uygun görülmediği durumlarda, evlerinde kalacağı, öz ana-babasının yerini alabilecek, ona her bakımdan sürekli ya da geçici, gönüllü ya da ücretli bakım ve eğitim sağlayabilecek aile”</i> /Ünal, 2012.
A15	<i>“Allah bir adam için onun göğüs boşluğunda iki kalp yaratmadı. Kendilerine “Sen bana annemin sırtı gibisin!” demekle annenizin yerine koyup nefsinize haram ettiğiniz eşlerinizi de sizin gerçek anneleriniz kılmadı. Bunun gibi evlatlık edinip “evladım!” diye çağırdığınız kişileri de sizin öz çocuğunuz yapmadı. Bunlar ağzınıza doladığınız ama hiçbir gerçekliği olmayan boş laflardan ibarettir. Allah gerçeği söyler ve uyulması gereken doğru yolu gösterir.”</i> /Ahzap- 4.

Tablo 3.7: İslam’da Koruyucu Aile Modeli (Devamı)

Kodlar	Bulgular
A16	<i>“Dünya ve ahiret hakkında (lehinize olan davranışları düşünün ve ona göre hareket edin). Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki. Onları iyi yetiştirmek (yüz üstü bırakmaktan) daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, (unutmayın ki) onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, işleri bozanla düzeltene bilir. Eğer Allah dileseydi, sizi de zahmet ve meşakkate sokardı. Çünkü Allah güçlüdür, hakimdir.”</i> /Bakara- 220.

Toplum yapısının temelini oluşturan en küçük birim hiç şüphesiz ailedir. Yukarıda ailenin önemine değinilmiştir. Buna istinaden çocuklara sosyal hizmet uygulamalarının temel kaynağı olduğunu söylemek mümkündür. Toplum sağlığı ve geleceği için çocukların aile ortamında büyümesi oldukça önemlidir. Bu nedenle sebebi ne olursa olsun kendi aile ortamından mahrum kalmış çocuklar başka aile ortamından faydalandırılmalı ve desteklenmelidir. Böylelikle çocuğun psikolojik ve ruh sağlığı gibi fiziksel sağlığı da desteklenmektedir. Bu ailelere koruyucu aile uygulamaya ise koruyucu aile modeli denilmektedir.

Koruyucu ailenin birçok tanımı vardır. Bunlar arasında en kapsamlı olanlarından biri; yukarıdaki tabloda T1 kodlu; *“Öz aile tarafından bakılamayacak durumda olan ya da öz ailesi yanında kalması bedensel, ruhsal ve sosyal gelişimi bakımından sakıncalı olduğu kabul edilen, evlatlık verilmesinin olanaklı olmadığı ya da uygun görülmediği durumlarda, evlerinde kalacağı, öz ana-babasının yerini alabilecek, ona her bakımdan sürekli ya da geçici, gönüllü ya da ücretli bakım ve eğitim sağlayabilecek aile”* tanımıdır.

Koruyucu aile olgusunun ortaya çıkmasının birçok nedeni vardır. Bunlardan bazıları; parçalanmış aile, üvey anne-baba, aile içi şiddet ya da istismar, çocuğun ihmal ve istismarı, savaşlar, göçler ve afetler olarak sıralanabilmektedir. Tüm bu sebepler ve daha fazlası nedeniyle çocuklar koruyucu aileye ihtiyaç duymaktadır (Ünal, 2012). Tarihi süreç incelendiğinde korunmaya ihtiyacı olan çocuklar için yapılan sosyal hizmet uygulamalarının üç aşamalı olarak gelişim gösterdiği görülmektedir. Bu aşamalardan ilki, korunmaya ihtiyacı olan çocukların büyük gruplar halinde ve kurumlarda bakımını sağlamaktır. Diğeri, korunmaya ihtiyacı olan çocukların koruyucu ailelerde veya kurumlarda küçük gruplar halinde bakımını sağlamak

olmuştur. Sonuncusu ise, çocuğun öz ailesi içerisinde bakımının sürdürülebilmesi için aileyi desteklemek olmuştur (Çiftçi, 2009).

İslam tarihinde ise koruyucu aile modeli evlat edinmenin Kur'an-ı Kerim'de yasaklanmasının ardından hızla çoğalmıştır. Evlat edinmenin Kur'an-ı Kerim'de yasaklandığı ayet yukarıdaki tabloda A15 kodlu; *“Allah bir adam için onun göğüs boşluğunda iki kalp yaratmadı. Kendilerine “Sen bana annemin sırtı gibisin!” demekle annenizin yerine koyup nefsinize haram ettiğiniz eşlerinizi de sizin gerçek anneleriniz kılmadı. Bunun gibi evlatlık edinip “evladım!” diye çağırdığınız kişileri de sizin öz çocuğunuz yapmadı. Bunlar ağzınıza doladığınız ama hiçbir gerçekliği olmayan boş laflardan ibarettir. Allah gerçeği söyler ve uyulması gereken doğru yolu gösterir.”* ayettir. Asr-ı Saadet döneminde bu uygulama genellikle yalnızca Allah rızası için yapılmıştır. Fakat çocuğun daha sonradan kendi ailesi tarafından geri istenmemesi adına tedbir almak üzere nafaka da verilmiştir (Aydın, 1995). Asr-ı Saadet döneminde evlat edinmenin yerini alan koruyucu aile uygulamasının esasları Kur'an-ı Kerim ve sünnette ifade edilmiştir. Hz. Peygamber (sav.) ve Raşit Halifeler de bu esasları bizzat kendi uygulamalarıyla göstermişlerdir. Hz. Peygamber (sav.) devletin bütün dezavantajlı grupların olduğu gibi korunmaya ihtiyacı olan çocukların da sorumlusu olduğunu ifade etmiştir. Asr-ı Saadet'te Hz. Peygamber (sav.)'in söz ve uygulamaları bugünkü koruyucu aile uygulamalarının temelini atmaktadır (Çelik, 2017).

Yukarıda ifade edildiği gibi cahiliye dönemi uygulamalarından biri olan evlat edinme uygulaması Medine döneminin ilk yıllarında uygulanmış fakat daha sonradan kaldırılmıştır. Bugünkü koruyucu aile sisteminin temelini oluşturacak *“himaye”* sistemi uygulanmaya başlamıştır. Bu uygulama ile İslamiyet koruyucu aile tarafından desteklenen çocuğa çeşitli haklar ikame etmiştir. Bu hakların en başında mallarını korumak gelmektedir. Bu şekilde Müslümanlar yetimlerin mallarını onlar buluş çağına erişip kendi kararlarını verinceye kadar koruyup gözetmiştir. Kendi mallarına karışmaması için de çaba gösterilmiştir.

Tabloda yer alan A16 kodlu; *“Dünya ve ahiret hakkında (lehinize olan davranışları düşünün ve ona göre hareket edin). Sana yetimler hakkında soruyorlar. De ki. Onları iyi yetiştirmek (yüz üstü bırakmaktan) daha hayırlıdır. Eğer onlarla birlikte yaşarsanız, (unutmayın ki) onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah, işleri bozanla düzelteni bilir. Eğer Allah dileseydi, sizi de zahmet ve meşakkate sokardı. Çünkü Allah güçlüdür,*

hakimdir.” ayeti kerime de bu konu üzerine nazil olan ayetlerden biridir. Ayeti kerimeden hareketle yetimi güzel yetiştirmek ve mallarını kendi yararlarına olacak şekilde tahsis etmektir. Aleyhlerine olmamak koşulu ile yetimlerle aynı evde yaşamakta, mallarını kendi malları ile birleştirip birlikte çalışmakta herhangi bir sıkıntı yoktur. Fakat elde edilen kardan paylarına düşeni temin etmek gerekmektedir (Sarıçam, 2007).

Hz. Peygamber (sav.)’in önderliğinde Asr-ı Saadet döneminde Müslümanlar yetim çocukları himaye etmek için adeta yarışmışlardır. Koruyucu aile ile çocuk arasında ilerleyen yaşlarda mahremiyet konusunda çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlara Hz. Peygamber (sav.) emzirme yöntemini çözüm yolu olarak sunmuştur. İleriki yaşlarda mahremiyet oluşmaması için sahiplenilen çocuğu mümkünse 0-2 yaş arasındaki çocukların seçilmesi ve emzirilmesi tavsiye edilmiştir.

Günümüzde koruyucu aile uygulamalarında öncelikle yakın akraba varsa çocuk onun korumasına verilmektedir. Almak istemedikleri takdirde ise zorlanamaz, devlet tarafından sahiplenilir. İslam hukukunda ise “*hidane*” uygulaması devreye girmektedir. Hidane; sözlükte bir şeyi yanına, kucağına almak ve beslemek gibi anlamlara gelmektedir. İslam hukukunda ise çocuğun gerektiği şekilde büyütülüp yetiştirilmesi, korunması ve eğitilmesi için belli şahıslara tanınan yetki ve sorumluluklara denilmektedir. Bu yetki ve sorumluluk sahibi kimseye ise erkekte *hadın*, kadında *hadine* denilmektedir (Baktır, 1986).

İslamiyet’te doğumdan sonra buluş çağına gelene kadar üç türlü velayet kabul edilmiştir. İlki doğrudan çocuğun haklarını kullanmaya yönelik olan velayet, ikincisi; çocuğun sahip olduğu mal varlığını korumaya yönelik velayet ve üçüncüsü; çocuğun hem bedenen hem de ruhen sağlıklı yetişmesini sağlamaya yönelik velayettir. İşte bu sonuncusuna hidane adı verilmektedir. Buradan hareketle çocuğun velayeti ve hidane arasında çok yakın bir bağlantı olduğu görülmektedir. Evlilik birlikteliği devam ettiği sürece bu iki velayet türünü anne-baba beraber devam ettirmektedir. Fakat ne zaman boşanma meydana gelirse velayet öncelikle babaya veya baba yerine geçebilecek erkek akrabaya, hidane ise önce anneye veya anne yerine geçebilecek kadın akrabaya verilmektedir. Asr-ı Saadet’te yapılan bu uygulama günümüzde de devam etmektedir (Bardakoğlu, 1998).

Yukarıda ele alınan tüm uygulamalar Asr-ı Saadet döneminde Hz. Peygamber (sav.)’in çocuğun yüksek yararına olduğunu ve çocuk haklarının en iyi şekilde korunmaya çalışıldığını göstermektedir. Desteğe ihtiyacı olan çocuklar ile ilgili yapılan uygulamalar sosyal hizmetin önemli bir alanıdır. Günümüzdeki uygulamalar da bu uygulamaların devamı niteliğindedir.

3.4.2. İslam’da Evlat Edinme

“İslam’da Evlat Edinme” kategorisine ilişkin bulgular

Tablo 3.8: İslam’da Evlat Edinme

Kodlar	Bulgular
A17	<i>“Allah bir adam için onun göğüs boşluğunda iki kalp yaratmadı. Kendilerine “Sen bana annemin sırtı gibisin!” demekle annenizin yerine koyup nefsinize haram ettiğiniz eşlerinizi de sizin gerçek anneleriniz kılmadı. Bunun gibi evlatlık edinip “evladım!” diye çağırdığınız kişileri de sizin öz çocuğunuz yapmadı. Bunlar ağzınıza doladığınız ama hiçbir gerçekliği olmayan boş laflardan ibarettir. Allah gerçeği söyler ve uyulması gereken doğru yolu gösterir.”</i> <i>/Ahzap- 4.</i>
H15	<i>“Abdullah bin Ömer’den şöyle dediği nakledilmiştir: “Çocukları öz babalarına nispet ederek çağırın.” ayeti ininceye kadar, biz Zeyd bin Harise’ye Zeyd bin Muhammed (Muhammed’in oğlu Zeyd) derdik. Bundan sonra kendi babasına nispet etmeye başladık.”</i> <i>/Buhari- Tefsiru Sure, 33/2.</i>

Evlat edinme çok eski tarihlerden günümüze kadar görünen sosyal ve hukuki bir vaka olarak bilinmektedir. Evlat edinme; durumu evlat edinilmeye müsait çocuk ile durumu evlat edinmeye müsait aileler arasında hukuki yollarla çocuk-ebeveyn ilişkisi kurmaktır. Soyu belli olsun ya da olmasın ailenin çocuğu kendi çocukları olarak kabul etmesine denir. Arapçada karşılığı tebenni, oğul yani ibn kelimesinden türemiştir. Eski Arap toplumlarında yalnızca erkek evlatlar evlat edinildiği için bu ifade oğul edinme anlamında karşılık bulmuştur. Kız çocuklarının evlat edinilmesi ise daha sonraki dönemlerde karşımıza çıkmaktadır (Aydın, 1995).

Arap tarihinde olduğu gibi Yahudi ve Hristiyanlıkta, Roma kültüründe ve çeşitli Türk boylarında da evlat edinme müessesesine büyük önem verilmiştir. İslamiyet’in ilk yıllarında da bir süre devam ettiği görülen evlatlık müessesesi Medine döneminde

Ahzap Suresi 4. ayeti kerimesi ile kaldırılmıştır. Bu ayetten sonra İslam hukukunda evlatlıkların nesebi evlat edinen ailelere değil kendi öz babalarına bağlanmıştır. Evlat edinilen çocuk ve aile arasında mahremiyet oluşmamakta ve mirasçılık meydana gelmemektedir. Kur'an-ı Kerim soyu belli olan çocukların başkaları tarafından öz evlat muamelesi görmelerini uygun bulmamış ve gereken düzenleme yapılmıştır. Konu ile ilgili ayet yukarıdaki tabloda A17 kodlu; *“Allah bir adam için onun göğüs boşluğunda iki kalp yaratmadı. Kendilerine “Sen bana annemin sırtı gibisin!” demekle annenizin yerine koyup nefsinize haram ettiğiniz eşlerinizi de sizin gerçek anneleriniz kılmadı. Bunun gibi evlatlık edinip “evladım!” diye çağırdığınız kişileri de sizin öz çocuğunuz yapmadı. Bunlar ağızınıza doladığınız ama hiçbir gerçekliği olmayan boş laflardan ibarettir. Allah gerçeği söyler ve uyulması gereken doğru yolu gösterir.”* ayet yer almaktadır (Köse, 2001).

Asr-ı Saadet'ten önce Arabistan'da da rastlanmaktadır. Arap toplumunda çok eşlilik ve abinin ölmesi durumunda hanımı ile evlenme durumları olsa dahi evlat edinmeyi kabul etmişlerdir. Hz. Peygamber (sav.)'de peygamberlik döneminden önce Hz. Hatice validemizin kendisine hediye ettiği kölesi Zeyd bin Harise'yi evlat edinmiştir (Aydın, 1995). Kur'an-ı Kerim'in konu ile ilgili getirdiği düzenlemelerden sonra Hz. Peygamber (sav.)'de gerekeni yapmıştır. Ayrıntılı inceleyebilmek için yukarıdaki tablonun H15 kodlu; *“Abdullah bin Ömer'den şöyle dediği nakledilmiştir: “Çocukları öz babalarına nispet ederek çağırın.” ayeti ininceye kadar, biz Zeyd bin Harise'ye Zeyd bin Muhammed (Muhammed'in oğlu Zeyd) derdik. Bundan sonra kendi babasına nispet etmeye başladık.”* hadisi şerife bakılabilir.

Tüm bunlarla beraber evlat edinmenin asıl maksadı olan kimsesiz çocukların bakımı ve gözetimi, topluma kazandırılarak faydalı bireyler yetiştirilmeleri konusu da göz ardı edilmeden muhafaza edilmiştir. İslamiyet ile beraber Türk toplumlarında da hukuki sonuçlarından ayrı olarak fiili evlat edinme vakaları görülmektedir. Bu uygulamalar daha çok mahrem sayılabilecek kadar yakınlar arasında uygulanmaktadır. Mahremiyet yoksa da koruyucu aile uygulamasında olduğu gibi emzirme yöntemi ile mahremiyet kurulmaktadır. Kimsesiz çocukların topluma kazandırılması için yapılan çalışmaları teşvik eden Hz. Peygamber (sav.) bu konunun uhrevi mükâfatlarını da hadisleri içerisinde sıklıkla hatırlatmaktadır (Aydın, 1995).

3.5. Ailede Kadına Yönelik Hizmetler

“Ailede Kadına Yönelik Hizmetler” kategorisine ilişkin bulgular

Tablo 3.9: Ailede Kadına Yönelik Hizmetler

Kodlar	Bulgular
A18	<i>“...Erkeklerin kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi, kadınların da erkekler üzerinde örfü uygun/meşru hakları vardır. Ancak erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece üstünlüğü vardır. Allah Aziz, Hakim'dir. /Bakara- 228.</i>
A19	<i>“Ebeveyn ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarında erkekler için bir pay vardır. Ebeveyn ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarında kadınlar için de bir pay vardır. (Miras olarak kalandan) az veya çok (Allah tarafından belirlenmiş bir paydır.” /Nisa- 7.</i>
A20	<i>“Bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine bir kantar (altın ya da gümüşü) mehir olarak vermiş olsanız bile ondan hiçbir şey almayın. Onu iftira ve apaçık bir günahla mı alacaksınız?” /Nisa- 20.</i>
H16	<i>“Anne cennet kapılarının ortasındadır.” /İbni Hanbel- V, 198.</i>
H17	<i>“Cennet annelerin ayakları altındadır.” /Nesai- Cihad, 6.</i>
H18	<i>“Kadınların özel odalarında kıldıkları namaz evlerinde kıldıklarından daha faziletlidir. Evlerinde kıldıkları namaz da mescitte kıldıklarından daha faziletlidir.” /Ebu Davud- Salat, 53.</i>

Asr-ı Saadet'ten önceki toplumlarda kadınlar hem bireysel olarak hem de haklar bakımından toplum içerisinde ikinci sınıf vatandaş olarak görülmekteydi. Bu nedenle birçok haktan mahrum edilmekteydi. Hz. Peygamber (sav.)'in kadınlara yönelik sosyal hizmet uygulamalarını daha dikkatli inceleyebilmek için diğer toplumların kadına yönelik uygulamalarını incelemekte fayda vardır.

Eski Mısır'da kadın mülk edinme ve evlilikte söz söyleme hakkına sahip değilken Babil Medeniyetinde Hammurabi Kanunlarına göre kadınlar eşya veya evcil hayvan niteliğindedi. Buna örnek olarak bir babanın evlenme çağına gelen kızlarını erkeklerin toplanmış olduğu bir alana getirerek sırayla satmasını veya kocasını istemeyen kadınların boğularak öldürülmesini göstermek mümkündür (Akkaya, 2012).

Bunlara benzer olarak Hind Medeniyetinde kadınlar ateşten daha beter yaratıklar gibi kötü tasvir edilmiştir. En acısı da kadına kocasının ölümünün ardından yaşama hakkı verilmemesi ve kocası ile beraber yakılarak öldürülmesidir. Çin medeniyetinde ise kadına bir ad dahi verilme gereksinimi duyulmayarak sayılar ile nitelendirilmiştir. Kız çocukları erkek çocuklarına göre değersiz olarak görülmüş ve çocuğun çok olduğu ailelerde kız çocukları tarlalara bırakılarak ölüme terk edilmiştir (Ağırman, 2001).

Yunan medeniyetinde de kadınlar yalnızca erkeklerin cinsel ihtiyaçlarını karşılamak için var olan değersiz yaratıklar olarak görülmüştür. Bu nedenle Yunanlılara ait çıplak kadın heykellerine sıkça rastlamak mümkündür. Buna benzer olarak Roma Medeniyetinde de kadınlar köle olarak alınıp satılabilecek kadar değersiz durumdadır. İleriki yıllarda ise toplumda yaşanan karışıklıklar doğrultusunda kadınlar fazla özgür bir duruma gelerek çok eşlilik yaşayabilmiştir (Sağlam, 2013).

Asr-ı Saadet'ten hemen önceki cahiliye toplumunda da kadınlara yönelik sosyal hizmet uygulamalarının durumu çok da farklı değildir. Toplum içinde kadınların değerleri ve hakları erkeklerin isteklerine bırakılmıştır. Kız çocuklarının doğmasından utanç duyulmakta ve kız çocukları diri diri toprağa gömülerek öldürülmekteydi. Kocasını ölen kadınlar ise hem kocasının malına mirasçı olamaz hem de kocasına ait bir mal gibi mirasçıya varis olurdu. Kadın istesin ya da istemesin mirasçı onu satabilir veya onunla evlenebilirdi. Savaşa katılmadıkları için de ailesinin şeref ve namusunu koruyamayan değersiz bir varlık olarak görülmekte idi. Tüm bunlar İslamiyet öncesinde kadınların iddia edildiği gibi özgür olmadığını kanıtı niteliğindedir (Ateş, 1997).

İslamiyet ile beraber kadınların toplumdaki olumsuz durumları tamamen değişmiş ve kadınlara önemli haklar tahsis edilmiştir. Allah Teala da kadınlarla ilgili ayetler indirmiştir. Konuya örnek olması açısından yukarıdaki tabloda A18 kodlu; *"...Erkeklerin kadınlar üzerinde hakları olduğu gibi, kadınların da erkekler üzerinde örfe uygun/meşru hakları vardır. Ancak erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece üstünlüğü vardır. Allah Aziz, Hakim'dir. ayeti, A19 kodlu; "Ebeveyn ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarında erkekler için bir pay vardır. Ebeveyn ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarında kadınlar için de bir pay vardır. (Miras olarak kalandan) az veya çok (Allah tarafından belirlenmiş bir paydır." ayeti ve A20 kodlu; "Bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine bir kantar (altın ya da gümüşü) mehir olarak vermiş olsanız bile ondan hiçbir şey almayın. Onu iftira ve*

apaçık bir günahla mı alacaksınız?” ayeti yer almaktadır. Bu ayetlerle erkeklerin kadınlar üzerindeki sınırsız egemenliği önemli oranda sınırlandırılmıştır. Böylece kadının toplumdaki yerine yeni bir bakış açısı kazandırılmıştır. Hz. Peygamber (sav.)’de kadınların haklarına yönelik tavsiyelerde ve bizzat uygulamalarda bulunmuştur. Bu uygulamalardan bazıları; kadına da boşanma yetkisi verilmesi, mülk edinme hakkı, bazı konularda kadının şahitliği ile erkeğin şahitliğinin eşit tutulması, kadının babası adına vekâleten haccedebilmesi gibi uygulamalardır. Hz. Peygamber (sav.) uygulama ve tavsiyeleriyle kadının bağımsız bir birey olduğunu göstermektedir (Kapar, 2015).

Hz. Peygamber (sav.)’in hadislerinde de kadına pek çok şey müjdelenmiştir. Cennetin annelerin ayakları altında olduğunu söylemesi bu hadislerden yalnızca biridir. Erkelerle beraber savaşa gitmek isteyen ve erkekler gibi sürekli mescitte ibadet etmek isteyen hanımlara da evlerinde kalıp sorumluluklarını yerine getirdikleri sürece daha çok mükâfat verileceğinin müjdesi de bunlar arasında yer almaktadır. Bu ve benzeri hadisler için yukarıda yer alan “Ailede Kadına Yönelik Hizmetler” kategorisine ilişkin bulgular isimli tabloyu incelemekte fayda vardır.

Kadınların eğitimlerine de çokça önem veren Hz. Peygamber (sav.), haftanın bir gününü onların eğitimleri için ayırmış ve mescitte bunun için kendilerine ait yer tahsis etmiştir. Mescitte kadınlara ait bu kısma ise “*kadınlar suffası*” isminin verildiği kaynaklarda yer almaktadır (Köten, 2010). Burada Hz. Peygamber (sav.) ile beraber eşleri de aktif rol almışlardır. Enes bin Malik’in annesi Hz. Safiye’ye burada öğretmenlik görevi verilmesi buna örnektir (Efendioğlu, 2018).

Asr-ı Sadet’te yapılan uygulamalara yukarıda kısaca yer verilmiştir. Bunlar gibi birçok örnek sıralanabilmektedir. Günümüzde ise kadın haklarını savunduğunu iddia eden kurum ve kuruluşlar Hz. Peygamber (sav.)’e ve ashabına haksız eleştirilerde bulunmaktadır. Bu ağır eleştirilerden biri kadının kaburga kemiği gibi olduğunu ifade eden hadisi şerif bir diğeri ise Efendimiz (sav.)’in çok eşlilik meselesidir. Çok eşlilik meselesinde ise unutmamak gerekir ki Hz. Peygamber (sav.) evliliği dört eşliliğe çıkarmamış tam tersine cahiliye döneminde yer alan çokeşliliği dörde indirmiştir. Aynı zamanda tüm insanlığa da aynı anda bir evlilikten fazlası gerekmediği sürece tavsiye etmemiştir. Bu ağır eleştirilerin asıl nedeni Asr-ı Saadet döneminin yeteri kadar araştırılmamış olmasıdır.

Kısaca Asr-ı Saadet döneminde kadınlara yönelik sosyal hizmet uygulamaları tarihin bütün dönemlerindeki toplumlara kıyasla çok daha önemli ve değerlidir. İslamiyet'in kadın getirdiği saygın bakış açısı hiçbir medeniyette rastlanmayacak kadar ileri düzeydedir. Bu uygulamaların başta detaylıca araştırılması daha sonra tüm dünyaya örnek olması gerekmektedir.

3.5.1. Mehir

“Mehir” kategorisine ilişkin bulgular

Tablo 3.10: Mehir

Kodlar	Bulgular
A21	“Baba, “Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımın birini seninle evlendirmek istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan buda senin bileceğin bir şey; seni zorlamak istemem. İnşallah benim iyi kimselerden olduğumu göreceksin” dedi.” /Kasas- 27.
A22	“Kadınları boşarsanız, onlarla birleşmemiş ve mehir de belirlememiş olursanız mali bir sorumluluğunuz yoktur. Zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar olmak üzere, onlara makul, gönül alıcı bir şeyler verin; iyiler için bu bir borçtur.” /Bakara- 236.
A23	“Elinizin altında bulunan cariyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı; Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını, iffetli yaşamak ve zina etmemek kaydıyla, mallarınızla (mehir vecibesini göz ardı etmeden) istemeniz size helal kılındı. Onlardan karı-koca ilişkisi yaşadıklarınıza kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir kesiminden sonra karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah, ilim ve hikmet sahibidir.” /Nisa- 24.
A24	“İçinizden mü'min ve hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan mü'min cariye kızlarınızdan alabilir. Allah sizin imanınızı daha iyi bilmektedir. Birbirinizden türeyip gelmektesiniz. Öyleyse iffetli yaşamaları, zina etmemeleri, gizli dost tutmamaları şartıyla ve ailelerinin de izniyle onları nikahlayın, mehirlerini de adete uygun olarak verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara hür kadınların cezasının yarısı gerekir. Bu (cariye ile evlenmek), içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir; sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.” /Nisa- 25.

Tablo 3.10: Mehir (Devamı)

Kodlar	Bulgular
A25	<i>“Bugün size iyi ve temiz nimetler helal kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helaldir; sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir. Gayrimeşru ilişkide bulunmak veya gizli dost tutmak şeklinde değil de meşru bir nikahla evlenmek şartıyla mü'min kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar -mehirlerini verdiğiniz takdirde- size helaldir. Kim inanmayı reddederse, ameli kesinlikle boşa gider. O, ahirette de hüsrana uğrayanlardandır.”</i> /Maide- 5.

Sözlük anlamı para, ücret vb. olan mehir fıkıh terimi olarak evlilik akdinin sonucunda erkeğin hanımına ödemek zorunda olduğu mal veya para olarak ifade edilmektedir.

Nikâh akdi sırasında veya sonrasında erkeğin kız tarafına belirli bir ücret veya mülk vermesi geleneği çok eski tarihi kültürlere dayanmaktadır. İlk dönemlerde kadının satılık bir mal gibi görülüp buna karşılık bedel ödenmesi anlamında yapılmaktadır. Yahudi hukukunda da “*mohar*” adı altında yapılan bu uygulamada erkekler kız tarafına gerekli bedeli ödeyemezse belli bir süre kız tarafına hizmet ederek sorumluluklarını tamamlamış olarak görülmektedirler. Nitekim yukarıda A21 kodunda yer alan ayette; “*Baba, “Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini seninle evlendirmek istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan buda senin bileceğin bir şey; seni zorlamak istemem. İnşallah benim iyi kimselerden olduğumu göreceksin” dedi.*” şeklinde ayrıntılı anlatıldığı üzere Kasas Suresi 27. Ayeti kerimede geçtiği üzere Hz. Musa'nın da bu dönemde kızı ile evlenebilmek için kayınpederine sekiz yıl hizmet ettiği bilinmektedir. Daha sonraki dönemlerde bu uygulama nikâh sonrası hediyeleşme ve kadının ekonomik güvence kazanması amacıyla yapılan bir uygulamaya dönüşmüştür. Cahiliye döneminde mehir kızın ailesine verilirken İslamiyet ile bizzat kendisine verilmeye başlanmıştır (Aydın, 2003).

Eski Türk hukukunda da “*kalın*” adında benzeri bir uygulamaya rastlanmaktadır. İslamiyet'in benimsenmesinden önce hukuki bir varlığı olan bu uygulama İslamiyet'in kabulü ile yerini mehire bırakmıştır (Akgündüz, 1992). Kur'an-ı Kerim'de de kendileriyle evlenen kadınlara mehir verilmesi gerektiği ve kadınların da bu konuda erkeği zorlamayacak, aşırıya kaçılmayacak ölçüde talepte bulunmaları tavsiye edilmiştir. Konu ile ilgili ayetler yukarıdaki tabloda A22 kodlu; “*Kadınları boşarsanız, onlarla birleşmemiş ve mehir de belirlememiş olursanız mali bir*

sorumluluğunuz yoktur. Zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar olmak üzere, onlara makul, gönül alıcı bir şeyler verin; iyiler için bu bir borçtur.” ayeti, A23 kodlu; “Elinizin altında bulunan cariyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı; Allah’ın size emri budur. Bunlardan başkasını, iffetli yaşamak ve zina etmemek kaydıyla, mallarınızla (mehir vecibesini göz ardı etmeden) istemeniz size helal kılındı. Onlardan karı-koca ilişkisi yaşadıklarınıza kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir kesiminden sonra karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah, ilim ve hikmet sahibidir.” ayeti, A24 kodlu; “İçinizden mü’min ve hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan mü’min cariye kızlarınızdan alabilir. Allah sizin imanınızı daha iyi bilmektedir. Birbirinizden türeyip gelmektesiniz. Öyleyse iffetli yaşamaları, zina etmemeleri, gizli dost tutmamaları şartıyla ve ailelerinin de izniyle onları nikahlayın, mehirlerini de adete uygun olarak verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara hür kadınların cezasının yarısı gerekir. Bu (cariye ile evlenmek), içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir; sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.” ve A25 kodlu; “Bugün size iyi ve temiz nimetler helal kılınmıştır. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği size helaldir; sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir. Gayrimeşru ilişkide bulunmak veya gizli dost tutmak şeklinde değil de meşru bir nikahla evlenmek şartıyla mü’min kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar -mehirlerini verdiğiniz takdirde- size helaldir. Kim inanmayı reddederse, ameli kesinlikle boşa gider. O, ahirette de hüsrana uğrayanlardandır.” ayeti yer almaktadır. İslam hukukuna göre nikâh akdi sırasında taraflar kadına ödenecek mehir miktarı için anlaşılır. Bu anlaşma yazı ile tespit edilmesi amacıyla nikâh belgesinde de yer almaktadır. Mehir İslam hukukçularının birçoğuna göre evliliğin şartı değil sonucudur. Bu şekilde olması da mihri satış bedeli gibi nitelendirilmesinden uzak tutmaktadır (Aydın, 2003).

Para veya takı gibi eşya, mülk ve ekonomik değeri olan çeşitli menfaatler de mehir olarak istenebilmektedir. Mihrin geçersiz sayılması durumunda “misil mehir” ödenebilir. Mehrin tamamı nikâh akdi sırasında ödenebildiği gibi bir kısmı daha sonra da ödenebilir. Mehir tamamıyla kadının malıdır. Onun üzerinde istediği şekilde tasarruf edebilir. Mehir karşılığında da herhangi bir çeyiz hazırlamak zorunda değildir. İslamiyet’in kadına ait yapmış olduğu bu sosyal hizmet uygulaması kadını evlilik için hazırlar ve hoşnut ederken ekonomik dayanakta sağlamaktadır.

3.5.2. Dul Kadınlara Yönelik Hizmetler

“Dul Kadınlara Yönelik Hizmetler” kategorisine ilişkin bulgular

Tablo 3.11: Dul Kadınlara Yönelik Hizmetler

Kodlar	Bulgular
H19	<i>“Kocasız kadınlarla, yoksulların işlerine yardım eden kimse Allah yolunda cihad etmiş gibi sevap kazanır.”</i> <i>/Müslim- Zühd, 41.</i>
H20	<i>“Ben ve yanakları solmuş dul kadın, kıyamet gününde, yan yana iki parmak gibi beraber olacağız. Mevki ve güzellik sahibi bu kadın, kocasından dul kalmıştır. Kendini yetimlerine adanmış ve bu durum onlar evleninceye, ya da ölünceye dek böyle devam etmiştir.”</i> <i>/Ebu Davud- Kitabı'l-Edeb, 120-121.</i>

Toplum içerisinde dul kalmış kadınlara yapılan sosyal hizmet uygulamaları aynı zamanda bu kadınların ailelerine, çevrelerine ve varsa çocuklarına yapılan hizmetleri de kapsamaktadır. Maddi olarak zorlanan dul kadınların para kazanmak için kötü yollara başvurma olasılığının çok fazla olduğu bilinmektedir. Bununla beraber çocuklarının da hırsızlık, gasp gibi tehlikeli ve kötü olaylara karışma oranının fazla olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda dul kadınlara yapılan desteklerin devletin ve toplumun sosyal görevi olarak nitelendirmek gerekmektedir.

Hz. Peygamber (sav.)’de dul kadınlara destek olmayı tavsiye etmiş ve bu konuyu hadisi şeriflerinde vurgulamıştır. Bu konuya ilişkin örnek hadisi şerifler yukarıdaki tabloda yer almaktadır. Aynı zamanda günümüzde olduğu gibi toplum içerisinde dul kadınlara yönelik ön yargıların tersine onlara her zaman ve her alanda destek olmuştur. Ekonomik olarak yapmış olduğu desteklerden biri devlet hazinesinden kendilerine maaş bağlamaktır. Aynı zamanda savaş ganimetlerinin bir kısmını da dul kadınlara pay etmesi olmuştur. Bu genel desteğin yanı sıra kişiler destek ve danışmanlıklarda da bulunulmuştur (Çelik, 2017).

Dul kadınların yeniden evlenmesi için tavsiye desteklerde bulunan Efendimiz (sav), aynı zamanda velileri bile olsa kendilerine sorulmadan kesinlikle nikâhlanmamaları gerektiği kuralını getirmiştir. Kendilerine sorulmadan yapılan nikâhları ise kadınların isteği üzerine geçersiz saymıştır. Daha önceki toplumlarda yer almayan bu kural kadınlara yapılan önemli sosyal hizmet uygulamalarından biridir (Çelik, 2017).

3.5.3. Kadın ve Ticari Hayat

“Kadın ve Ticari Hayat” kategorisine ilişkin bulgular

Tablo 3.12: Kadın ve Ticaret Hayatı

Kodlar	Bulgular
H21	<i>“Muhacir kadınlardan her kim Medine’de arazi parçası parsellerse, parsellediği arazi kendisine aittir.”</i> <i>/Heysemi- Mecmeu’z Zevaid VII, 121-122.</i>
H22	<i>“Kadın kocasının yiyeceğinden zarar vermeden infakta bulunduğu zaman bunun sevabını alır. Kocasını da aynı sevabı alır ve biri diğerinin sevabından bir şey eksiltmez. Verilen sadakayı sahibine ulaştırmak için yanında tutan kişiye de aynı sevap vardır. Kadın verdiği, kocası da çalışıp onu kazandığı için bu sevabı alır.”</i> <i>/Abdürrezzak San’ani- Musannef IX, 173.</i>
H23	<i>Rayta binti Abdilllah Hz. Peygamber (sav.)’e:</i> <i>“Ya Rasulallah ben zanaatkar bir kadınum, kocamın (Abdullah b. Mesud) ve çocuğumun bir şeyleri yok; zanaatımla elde ettiğim ürünleri satıyorum.” der ve ailesine yaptığı harcamalarını, sevabı olup olmadığını da sorar. Hz. Peygamber (sav.) ona:</i> <i>“Onlara yaptığın harcamalarda sana elbette sevap vardır.” Diye cevap verir.</i> <i>/İbn Sa’d- et-Tabakat VIII, 290.</i>

Kadınlar İslamiyet sayesinde sosyal ve siyasi hayatlarında çeşitli özgürlükler elde etmişlerdir. Bunlardan bazıları alışveriş ve ticaret yapabilmeleri, ev kiralayabilmeleri, kendi atölyelerini kurabilme ve tarımsal işler yapabilmeleri ve en temelinde kadının kendi mal varlığı üzerinde hürriyet sahibi olmasıdır.

Bunlarla beraber kadınlar istekleri üzerine savaflara da katılmışlardır. Bazen savaşarak bazen de askerlere su taşıyarak ve yaralıları tedavi ederek savaş meydanında rol almışlardır. Hz. Peygamber (sav.)’de kadınların bu gayretli hizmetlerini takdir etmiş ve boşa çıkarmamıştır. Savaş ganimetlerinden kadınlar da pay almışlardır (Salih, 1999).

Hz. Peygamber (sav.) döneminde erkekler gibi kadınlar da tüm vakit namazlara ek olarak bayram namazlarında da mescitte aktif olmuşlardır. Erkekler tarafından bunun engellenmemesi için uyarılarda bulunulmuştur. Bunlara ek olarak kadınlar gece namazlarında da zaman zaman mescide gitmek istemişlerdir. Hz. Peygamber (sav.)’de bu imkânın oluşturulmasını sağlamıştır. Kadınların mescitteki aktifliği üzerine mescitte kendilerine bir bölüm ayırmıştır. Bazı kaynaklarda kadınların gece namazları

için bu bölümden girdiklerine dair bilgiler yer almaktadır. Hz. Peygamber (sav.)'den sonra da bu uygulamalara devam edilmiştir. Hz. Peygamber döneminde kadınların düğün organizasyonlarında da yer aldıkları görülmektedir. Bu organizasyonun içerisinde def çalmak, şarkı söylemek ve şiir okumak gibi kendi sanatlarını icra eden hanımlar görülmektedir. Bu örnekler bizlere hanımların meşru ölçüler içerisinde nasıl eğlenceler düzenlenebildiğini göstermektedir (Savaş, 2010).

Asr-ı Saadet döneminde kadına verilen değer ve yetkiler tarih boyunca hiçbir toplumda benzeri görülmemiş uygulamalardır. İslamiyet kadını da erkek gibi toplum içerisinde olması gereken önemli bir dereceye çıkarmış fakat hiçbir zaman toplumun kötü emellerine kadını alet etmemiştir. Günümüzde batı medeniyeti kadını bir şehvet aracı olarak kullanmakta her türlü ürün satışında da kadının bedenini kullanmaktadır (Kallek, 2018). Hz. Peygamber (sav.) kadınlara çeşitli haklar tanıdığı gibi farklı görevlere de kendilerini yerleştirmişlerdir. Hatta çarşı ve pazarlarda esnafı denetlemek gibi görevler de zaman zaman kadınlara verilmiştir. Yine Asr-ı Saadet döneminde ticaretle ilgilenen hanım sahabeleri de görmek mümkündür. Kadınlar özel mülk edinebilecek ve mal sahibi olacakları gibi bu mülk üzerinden sadaka ve zekat da verebilme hakkına sahiptirler. Özellikle kendi çocukları başta olmak üzere yakınlarına yaptıkları maddi yardımların iki kat sevabı olduğu Hz. Peygamber (sav.) tarafından ifade edilmiştir. Bunun biri akrabayı gözetmek diğeri ise sadaka vermektir (Uraler, 2010).

Miras ve mal hibesi konusunda da Hz. Peygamber (sav.) kadın ve erkek arasında ayrımcılık yapılmaması gerektiğini söylemiştir. Şayet bir ayrım söz konusu olacaksa da kadınların üstün tutulmasını tavsiye etmiştir (Hasan, 1991). Hz. Peygamber (sav.) döneminde kadına yönelik sosyal hizmetlerin ticari ve sosyal kolu da bu başlık altında incelenmiştir. Verilen az kısıtlı örneklerle de olsa Asr-ı Saadet'te kadının saygınlığının ne derece yükseldiğini görmek mümkündür. Bu uygulamalar Hz. Peygamber (sav.)'den sonra da devam etmiştir. Konu ile ilgili hadisi şeriflerden birkaçı yukarıdaki tabloda yer almaktadır.

3.6. Asker Ailelerine Yönelik Hizmetler

“Asker Ailelerine Yönelik Hizmetler” kategorisine ilişkin bulgular

Tablo 3.13: Asker Ailelerine Yönelik Hizmetler

Kodlar	Bulgular
A26	<p>“Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah’ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar. Arklarından kendilerine ulaşamayan (henüz şehit olmamış) kimselere de hiçbir korku olmayacağına ve onların üzülmeyeceklerine sevinirler.”</p> <p>/Ali-imran- 169-170.</p>
A27	<p>“(Şehitler) Allah’ın nimetine, keremine ve Allah’ın, mü’minlerin ecrini zayi etmeyeceğine sevinirler.”</p> <p>/Ali-imran- 171.</p>
A28	<p>“Rableri onlara şu karşılığı verdi: “Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden hiçbir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz. Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolunda eziyet görenler, savaşanlar ve öldürülenlerin de andolsun, günahlarını elbette örteceğim. Allah katından bir mükafat olmak üzere, onları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Mükafatın en güzeli Allah katındadır.”</p> <p>/Ali-imran- 195.</p>
H24	<p>“Allah yolunda bir gün hudut nöbeti tutmak, dünyadan ve dünya üzerindeki şeylerden daha hayırlıdır. Sizden birinizin kamçısının cennetteki yeri, dünyadan ve dünya üzerindeki şeylerden daha hayırlıdır. Kulun Allahu Teala’nın yolunda akşamleyin veya sabah erken vakitteki yürüyüşü de dünyadan ve dünya üzerindeki şeylerden daha hayırlıdır.”</p> <p>/Buhari- Cihad, 6.</p>
H25	<p>“Bir gün ve bir gece sınırda nöbet tutmak, gündüzü oruçlu gecesi ibadetli geçirilen bir aydan daha hayırlıdır. Şayet kişi bu nöbet esnasında vazife başında iken ölürse, yapmakta olduğu işin eciri ve sevabı kıyamete kadar devam eder, şehid olarak rızık da devam eder ve kabirdeki sorgu meleklerinden güven içinde olur.”</p> <p>/Müslim- İmare, 163.</p>
H26	<p>“Allah yolunda düşmana karşı nöbet tutan kimselerin dışında bütün ölümlerin amel defterleri kapanır. Murabıtların ise, iyi amelleri kıyamet gününe kadar yazılmaya devam eder ve bu kimseler kabir azabı konusunda emindirler.”</p> <p>/Ebu Davud- Cihad, 15.</p>
H27	<p>“Allah yolunda sınırda bir gün nöbet tutmak, başka yerlerde bir gün nöbet tutmaktan daha hayırlıdır.”</p> <p>/Tirmizi- Fezailü’l-cihad, 26.</p>

Devlet için savaşa gönderilen askerlerin aile geçimlerinin sürdürülebilmesi ve ailelerinin mağdur edilmemeleri için destek sağlamak sosyal hizmetin önemli alanlarından biridir. Asker ailelerinin içinde buldukları savaşa giden aile ferдинin hayati endişesini duymak ve aile geçimini sürdürememe endişesinde bulunmak en temel sorunlarından biridir. Ayrıca ailede askere giden bireyin eksikliğinin psikolojik getirileri bu sıkıntılardan bir diğeridir. Örneğin aile içerisinde askerlik vazifesini yerine getirmekte olan birey baba ise çocuklarda otorite eksikliği, eşte yalnızlık ve depresyon gibi olası durumlar meydana gelebilmektedir. Tüm bu nedenler doğrultusunda asker ailelerine hem psikolojik hem de ekonomik destekte bulunmak devletin asli sosyal hizmet görevlerinden biridir. Bu alana günümüzde askeri sosyal hizmet adı verilmektedir (Artan, 2015).

Asr-ı Saadet döneminde devletin ordusu gönüllü birliklerden oluşmaktadır. Savaşlar İslamiyet adına yapıldığı için savaşa giden bireylerin en temel amacı da Allah rızasını kazanmaktır. Bu nedenle geçerli bir mazereti olmaksızın savaşa gitmeyen bireyler ayıplanmaktadır. Bu dönemde kişiler gönüllü olarak savaşa katılmakta ve savaş sonrasında gündelik hayatlarına kaldıkları yerden devam etmektedirler. Savaştan hiçbir gelir elde etmedikleri de bilinmektedir. Savaş malzemelerini de kendileri temin etmektedirler. Savaşa katılmak isteyen fakir kimselerin malzemelerini temin edemedikleri durumda zenginler onların tüm ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Artan, 2015).

Devlet yapılanması ileri düzeyde olmadığından askerlere ücret ödenmiyor olması işini bırakarak bir süre evinden uzaklaşan ve gelir elde edemeyen gönüllü askerler ve aileleri için olumsuz bir durumdur. Bu nedenle İslam ordusunun ilk ve en büyük savaşı olan Bedir Savaşı'ndan sonra inen ayetler bu probleme çözüm getirmiştir (Enfal, 41).

Sözlükte beşte bir anlamına gelen humus İslam fıkıh literatüründe savaş ganimetlerinden kamu adına alınan beşte birlik kısım olarak tanımlanmaktadır (Apaydın, 1998). Bedir Savaşı sonrasında tüm savaşlarda askerlere ve ailelerine destek olmak amacı ile savaş ganimetlerinden humus ayrıldıktan sonra geriye kalanlar eşit bir şekilde dağıtmaya başlanmıştır. Bu uygulama önemli bir askeri sosyal hizmet uygulamasıdır. Askerlerin ve ailelerinin morallerini yüksek tutmaya yararken onları psikolojik olarak desteklemekte ve ekonomik sıkıntıya düşmelerini engellemektedir.

Bununla beraber Hz. Peygamber (sav.) savaş zamanlarında asker aileleri ile özel olarak ilgilenmesi için sahabeleri görevlendirmiştir. Bizzat kendisinin katılmadığı savaşlarda ise asker ailelerine her zaman destek olmuştur. Bu askeri sosyal hizmet uygulamaları Hz. Peygamber (sav.)’den sonra da uzun süre devam etmiştir. Hz. Ömer döneminde ise zirveye ulaştığı bilinmektedir (Yılmaz ve Terzi, 2008). Bu konu ile ilgili ayet ve hadislerle yukarıda “Asker Ailelerine Yönelik Hizmetler” kategorisine ilişkin bulgular başlıklı tabloda yer verilmiştir.

Sosyal hizmet de aynı şekilde kişi ve grupların psikolojik ve ekonomik refahını ve desteğini sağlayan disiplin olarak bilinmektedir. Askerlerin psikolojik olarak desteklenmeleri ve ailelerine yapılan ekonomik destekler günümüz sosyal hizmet uygulamalarının bir parçasıdır.

3.7. İslam’da Boşanma Süreci

“İslam’da Boşanma Süreci” kategorisine ilişkin bulgular

Tablo 3.14: İslam’da Boşanma Süreci

Kodlar	Bulgular
A29	“Oruç gecelerinde kadınlarınıza yaklaşmak size helal kılındı. Onlar sizin için birer elbise sizde onlar için birer elbisesiniz. Allah sizin kendinize kötülük ettiğinizi bildi ve tevbenizi kabul edip sizi bağışladı. Artık (ramazan gecelerinde) onlara yaklaşın ve Allah’ın sizin için takdir ettiklerini isteyin. Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yeyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın. Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlarla birleşmeyin. Bunlar Allah’ın koyduğu sınırlardır. Sakın bu sınırlara yaklaşmayın. İşte böylece Allah ayetlerini insanlara açıklar. Umulur ki korunurlar.” /Bakara- 187.
A30	“Boşanma iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle saltırmaktır. Kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şey almanız size helal olmaz. Ancak erkek ve kadın Allah’ın sınırlarında kalıp evlilik haklarını tam tatbik edememekten korkarlarsa bu durum müstesna. (Ey mü’minler!) sizde karı ile kocanın, Allah’ın sınırlarını hakkıyla muhafaza etmelerinden kuşkuya düşerseniz, kadının (erkeğe) fidye vermesinde her iki taraf için de sakınca yoktur. Bu söylenenler Allah’ın koyduğu sınırlardır. Sakın onları aşmayın. Kim Allah’ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimdir.” /Bakara- 229.

Tablo 3.14: İslam’da Boşanma Süreci (Devamı)

Kodlar	Bulgular
A31	<i>“Onlarla (kadınlarla) güzellikle geçinin. Eğer onlardan hoşlanmıyorsanız sabredin. Hoşlanmadığınız bir şeyi Allah, çok hayırlı kılmış olabilir.”</i> /Nisa-19.
H28	<i>“Herhangi bir kadın, gereksiz yere, kocasından boşanmayı isterse, cennetin kokusu ona haram olur.”</i> /Ahmed b. Hanbel- 5,227.
H29	<i>“Hul’ yapan (kocasından mal karşılığı boşanmasını isteyen) kadınlar münafiklardır.”</i> / Kenzu’l- Ummal- 9,661.
H30	<i>“Evleniniz, fakat (kurduğunuz aile yuvalarını) talak ile yıkmayınız. Zira ondan arş-ı ilahi titrer.”</i> / Kenzu’l- Ummal- 9,661.
H31	<i>“Allah Teala’ya helallerin (mübahların) en sevimsizi boşanmaktır.”</i> / Kenzu’l- Ummal- 9,661.
H32	<i>“Bir kimse, hanımına buğzetmesin, kin tutmasın. Onda hoşlanmadığı huylar varsa, ona mukabil, memnun olacağı huylar da vardır.”</i> /Müslim- Rada, 61.

Boşanma; çeşitli sebeplerden dolayı eşlerin birlikteliklerine son vermeleri anlamına gelmektedir (Yıldırım, 2004). Bireyler sebepsiz ve keyfi olarak evlilik birlikteliklerini sona erdirmeye hakkına sahip değildir. Yalnızca yasada belirlenen sebeplerin varlığı ile evlilik birliktelikleri sona erdirilebilir. Evlilik gibi boşanmanın da bireye tanıdığı hak ve sorumluluklar olacaktır.

İslamiyet’te evlilik ile başlatılan aile hukuku çeşitli sebeplerle sürdürülemediğinde sonlandırılabilir. Bu sonlandırma talak, muhalea veya tefrik şekillerinden birisi ile gerçekleştirilmektedir (Liv, 2020).

Talak; sözlükte serbest kalmak, serbest bırakmak, bağını çözmek gibi anlamlara gelmektedir. Fıkhi olarak ise nikah akdinin bozulması anlamında kullanılmaktadır. Evlilik akdinin devam ettirilebilmesine imkan kalmadığı takdirde başvurulacak yöntemlerden biridir. Geçerli bir sebep olmadığı sürece keyfi olarak evlilik akdinin bozulmasını uygun görmeyen İslamiyet, kağıt üzerinde evlilik devam ettiği halde gönül ve bedenen ayrı kalmayı da tavsiye etmemiştir. Anlaşmazlıklar yaşandığında başvurulacak ilk yol boşanma olmasa da evlilik akdinin bozulmasına karar verildiğinde talağa başvurulabilmektedir. Kocanın karısıyla belli bir maddi değer karşılığında anlaşarak boşanması (muhâlea) veya hâkim kararıyla evliliğin sona

erdirilmesi de (tefrik) geniş anlamıyla talâk kapsamında görülmekle birlikte çağdaş İslâm hukukçularının genel görüşü, talâkın yalnızca “eşlerden birinin tek taraflı iradesiyle gerçekleşen boşama” anlamında kullanılması gerektiği yönündedir (Acar, 2010).

Fesih; evlilik birliğinin akit, nikah esnasında var olan veya sonradan meydana gelen bir eksiklik yüzünden bozulmasıdır. Örneğin şahitsiz evlenme ve eşlerden birinin vazgeçmesi durumunda fesih söz konusudur. Bununla beraber evlilik akdini sona erdiren sebeplerden bazılarının talâk mı fesih mi sayılacağı İslam fıkıhçıları arasında tartışılmıştır. Fesih evliliği hemen sona erdirir, talâk ise ric‘î veya bâin şekillerine göre farklı sonuçlar ortaya çıkarır. Fesih talâk sayısını etkilemez. Diğer taraftan fâsid nikâhın erkek tarafından sona erdirilmesine Hanefiler “*mütareke*” adını vermiştir (Bardakoğlu, 1995).

Boşanma sebeplerinden biri olan ve kocanın “eşiyle cinsel ilişkide bulunmamak üzere yaptığı yemin” anlamına gelen “*ilâ*”, “kocanın karısını annesine veya kendisine ebediyen nikâh düşmeyecek yakınlarına benzetmesi” anlamındaki “*zihâr*” ve kadının kendisini zina ile itham eden kocasıyla yeminleşmesini ifade eden “*liân*” da fıkıh literatüründe talâk bölümlerinde konu edinilen başlıca kısımlardandır (Acar, 2010).

İslamiyet’te evliliğin koca veya belirli durumlarda kadın tarafından tek taraflı olarak sona erdirilmesi kararına verilen isimdir. Talakta boşanma yetkisinin erkeğe verilmesi ve hakime ihtiyaç duyulmaması erkek ve kadının fitraten sahip olduğu bazı özellikleri ve evlilik hayatında sorumlulukların genellikle erkeğe verilmesi ile ilişkilendirilmektedir. Talağın geçerli olabilmesi için ise kişinin akıl sağlığının yerinde ve buluğ çağına ermiş olması gerekmektedir. Talağın dört çeşidi vardır. Bunlardan ilki “*Rici Talak*” yani erkeğin yeni nikah akdine ihtiyaç duymadan iddet sürecinde eşine geri dönebildiği talaktır. İkincisi “*Bain Talak*” yani tarafların yeniden bir araya gelebilmesi için yeni nikah akdine ihtiyaç duydukları talaktır. Üçüncüsü “*Sünni Talak*” yani erkeğin hanımını cinsel birliktelik olmadığı temizlik sürecinde boşadığı talaktır. Sonuncusu ise “*Bid’i Talak*” yani erkeğin hanımını hayızlık döneminde veya cinsel ilişkide bulunduğu temizlik döneminde boşadığı talaktır (Acar, 2010).

Muhalea ise; kadının belli bir bedel ödeyerek kocasını razı edip evlilik bağından ayrılması anlamına gelmektedir. İki tarafın anlaşması ile gerçekleştirildiği için elbiseyi çıkarmak, soyunmak gibi anlamlara gelen muhalea kelimesi ile ifade edilmektedir.

Yukarıdaki tabloda da A29 kodu ile yer alan Bakara suresi 187. ayeti kerimede; *“Oruç gecelerinde kadınlarınıza yaklaşmak size helal kılındı. Onlar sizin için birer elbise sizde onlar için birer elbisesiniz. Allah sizin kendinize kötülük ettiğinizi bildi ve tevbenizi kabul edip sizi bağışladı. Artık (ramazan gecelerinde) onlara yaklaşın ve Allah’ın sizin için takdir ettiklerini isteyin. Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yeyin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın. Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz zamanlarda kadınlarla birleşmeyin. Bunlar Allah’ın koyduğu sınırlardır. Sakın bu sınırlara yaklaşmayın. İşte böylece Allah ayetlerini insanlara açıklar. Umulur ki korunurlar.”* evlilik ortak bir elbiseye benzetilmektedir. Muhalea terimi de bu ayetten geliştirilerek kullanılmıştır. Kur’an-ı Kerim’de evlilik teşvik edilmiş, Peygamberimiz (sav.) ise sünnetlerinde bu evliliğin ömür boyu devam ettirilebilmesi için tavsiyelerde bulunmuştur. Ne var ki tüm bu teşvik ve tavsiyelere rağmen bazı durumlarda eşler arasında problemler yaşanması ve bu sorunların telafi edilemez bir noktaya gelmesi de mümkündür. Bu gibi durumlarda eşlerin nikah akitlerini sona erdirebilmeleri için yukarıda anlatılan talak uygulaması kullanılabilir. Bu uygulama dışında kendisine boşanma yetkisi verilmeyen kadın muhalea yöntemine başvurabilmektedir (Atar, 2020).

Yukarıdaki tabloda A30 kodu ile yer alan Bakara suresi 229. ayeti kerimenin meali incelendiğinde; *“...Eğer Allah’ın kurallarına uymamalarından korkarsanız, kadının evlilikten kurtulmak için bir meblâğ vermesinde taraflara bir vebal yoktur. Bunlar Allah’ın koyduğu kurallardır, öyleyse onları çiğnemeyin. Her kim Allah’ın koyduğu kuralları çiğnerse işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”* buyrulmakta ve muhaleaya izin verilmektedir. Peygamber Efendimiz (sav.)’in tatbikatına ve İslam alimlerinin yorumlarına istinaden kadının belli bir bedel karşılığında karşılıklı anlaşma yoluyla boşanmaya başvurabileceği bildirilmektedir.

Asr-ı Saadet döneminden itibaren Müslüman toplumlarının başvurduğu boşanma uygulamalarından biri olan muhaleaya talakta olduğu gibi sebepsiz veya geçerli bir sebep olmadan başvurmanın doğru olmadığı bildirilmektedir. Muhaleaya başvurma nedenindeki geçimsizliğin kaynağı koca ise kadını muhaleaya zorlamasının haram olduğu bilinmektedir. Şayet boşanmaya kaynak kadınsa mihrinin tamamının veya kocanın mağduriyetini giderecek bir kısmını geri ödemesinin gerekliliği de ifade edilmektedir. Alım satımı yasal olan, ekonomik değeri olan veya “mehir” değeri taşıyan her türlü mal muhalea bedeli olarak sayılabilmektedir. Mehirde olduğu gibi

muahaleada da bedelin peşin ödenmesi gerekliliği yoktur. Muahalea bedelinin mehirden fazla olup olamayacağı konusunda İslam alimlerinin farklı yorumları mevcuttur. Bu bedelin kadının şahsı tarafından ödenmesi şart değildir. Üçüncü bir şahıs tarafından da karşılanabilmektedir (Atar, 2020).

Tefrik ise; sözlükte iki şeyi birbirinden ayırmak anlamına gelmektedir. Fıkhi bir terim olarak kadının boşanma sebebi ile mahkemeye başvurması ve hakim kararı ile evliliğinin sona ermesi şeklinde ifade edilmektedir. Evlilik birliğinin sona erdirilmesi hakkının kadına verilmesinin talak uygulaması ile çeliştiği görüşü sebebiyle kadının tefrik isteme ve hakimin tefriğe yetkili olma hakları oldukça sınırlı tutulmaktadır. Fakat Hanbeli ve Maliki mezheplerine göre ise kadının mağduriyetini önlemek amacı ile kadına ve hakime verilen yetkiler geniş tutulmuştur. Osmanlı Devleti'nde çıkarılan Hukuki Aile Kararnamesi ve birçok İslam ülkelerinde yapılan yasal düzenlemeler Maliki ve Hanbeli mezhepleri görüşlerine göre yapılmıştır. Hastalık veya bedeni kusurlar, ölüm tehlikesi, hapis, nafaka sağlayamama, şiddetli geçimsizlik, kocanın karısı ile cinsel ilişkide bulunmamaya dair yemin etmesi, yine kocanın karısına zina suçu yüklediği halde dört şahitle kanıtlayamaması gibi sebepler kadının tefriğe başvurması hakkını doğurabilir (Acar, 2011).

İslamiyet'te sağlıklı boşanma süreci ile boşanma hakkının kötüye kullanılmaması ve tarafların haklarının korunması amaçlanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de yer alan çeşitli ayetler ile cahiliye dönemindeki boşanmalara çeşitli düzenlemeler getirilmiştir. Bunların başında erkeklerin kadını sınırsız boşama hakkının kaldırılması yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim'de İslamiyet öncesi sınırsız boşama hakkına sayı sınırlaması getirilirken aynı zamanda belirli bir süre içerisinde olması söylenilmektedir. Bazı İslam hukukçularına göre boşanmanın gerçekleşebilmesi için geçerli bir sebebin var olması gerekmektedir (Liv, 2020). Konu ile ilgili ayeti kerimelere yukarıdaki tablodan ulaşılabilir.

İslamiyet'te aile içi sorunların ortadan kaldırılması için gerekli çalışmalar yapılmakta ve evlilik birlikteliğini sürdürmek tavsiye edilmektedir. Boşanma her ne kadar helal de olsa "*Allah'ın en sevmediği helal*" olarak nitelendirilerek mümkün olduğu kadar uzak durmak tavsiye edilmektedir.

Ailenin kurulmasına ve evliliğe teşvik eden Hz. Peygamber (sav.) evliliğin devamı ve ailenin korunması, şayet ayrılma gerçekleşecekse de bunun en zararsız bir şekilde

olması için tavsiyelerde bulunarak rehberlik etmiştir. Ayrılma kararı almış çiftlerin evlilikleri ile bizzat ilgilenmiş, devam ettiği takdirde aileyi zarara uğratacak evliliklerin zorlaştırılmadan sona erdirilmesine yardımcı olmuştur. Evlilik sürecinin sona ermesi söz konusu ise özellikle ergenlik çağına ulaşmamış çocukların annelerinden ayrılmaması için özen göstermiştir (Özel, 2014). Günümüzde boşanmaların hızla artması nedeniyle aile bireylerinde meydana gelen psikolojik sorunlar, bunun getirisi olarak toplumda oluşan sosyolojik sıkıntılar sosyal hizmetin önem verdiği alanlardan biridir. Bu sorunlar üzerinde daha etkili çalışmalar yapabilmek için Hz. Peygamber (sav.)'in asırlar öncesinden aile bütünlüğünün korunmasına dair göstermiş olduğu tavsiye ve hassasiyetlerin dikkatle incelenmesi gerekmektedir.

Günümüzün gündeminde yer alan kadın-erkeğin İslam'da eşit olmaması konusu kesinlikle yanlış bir yorumdur. Her konuda olduğu gibi evlilik akitleirinde de erkeğin söz sahibi olan kadının ise geri planda bırakılan birey olduğu görüşüne sahip kişilerin İslam'ı ve Asr-ı Saadet evliliklerini daha detaylı araştırarak yorum yapması gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki İslam'da eşler eşit değil eştir. Biri diğerini tamamlayarak bir bütünün parçaları konumundadırlar. Bu şekilde olması en adaletli şekil olarak görülmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA VE DEĞERLENDİRME

Eko-Sistem bağlamında sosyal hizmet uygulamalarının odak noktalarından birisi de mezo-düzey aile yapılanmasıdır. Sosyal hizmet bakış açısında aile hem kişileri şekillendirici özelliği ile hem de ayrı bir mezo-sistem olarak sosyal hizmet uygulamalarının odağında yer almaktadır. Sosyal hizmet disiplininin bireyin sağlıklı ve sürdürülebilir yaşamının mümkün kılınması açısından aile yapısı içerisinde bireyin güçlendirilmesinin gereği gözden kaçmamalıdır. Çalışma içerisinde yer verilen tüm sosyal hizmet tanımları kişi ve toplumlarla beraber aile ile de yakından alakalıdır. Bunlardan biri yine yukarıda yer verilen tanımlar arasından 3. Milli Sosyal Hizmet Konferansında yer alan “*Kişi, aile ve toplum refahını sağlamak amacıyla düzenlenen hizmet ve programları kapsayan bir alandır.*” ifadesidir. Bu tanım ile sosyal hizmetin aile refahı ile ilgilenen bir disiplin olduğu çıkarılmaktadır. Yine Ali Seyyar’ın yapmış olduğu kapsamlı sosyal hizmet tanımında geçen “*...fertlerin birbirleriyle ve sosyal çevresiyle uyum sağlamasını kolaylaştırmak maksadıyla...*” ifade ile fertlerin katılmış oldukları ilk sosyal çevre olan aileleri ile olan uyumlarının sosyal hizmet konularından biri olduğu görülmektedir.

Çalışmanın temel konusu Asr-1 Saadet döneminde aileye yönelik gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamalarıdır. Bu bağlamda araştırma süresince günümüzde Batı’ya ve Hristiyan dünyasına dayandırılan aile sosyal hizmetinde kullanılan terim ve uygulamaların Asr-1 Saadet döneminde de başlatılmış olduğu ifadelendirilmektedir. Asr-1 Saadet döneminde bu uygulamalar bizzat Hz. Peygamber (sav.) tarafından hayata geçirilmiş ve takibi yapılmıştır. Kendisinden sonra ise aynı çalışmalar Halifeler ile süregelmiştir. Aile kurmak ve korumak, aile içerisinde yaşanan sorunlara çözüm bulabilmek için sosyal hizmet oldukça önemli bir disiplindir. Asr-1 Saadet dönemindeki uygulamalar ise günümüz aile sosyal hizmetine ışık tutacak niteliktedir.

Hz. Peygamber (sav.)’in Medine’ye gerçekleştirmiş olduğu hicretten sonra güçlü bir devlet kurmuş olması, aynı zamanda bu devlet topraklarının kısa sürede genişleyerek günümüzde dahi İslamiyet’in etkisinden kopmamış olması yalnızca güçlü bir otorite ile elde edilemeyecek kadar önemlidir. Bu süreçte toplumun temeli kabul edilen aile yapısına verilen değeri gözden kaçırmamak gerekmektedir. İslam Medeniyeti ailenin

oluşturulmasından korunmasına ve hatta sonlandırılacak olanların sağlıklı bir şekilde sonlandırılmasına kadar her konuda aile üzerinde hassas çalışmalar yürütmüştür.

Yapılan açıklamalardan hareketle çalışmanın temel amacı günümüzde yapılan sosyal hizmet terim tanımlarının ve uygulamalarının tamamıyla Batı kültürü ile içselleştirilmemesi gerektiğini ortaya koymaktır. Türkiye’de dahi yapılan sosyal hizmet çalışmaları Batı kaynaklı ve Hristiyan dünyası modelidir. Fakat bu uygulamalar Asr-ı Saadet gibi çok daha erken dönemler de pratik olarak hayata geçirilmiştir. Günümüzde aile sosyal hizmeti çalışmalarında İslam Medeniyeti ve dini kültürel özelliklerinin neredeyse hiç yer almadığı bilinmektedir. Yine sosyal hizmet akademik ders programlarında da dini özelliklere rastlamak pek mümkün değildir. Çalışma bu eksikliğe katkı sunmayı amaç edinmektedir.

Günümüzde karşılaşılan aile problemlerine çözüm bulabilmek için Asr-ı Saadet dönemi aile sosyal hizmeti bir yol haritası niteliğindedir. Buna birçok örnek gösterilebilmektedir. Bunlardan biri; günümüzde yaşanan göç olayları sebebi ile kişi ve ailelerin büyük sorunlarla karşı karşıya kalmasıdır. Bu problemler ekonomik olduğu gibi, psikolojik, sosyolojik, eğitim ve kültürel alanlarda da ortaya çıkabilmektedir. Asr-ı Saadet döneminde Hz. Peygamber (sav.) tüm bu sorunları önlemek amacıyla ensar-muhacir kardeşliğini inşa etmiştir. Bu hadise bizlere günümüz göçmen ailelerine yapılan sosyal destek hizmetleri açısından örnek oluşturmaktadır.

Eşler arasında eğitim ve kültürel anlamda var olan farklılıkların görmezden gelinerek yapıldığı evlilikler çeşitli aile içi problemleri beraberinde getirmektedir. Bu nedenle Hz. Peygamber (sav.) Asr-ı Saadet döneminde bireyleri evliliğe teşvik ederken aralarındaki uyuma dikkat etmiş ve kendilerinin de göz önünde bulundurarak karar vermelerini istemiştir. Ekonomik anlamda da bireylerin birbirlerine denk olmaları oldukça önem arz etmektedir. Bu gibi uygulama ve önlemler aile kuracak kişilere rehberlik etmek ve aile içi sorunları önlemek açısından önemli bir tedbir niteliğindedir.

Aile içerisinde anne yada babanın bağımlılık yapacak çeşitli madde ve davranışlardan uzak durması gerekmektedir. Günümüzde alkol-madde bağımlısı anne ya da babalar sebebiyle evliliklerde büyük sorunlar ortaya çıkmakta ve bu sorunlar boşanmaya kadar giderek aileleri parçalamaktadır. Bu gibi sorunların aile içi ilişkisinde ve bireylerin tüm hayatında meydana gelmemesi için dini hükümlere uygun hayat idame ettirmek Hz. Peygamber (sav.) tarafından hepimize tavsiye edilmiştir. Yine evliliklerde meydana

gelen başka bir sorun cinsellik meselesidir. Bu konuda eşini tatmin edemeyen koca için kadına boşama hakkı verilmiştir.

Günümüzde evlilik dışı yaşanan gayri meşru ilişkilerden dolayı hem bireyler hem de toplum derin yaralar almaktadır. Bu birlikteliklerden meydana gelen çocuklar ya doğmadan ölüme terk edilmekte ya da hayatta iken terk edilmektedir. Bu gibi durumlar ailesinden kopuk yaşayan çocukların da gelecekleri için tehlikeler meydana getirmektedir. Aynı zamanda çocukların soy bilgilerinde karışıklıklar ortaya çıkmaktadır. Bu problemlerin yaşanmaması için Asr-1 Saadet döneminde nikahsız birliktelikler yasaklanmıştır.

Evlilik müessesesi ise kutsal sayılmıştır. Bununla beraber günümüzde doğal evlilik yapısından ziyade eşcinsel birlikteliklere rastlanmaktadır. Öyle ki bu evlilikler kimi ülke politikalarında aile olarak nitelendirilmektedir. Aile olarak nitelendirilebilmeleri için korunmaya muhtaç çocuklar bu beraberliğe teslim edilmektedir. Bu da çocukların doğal aile ortamında kalmasını engellemekte ve cinsiyet sorunlarını meydana getirmektedir. Bu gibi sorunlar aile müessesesinin kaybolmasına sebep olmaktadır.

Sağlıklı aileler kurulması ve korunmasının temel amacı sağlıklı bir toplum elde etmektir. Bu sebeple aile sosyal hizmeti başvurulabilecek önemli bir alandır. Günümüzdeki aile sosyal hizmetinin temellerinin atıldığı Asr-1 Saadet döneminde aile yapısını incelemek ise bugünkü çalışmalara yol gösterecektir. Aynı zamanda İslamiyet'e yapılan ağır ve haksız eleştirilerin önüne geçilecektir. Ayrıca araştırma Asr-1 Saadet döneminde aile ve sosyal hizmet ile ilgili gerek literatür ve gerekse yapılacak diğer araştırmalara güncel bilgi sunması bakımından ayrıca önem arz etmektedir.

Hayatın ve toplumun tüm süreçlerinde insanoğlunun karşılaşılabileceği herhangi bir durum gibi aile de başlı başına Asr-1 Saadet örnek alınarak kurulması, korunması ve sürdürülmesi gereken değerli bir alandır. Çalışmanın bu alanda kaleme alınacak yeni çalışmalara yol göstererek destek olması hedeflenmiştir. Daha geniş anlamda ise günümüzde sosyal devlet olma yolunda çalışmalar yapan toplumlara Asr-1 Saadet'i örnek göstererek yol tarifi yapması umut edilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Asr-ı Saadet dönemi insanların yalnızca manevi yönlerini geliştirip ibadetlerine yoğunlaştığı bir dönem değildir. Hayatın tüm safhasında karşılaşılabilecek sorunlara çözüm bulunan dinamik bir dönemdir. Bu sorunlar eğitim, sağlık, ekonomi, hukuk gibi insanlığın yaşamı boyunca içerisinde bulunduğu her alanla ilgili olabilmektedir. Hz. Peygamber (sav.)'in tüm bu alanlarla ve sorunlarla ilgili çözümler sunduğu zengin kaynak bilgileri ile ortaya konulmaktadır. Hz. Peygamber (sav.)'den sonra da geliştirilerek bu uygulamalara devam edilmiş, büyük bir İslam Medeniyeti inşa edilmiştir.

Öncelikle İslamiyet'te aynı zamanda Asr-ı Saadet döneminde sosyal hizmetlere kaynaklık eden zekât, sadaka, karz-ı hasen gibi temel uygulamalar önemli role sahiptir. Bu kaynaklık sosyal hizmet uygulamalarının kilit noktası olarak uygulamaların gelişmesine ve sürekliliğine katkıda bulunmuştur.

Asr-ı Saadet döneminde sosyal hizmet kurumlarından olan *vakıf* geleneği tarihi serüvende birçok medeniyetin uygulamaya koyduğu kurumsal bir yöntem olarak bilinmektedir. Fakat tarihin hiçbir döneminde Asr-ı Saadet'te olduğu kadar güçlü ve verimli bir sistemde yürütülmemiştir. Asr-ı Saadet'in diğer bir sosyal hizmet kurumu olan *suffa* ise; eğitim kurumu, muhtaçların sığındığı merkez, misafirhane, devlet işleri ve toplantılarının yürütüldüğü meclis olma gibi birçok görevi yerine getirme noktasında oldukça önemli bir kimliğe sahiptir. Bununla beraber *akile ve kasame*; çok geniş bir sosyal hizmet kurumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak *karz-ı hasen* de dönemin önemli sosyal hizmet kurumları arasında yerini almaktadır. Müslüman toplumlar içerisinde ihtiyacı olan kişiye hiçbir kazanç elde edilmeden yalnızca Allah rızası için borç vermek anlamına gelmektedir. İhtiyaç sahibi Müslümanların başvurduğu önemli bir kurumdur. Bu dönemde köle azat etmek, Ensar-Muhacir kardeşliği gibi yapılan birçok gönüllü çalışma sosyal hizmet kurumları içerisinde yer alabilmektedir.

Her alanda birey ve toplum için oldukça önemli bir yere sahip olan aile kurumunun kurulması, korunması ve devam ettirilebilmesi adına Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerin yanı sıra Hz. Peygamber (sav.)'in de hadislerinde çeşitli bilgi ve tavsiyeler mevcuttur.

Bu alanda Hz. Peygamber (sav.)'in yaşamış bir örnek olması tüm insanlar için oldukça önemlidir.

Hz. Peygamber (sav.), bekar ve dul insanların evlenmesini sıklıkla teşvik etmiştir. Aile kuran kişilere maddi- manevi destekte bulunmuştur. Eşler arasında yaşanan her çeşit soruna çözüm önerisi sunmuş, ailelerin parçalanmaması için her çeşit önlemi almıştır. Tüm bunlara rağmen gerçekleşecek bir boşanma varsa da en sağlıklı şekilde ve en az zararlar gerçekleşmesini sağlamıştır. Asr-1 Saadet yıllarında aile kurumunun önemini ortaya çıkaracak bu önemli uygulamalar Hz. Peygamber (sav.)'den sonra da devam ettirilmiştir.

İslam'ın ilk yıllarından itibaren toplumun en önemli kesimlerinden olan aileler, kadınlar, çocuklar ve gençlere yönelik çeşitli sosyal hizmet uygulamaları başlatılmıştır. Batı dünyasında uzun yıllar bu gruplara karşı sürdürülen insanlık dışı uygulamalara rağmen Asr-1 Saadet'te oldukça önemli uygulamalar kayda alınmıştır. Fakat günümüzde Asr-1 Saadet yıllarının iyi bilinmemesi ve İslam'ın araştırılmadan eleştirilir olması sebebi ile bazı sosyal hizmet uzmanları tüm bu çalışmalarını maalesef görememektedir. Son dönemde Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu kadına şiddet olaylarında, karanlık geçmişine rağmen Batı medeniyetleri örnek gösterilmekte ve İslamiyet yerilmektedir. Bu çalışma İslam'a yapılan haksız eleştirilerin aydınlatılmasına katkı sağlayacaktır.

Sosyal hizmetlerin aile ile ilgili uygulama alanları oldukça geniş bir içeriğe sahiptir. Bu çalışmada aile kurumunun Asr-1 Saadet dönemindeki yeri ve değerini ortaya çıkarmak adına çeşitli başlıklar ele alınmış ve incelenmiştir. Başlıklara ayrılmış her bölümün kendi başına bir çalışma konusu olarak incelenecek kadar önemli olduğu düşünülmektedir. Çalışmada Asr-1 Saadet döneminin aile tablosu genel hatları ile çizilmeye çalışılmıştır. Cahiliye toplumundan sonra İslamiyet ile beraber yeniden doğan bu uygulamalar bugünün toplumuna da ışık tutacak niteliktedir. Günümüzde aile kurmanın zorluklarına, kurulan ailelerin korunması ve sürdürülebilirliği adına yapılması gerekenlere veya yapılan yanlışlara pusula niteliğinde değerli bir çalışmadır. Sosyal hizmetlerin her alanında olduğu gibi aile konusunda da kuramlarını ve örneklerini Batı medeniyetinden almış olmasının bu çalışma ile biraz olsa da aydınlatılabileceği kanaatindeyiz. Hayatın ve toplumun tüm süreçlerinde insanoğlunun karşılaşılabileceği herhangi bir durum gibi aile de başlı başına Asr-1 Saadet örnek alınarak kurulması, korunması ve sürdürülmesi gereken değerli bir

alandır. Tüm bunlarla beraber ileride yapılacak daha kapsamlı çalışmalara yardımcı olması da araştırmacının temennisidir.

Araştırmanın süresi ve kapsamı gereği belirlenmiş çerçevenin dışına çıkılmadan çalışma tamamlanmıştır. Daha uzun süreli ve Asr-1 Saadet döneminde sosyal hizmet çalışmaları ile ilgili daha kapsamlı çalışmalar yapılması faydalı olacaktır. Bu çalışmaların mümkün olduğu ölçüde literatüre kazandırılması ve hatta sosyal hizmet akademik derslerinde konu edinilmesi gerekmektedir. Böylelikle sosyal hizmet uygulamalarının Batı medeniyeti temelli olmaksızın Asr-1 Saadet dönemine dayanan daha köklü uygulamalar olduğu daha net anlaşılacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, H. İ. (2003). “Dünyada Sosyal Hizmet Mesleğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 14(1)
- Acar, H. İ. (2010). “*Talak*”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/talak> (E.T:29.04.2022).
- Acar, H. İ. (2011). “*Tefrik*” <https://islamansiklopedisi.org.tr/tefrik--bosanma> (E.T:29.04.2022).
- Ağırakça, A. (1995). “*İslam’da İlk Tecdid Hareketi ve Ömer Bin Abdulaziz*” Buruc Yayınları,
- Ağırman, C. (2001). “*Kadının Yaratılışı*”, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Akkaya, Ü. (2012). “*Hz. Peygamberin Kadınların Sosyal Hayattaki Konumu ve Ahlaki Eğitimi ile İlgili Hadislerinin Eğitsel Açıdan Değerlendirilmesi*”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum)
- Aktan, H. (1989). “*Akile*”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/akile> , (E.T: 28.04.2022).
- Algül, H. (1996). “*Asr-ı Saadetten Günümüze Peygamber Sevgisi*”, *Diyanet Dergisi*.
- Arıcı, K. (1999). *Sosyal Güvenlik Dersleri*, Ankara.
- Artan, İ. (2015). “*Klinik Sosyal Hizmet Bağlamında Asker Aileleri ile Çalışma*”, <https://doczz.biz.tr/doc/215356/askeri-sosyal-hizmet---imdat-artan-sosyal-hizmet-uzman> (E.T:29.04.2022).
- Atar, F. (2020). “*Muhalea*”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhalea> (E.T:29.04.2022).
- Atar, F. (2022). “*Nikah*”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nikah> (E.T:29.06.2022).
- Aydın, M. (1989). “*Aile*”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/aile> (E.T:20.05.2022).
- Aydın, M. (1993). “*Evlat Edinme*”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/evlat-edinme> (E.T:29.04.2022).
- Aydın, M. (1995). “*Çocuk*”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cocuk#3-fikih> (E.T:29.04.2022).

- Ayhan, B. (2014). “*Kur’an’ın Nüzul Sürecinde Vahyin İlk Yılının Tahlili*” , (Yayınlanmış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı).
- Baktır, M. (1986). “İslam Hukukunda Hıdane”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.
- Baktır, M. (2009). “Suffa”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/suffe> , (E.T: 29.04.2022).
- Bardakoğlu, A. (1994). “Diyet”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/diyet> , (E.T: 28.04.2022).
- Bardakoğlu, A. (1995). “Fesih”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fesih> , (E. T: 12.06.2022).
- Bardakoğlu, A. (1998). “Hıdane”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hidane> (E.T:29.04.2022).
- Başaran, S. (1995). “Fatıma Binti Kays”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fatima-bint-kays>, (E.T: 29.04.2022).
- Bozkurt, N. , Küçükaşçı, M. S. (2003). “Medine”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/medine#1> (E. T: 12.06.2022).
- Canatan, K. (2014). "*İnsan Fenomeni, İnsan Doğası Hakkında Dini ve Felsefi Soruşturmalar*", İstanbul: Açılım Kitap / Pınar Yayınları.
- Canbaz, M. F. (2019). “*İslami Finans Aracı Olarak Karz-ı Hasen ve Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi*” (Yayınlanmış Doktora Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Cangır, M. (2011). "*İslam Hukukuna Göre Nikahta Aleniyet ve İlan Şartı*", (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi).
- Cavga, M. Z. (2021). “*İslam İktisadında Karz-ı Hasen Müessesesinin Gelişimi, İşlevleri ve Bir Model Önerisi*” (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Coşkun, H. (2018). “Asr-ı Saadetten Günümüze Mescitler ve Fonksiyonları”, *İlkadım Dergisi*, 0(354).
- Çelik, Y. (2016). “*Asr-ı Saadette Aile Kurumuna Yönelik Sosyal Hizmetler*”, İSTEM (*İslam Sanat Tarih Edebiyat ve Musikisi Dergisi*), 27(123): 144.

- Çelik, Y. (2016). “*Asr-ı Saadette Kimsesiz Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmetler*”, İSTEM İslam Sanat Tarih Edebiyat ve Musikisi Dergisi), 27(123): 369-388.
- Çelik, Y. (2016). “*Hz. Peygamber Döneminde İnsana Yönelik Sosyal Hizmetler*” (Yayınlanmış Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Çelik, Y. (2017). “*İslam’da Sosyal Hizmetler Hz. Peygamber Dönemi*”, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Çevik, Y. (2020). “*Türkiye’de Aileye Yönelik Sosyal Hizmet ve Aile Danışmanlığı Uygulamaları*”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Sosyal Politika Ve Sosyal Hizmetler Bilim Dalı).
- Çiftçi, E. G. (2009). “*Türkiye’de ve Dünyada Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Tarihsel Gelişimi*”, Türkiye’de ve Dünyada Aile ve Toplum, Yıl 11, 5(19): 53-65.
- Dinçer, S. (2020). “*Hz. Muhammet (sav) Döneminde Çok Kültürlü Toplumsal Yapıyla Medine’de “Birlikte Yaşama Modeli”nin Temelleri*”, MANAS-Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(2): 1249-1259.
- Duman, A. (2008). “*Sadaka*” <https://islamansiklopedisi.org.tr/sadaka> , (E.T: 18.04.2022).
- Erbay, C. (1998). “*İslam Hukukunda Küçüklerin Himayesi*”, İstanbul: Rağbet Yayınevi.
- Erkal, M. (2013). “*Zekat*” <https://islamansiklopedisi.org.tr/zekat#1> , (E.T: 18.04.2022).
- Ertuç, H. (2009). “*İslam’da Yetimlerin Hukuki Statüsü*”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 0 (31): 127-150.
- Eyce, B. (2000). “*Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı*”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 1(4): 224-240.
- Gedik, M. (2020). “*Sosyal Hizmetlerde "Hak Temelli" Yaklaşım*”. Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi. 8(16), 28-57.

- Gedik, M. (2021). “*Ahsen Sosyal Hizmet Modeli - İslami Sosyal Hizmet Yaklaşımı*”, 1 bs. İstanbul: Efe Akademi.
- Geçioğlu, A.ve Döner, E. (2019). "İslam'da Evlilik ve Aile Bağlamında Günümüzde Tartışılan Konular Üzerine Psiko-Sosyal Bir Değerlendirme", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2): 603-627.
- Güler, D. ve Ulutak, N. (1976). “Aile Kavramının Tarihsel gelişimi ve Türk Toplum Yaşantısında Aile”, *Kurgu Dergisi*, 0(11): 51-76.
- Günay, H. M. (2012). “Vakıf” <https://islamansiklopedisi.org.tr/vakif> (E.T: 28.04.2022).
- Güngör, F. (2019). “Hakkın Elinden Tutmak – İnsan Haklarını Yeniden Düşünmek”, Ankara: Nobel Yayınları.
- Güngör, Ö. (2010). “Sosyal Bir Kurum Olarak Vakfı Doğuran Sebepler”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 4(7): 177-194.
- Gözütok, Ş. (2002). “*İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*” Ankara, Fecr Yayınevi.
- Hasan, İ. H. (1991). “*İslam Tarihi*”, Çev. İ. Yiğit ve S. Gümüş. 1-6, İstanbul: Kayıhan Yayınları
- Heysemi, N. (2009). “*Mecmau’z – Zevaid ve Menbau’l Fevaid*” Çev. Mahmut Bilici ve Yaşar Güngör: İstanbul:Kitapyurdu Yayınlar.
- Hüseyinoğlu, S. (2017). “*Korunmaya Muhtaç Çocukların Korunma Altına Alınma Nedenleri: İstanbul Örneği*”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı)
- Hökelekli, H. (1993). “Çocuk”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cocuk#1> (E.T:29.04.2022).
- IFSW, (2014). “Sosyal Hizmetin Küresel Tanımı“ Ifsw Genel Kurulu, <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> (E.T:28.04.2022)
- Ilgar, M. Z. ve Ilgar, S. (2016). “*Aile Odaklı Eğitim- Kuramdan Uygulamaya*” . İstanbul, Ilgar Eğitim Danışmanlık.
- Kallek, C. (2018), (2018), “*Asr-ı Saadette Yönetim-Piyasa İlişkisi*” İstanbul: İz Yayıncılık.

- Kandemir, Y. (2007). "Osman b. Maz'un" <https://islamansiklopedisi.org.tr/osman-b-mazun> (E.T: 29.04.2022).
- Kapar, M. A. (1994). "Asr-ı Saadette Müşrikler ve Müşriklerle İlişkiler." Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam, İstanbul: Ensar Neşriyat, II: 311-380.
- Karaman, H. (1996). "İslam'da Kadın ve Aile", İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Karataş, Z.(2015). "Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri", *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*. 1(1): 62-80.
- Kaya, K. ve Tan Eren, G. (2020). Boşanma ve Erken Boşanmaların Artış Nedenleri, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(9): 708-728.
- Kazıcı, Z. (2010). "İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi", İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakıf Yayınları.
- Kır, İ. (2011). "Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri" , *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 10(36): 381-404.
- Kıral, B. (2020). "Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15: 170-189.
- Kıranathoğlu, M. (2016). "Sami Dinlerde Cinsellik", (Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri).
- Kongar, E. (1972). "Sosyal Çalışmaya Giriş", Ankara: SABEV Yayınevi.
- Köprülü, B. (1951). "Tarihte Vakıflar", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 8(3): 479-518.
- Köprülü, F. (1942). "Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekamülü", *Vakıflar Dergisi*, 2(2), 1-36.
- Köse, M. (2001). "Mukayeseli Hukukta Evlat Edinme Problemi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0(15): 267-306.
- Köse, M. (2010). "Sosyal Siyaset Kavramı ve Ömer B. Abdulaziz'in Sosyal Siyaseti" *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0(34): 75-98.
- Köten, A. (2010). "Asr-ı Saadet'te Suffa Ashabi", <http://www.ilimdunyasi.com/asri-saadette-islam/asr-i-saadette-suffa-ashabi/> (E.T:29.04.2022).
- Kur'an-ı Kerim Tefsirli Meali, Feyzül Furkan, el-Bakara 2/62.

Kur'an-ı Kerim Tefsirli Meali, Feyzül Furkan, el-Nur 24/32.

Laser, Julia Anne. (2015). “*Klinik Sosyal Hizmet Bağlamında Asker Aileleri ile Çalışma (Askeri Sosyal Hizmet)*”, Çev. İmdat Artan, <https://docplayer.biz.tr/6778449-Klinik-sosyal-hizmet-baglaminda-asker-aileleriyle-calisma.html> (E.T: 16.07.2022).

Liv, C. (2020). “İslâm Aile Hukukunda Boşama Yetkisinin Kullanım Şekline Devletin Müdahalesi”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 6(2): 568-590.

Ozankaya, Ö. (1976). “*Toplumbilime Giriş*”, Ankara: Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınları.

Özaydın, A. (1991). “*İslam*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, Test Yayını.

Özbay, E. ve Koç, E. ve Yapıcı, A. ve Türkan, A. ve Baydaş, M. ve Hemiş, İ. (2016). “*Karşılaştırmalı Dinler Tarihi*”, Öğretim Materyali, Ankara: MEB Yayınları.

Özel, A. (2014). “*İslam Devletler Hukukunda Savaş Esirleri*”, Ankara:Diyanet Vakfı Yayını.

Sağlam, H. (2011). “*İslam Hukuk Tarihinde Akile Bugünün Sigortası Mıdır?*” , *CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(1): 265-292.

Sağlam, H. (2008). “*İslam Hukuk Tarihinde Sosyal Güvenlik Kurumları ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teknikleri*” , <http://www.e-akademi.org/makaleler/hsaglam-2.htm> (E.T: 18.04.2022).

Sağlam, H. (2013). “*Kadınların Sosyal İçerikli İbadetleri ve Şahitliği*”, İstanbul: Kitapyurdu.

Salih, S. (1999). “*İslam Kurumları*”, İstanbul: Fecr Yayınevi.

Sancaklı, S. (2008). “Hz. Peygamber’in Çocuklara Verdiği Değer Bağlamında Sokak Çocukları Sorununa Genel Bir Bakış”, *Manevi Sosyal Hizmetler*, 21(21): 32.

Sarıçam, İ. (2011). “*Hz. Muhammet ve Evrensel Mesajı*”, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Savaş, R. (2010). “*Asr-ı Saadet'te Kadın ve Aile Hayatı*”, <http://www.ilimdunyasi.com/asri-saadette-islam/asr-i-saadette-kadin-ve-aile-hayati> (E.T: 29.04.2022).

- Sayın, Ö. (1999). “*Aile Sosyolojisi-Ailenin Toplumdaki Yeri*”, İzmir, Ege Üniversitesi Yayınları.
- Seyyar, A. (2007). “*Sosyal Hizmetlerde Bakım Terimleri (Ansiklopedik Sözlük)*” Ankara: Şefkatli Eller Yayınevi.
- Sinanoglu, M. (2001). “*İslam*”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/islam#1-etimoloji-ve-tanim> (E.T: 16.07.2022).
- Şeker, Cihat. (2015). “Yahudilikte Evlilik ve Cinsellik Anlayışı/Ahlakı”, *İLTED, Erzurum*, 2(44): 247-271.
- Şeker, M. (1997). “*İslam’da Sosyal Dayanışma Müesseseleri*”, Ankara: Kitapyurdu.
- Şener, M. (1989). “İslam Hukukunda Karz-ı Hasen”, *DÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0(6): 391-403.
- Şentürk, L. ve Yazıcı, S. (2013). “*İslam İlmihali*”, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara: Atsız Kitapevi.
- TDV İslam Ansiklopedisi*, (2008). *TDV İslam Araştırmaları Merkezi*, İstanbul: Test Yayınevi.
- TDV İslam Ansiklopedisi*, (1996). *TDV İslam Araştırmaları Merkezi*, İstanbul: Test Yayınevi.
- TDK, (2021a). Türk Dil Kurumu, *Sadaka, Sıdk, Sadakat*. <https://sozluk.gov.tr/> (E.T:27.04.2022)
- TDK, (2021b). Türk Dil Kurumu, *Aile*. <https://sozluk.gov.tr/> (E.T:27.04.2022)
- Turan, N. (2012), “*Birey ve Aileler ile Sosyal Hizmet*”, Ankara: Nadir Kitap.
- Ulvan, A. N. (1990). “*İslam’da Sosyal Dayanışma*”, Çev. Kaya, İsmail. Konya: Kitapyurdu.
- Ünal, A. (2012). “*Hristiyanlıkta Evlilik Anlayışı ve Evlenme Törenleri*”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslami İlimler Araştırma Vakfı (İSAV), Dinlerde Nikah Milletlerarası Tartışmalı Toplantı, İzmir, 2012.
- Uraler, A. (2010). “Şifa bint Abdullah”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sifa-bint-abdullah> (E.T:29.04.2022)

- Ünal, A. (1998). "*Yahudilikte, Hıristiyanlıkta ve İslam'da Evlilik*", Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, Ankara: Nadir Kitap.
- Ünal, V. (2012). "*Düünden Bugüne Kültürümüzde Koruyucu Aile Hizmetleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler*", 14 Aralık 2012 tarih ve 28497 sayılı Resmi Gazete. 883.
- Yasdıman, Hakkı Şah. (2001). "Yahudi Dininde Ailenin Yeri", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir, 13-14: 241-266.
- Yazgan, T. (2008). "*Sosyal Güvenlik Açısından Zekât*", Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yeniçeri, C. (2013). "*İslam'ın Dayanışma – Paylaşma Medeniyeti*", İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Yeşilkayalı, E. (2016). "Okul Sosyal Hizmeti Uygulamasında Yaklaşım ve Model Örnekleri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1): 135-152.
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2016). "*Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*", Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, M. E. (2011). "*Nebevi Eğitim Modeli Darul Erkam*", İstanbul: Siyer Yayınları.
- Yıldırım, N. (2004). "Türkiye'de Boşanma Sebepleri", *Bilig Dergisi*, 0(28): 59-81.
- Yılmaz, M. ve Terzi, M. Z.(2008). "Klasik İslami Dönemde Güvenlik Güçlerinin Maaş ve Ücretleri", *OMÜİF Dergisi*, 0 (26-27): 215-235.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2012). "*Sosyal Hizmet/Sosyal Çalışma Bilim ve Mesleğine Giriş*", Ankara: İstanbul Nar Yayınevi.
- Zastrow, C. (2013). "*Sosyal Hizmete Giriş*", Çev. Heyet, Ankara: Nika Yayınevi.

ÖZGEÇMİŞ

Rabia ÜNAL

A. EĞİTİM

Yüksek Lisans: İZÜ, Sosyal Hizmet, 2022, İstanbul

Lisans: İZÜ, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet, 2022, İstanbul

B. MESLEKİ DENEYİM

2018-2019 Esenler Halk Eğitim Merkezi

2019-2020 Esenler SHM

2021-2022 İYC/ Esenler Şubesi

C. YAYINLAR

Ünal, R., Gedik, M. (2022). Türkiye’de Göç Yönetimi ve Sosyal Hizmet Bakış Açısından Değerlendirilmesi “Evaluation of Migration Management and Social Work in Turkey from the Point of View” *Toplumsal ve Politika Dergisi*